

ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОЯРЧУКОВ СЕРГІЙ ГРИГОРОВИЧ

УДК 346.9:347.736

ДИСЕРТАЦІЯ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО:
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АНАЛІЗ

у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С. Г. Боярчуков

Науковий керівник:

Данченко Тетяна Володимирівна

кандидат юридичних наук, професор

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Боярчуков С. Г. Відповідальність арбітражного керуючого: національний та міжнародний аналіз. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет». Київ, 2026.

У дисертаційній роботі вперше в сучасній науково-правовій доктрині запропоновано вирішення актуального для національної юридичної науки комплексного питання відповідальності арбітражного керуючого з огляду на позитивний міжнародний досвід, з обґрунтуванням теоретичних засад, узагальненої науково-правової характеристики, судової практики та окремих рекомендацій удосконалення функціонування інституту арбітражного керуючого в сучасних умовах. Аналіз обраної тематики зумовлений необхідністю перегляду окремих правових позицій щодо діяльності арбітражного керуючого, існуючих підстав відповідальності, а також назрілої необхідності впровадження актуальних засобів та способів захисту учасників процедури банкрутства на кожному з етапів в цілому, та з метою ефективного функціонування інституту арбітражного керуючого зокрема.

Дисертацію структуроване у три розділи, в яких послідовно досліджено теоретико-методологічні, правозастосовні та практичні аспекти відповідальності арбітражного керуючого в світі та в Україні, національні особливості та проблеми страхування відповідальності арбітражних керуючих, перспективи удосконалення інституту відповідальності арбітражних керуючих з урахуванням позитивного міжнародного досвіду та діяльності саморегулівних організацій.

У роботі використано значний емпіричний матеріал: узагальнення судової практики національних та іноземних судів, практику діяльності страхових компаній, що надають послуги в сфері страхування професійної

відповідальності арбітражного керуючого, загальні умови страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого від національних страховиків, матеріали офіційних звітів органів, що уповноважені здійснювати нагляд за діяльністю арбітражних керуючих.

У *Вступі* обґрунтовано вибір та актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет, завдання, методологічну та теоретичну основи дослідження, методи дослідження, розкрито наукову новизну отриманих результатів та особистий внесок здобувача, наведено дані щодо апробації результатів дослідження на конференціях та в публікаціях.

В сучасних умовах та з огляду на політичну й економічну ситуацію, розвиток інституту відповідальності арбітражного керуючого відбувається достатньо активно. В останні два десятиліття відбулась значна зміна наукової парадигми та практичної складової досліджуваного інституту. Однак в останні роки чимала кількість фізичних та юридичних осіб опинились у кризових ситуаціях, унаслідок чого частина з них стала не в змозі задовольнити вимоги кредиторів. Саме тому належний захист інтересів усіх сторін на сьогодні, та впровадження сучасного підходу до правового статусу арбітражного керуючого, є вкрай важливим.

У *Першому розділі* дисертації здійснено загальнотеоретичне обґрунтування інституту відповідальності арбітражного керуючого як особливого виду юридичної відповідальності. Визначено історичні етапи розвитку відповідальності арбітражного керуючого в цілому, особливості відповідальності арбітражного керуючого в державах Європейського Союзу та в країнах англосаксонської системи права, а також національні особливості формування інституту відповідальності арбітражного керуючого. Обґрунтовано, що історія розвитку арбітражного керуючого виходить історично в часи стародавнього світу, де відбувалось зародження торгівельних відносин. Наголошено, що на розвиток інституту банкрутства та правового статусу його учасників у сучасному розумінні вплинуло середньовічне законодавство та стрімкий розвиток товарно-грошових

відносин, разом із посиленням вимог до формування ефективного законодавства у сфері боргових правовідносин.

Встановлено, що у своїй діяльності арбітражний керуючий є незалежним, ефективним, авторитетним спеціалістом, який вміє правильно та ефективно керувати управлінським циклом підприємства, раціонально планувати та контролювати робочий процес, ефективно управляти процедурою банкрутства. В межах дисертаційного дослідження виокремлено особливості правового статусу та відповідальності арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права, де неперевершене значення та вплив має інститут приватної власності, ринкова економіка, наявність великих монополій і корпорацій.

Узагальнено національні етапи розвитку інституту арбітражного керуючого, а також межі та підстави відповідальності в різні історичні періоди. Автором проаналізовано правове регулювання існуючих гарантій повноцінної, професійної та неупередженої діяльності арбітражного керуючого через законодавчу заборону будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання в його діяльність. Зроблено висновок про те, що діяльності арбітражного керуючого має свої певні етичні правила та принципи, порушення яких часто є причиною застосування до нього юридичної відповідальності.

Другий розділ присвячено правовим засадам та видам юридичної відповідальності арбітражного керуючого, а також підставам їх відмежування. Визначено, що національне законодавство передбачає у відношенні арбітражного керуючого можливість застосування дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності на умовах, підставах та у порядку, прямо передбаченому законодавством. На основі аналізу норм трудового законодавства та судової практики, автором встановлено, що на арбітражного керуючого не поширюються загальні правила притягнення до дисциплінарної відповідальності, оскільки така діяльність регулюється спеціальним

законодавством, що передбачає відповідальність за порушення професійних обов'язків у вигляді дисциплінарних, адміністративних або інших санкцій, визначених профільними нормами.

Особливу увагу приділено механізму притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності, існуючим практичним проблемам юридичної невизначеності строків притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності, що є наслідком наявних колізій між різними законодавчими нормами та процедурними аспектами. Виділено окремі види адміністративних правопорушень, що найчастіше вчиняються арбітражним керуючими, зокрема, порушення корупційного законодавства та незаконне використання інсайдерської інформації.

На підставі аналізу національної судової практики та окремих іноземних держав, автором обґрунтовано, що в питаннях цивільно-правової відповідальності арбітражних керуючих слід виходити того, що шкода, заподіяна особі внаслідок умисних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, відшкодовується арбітражним керуючим лише у випадках доведення причинно-наслідкових зв'язків. В той же час на основі ґрунтовного аналізу судової практики застосування кримінальної відповідальності до арбітражного керуючого, зроблено висновок про відсутність окремої статистики щодо даної категорії кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, та незначну кількість рішень суду даної категорії.

У *Третьому розділі* досліджено проблеми застосування різних видів юридичної відповідальності до арбітражних керуючих з урахуванням страхування їх відповідальності. Здійснено порівняльно-правовий аналіз моделей страхування відповідальності арбітражного керуючого в правових системах низки зарубіжних країн з акцентом на усталену практику страхування, та з метою визначення перспектив їх запозичення для національного ринку страхування професійної відповідальності.

Встановлено, що ключова роль в системі ефективного функціонування інституту арбітражного керуючого належить саморегульній організації арбітражних керуючих. Наголошено, що наряду з сучасним законодавством, ефективна модель відповідальності арбітражних керуючих залишається, в окремих випадках, малоефективною внаслідок невідповідності існуючої моделі страхування професійної відповідальності реаліним ринковими тарифами та умовам. Водночас акцентовано, що саме через удосконалення інституту страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого та на підставі позитивного міжнародного досвіду, виникає нова можливість гарантування відшкодування різноманіття майнової шкоди, що може бути завдана під час виконання професійних обов'язків.

Окремо підкреслено роль саморегулювання представників професійної діяльності в сучасних умовах економічного розвитку держави як необхідної складової правового регулювання в цілому, та її здатності сприяти розвитку бізнесу, покращенню законодавству в сфері діяльності арбітражного керуючого, захисту прав суб'єктів правовідносин зокрема. В той же час, автор підкреслює, що проблемним аспектом є відсутність в національному законодавстві єдиних підходів до саморегулювання, відсутність системного та комплексного порядку утворення та діяльності саморегульних організацій поруч із невизначеністю мети та цілей здійснення саморегулювання представників такої незалежної професії як арбітражний керуючий.

На основі вивченого досвіду сформульовано пропозиції щодо удосконалення вітчизняного законодавства в сфері відповідальності арбітражного керуючого, зокрема запровадження європейських та світових стандартів та тарифів для договорів страхування професійної діяльності арбітражного керуючого як реального показника відповідності ринкової вартості майна в процедурі банкрутства. Окремо підкреслено наявний в національній практиці потенціал та роль саморегульної організації арбітражних керуючих. Встановлено, що основною метою діяльності саморегульної організації має стати об'єднання всіх арбітражних керуючих

для забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих, підвищення соціальної відповідальності та стабілізація ефективності реалізації норм законодавства при вирішенні питань в сфері банкрутства.

У *Висновках* узагальнено результати комплексного теоретико-правового дослідження інституту відповідальності арбітражного керуючого за національним та міжнародним правом. Розкрито ключові положення, що стосуються правової природи, структури, підстав та механізмів притягнення арбітражного керуючого до відповідальності. Сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, зокрема у врегулювання статусу саморегулювних організацій представників професійної діяльності в цілому, та саморегулювної діяльності арбітражних керуючих зокрема. Обґрунтовано потребу щодо приведення загальних норм та правил страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого до вимог ринкової економіки із урахуванням сучасних показників ефективності.

Дисертаційне дослідження є вагомим внеском у розвиток теорії цивільного та міжнародного права, зокрема – у формування сучасної концепції юридичної відповідальності арбітражного керуючого через укладання ринково орієнтовного договору страхування професійної відповідальності. Теоретичні положення та практичні рекомендації, викладені у роботі, мають прикладне значення для вдосконалення законотворчої діяльності, підвищення ефективності в сфері практичної діяльності арбітражних керуючих, впровадження новітніх напрямків освітніх програм з цивільного права, а також для правозастосовної практики саморегулювної організації арбітражних керуючих, страхової діяльності, судів та інших державних та приватних структур.

Запропоновані автором положення можуть бути використані як наукова база для подальших досліджень проблематики відповідальності в цивільному та міжнародному праві.

Результати дисертаційного дослідження становлять наукову та практичну цінність у в сучасних умовах адаптації національної правової системи до правового та економічного простору Європейського Союзу, та в частині організації та управління професійним об'єднанням арбітражних керуючих.

Ключові слова: банкрутство, арбітражний керуючий, правовий захист, юридична відповідальність, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарний проступок, дисциплінарна комісія, цивільна відповідальність, адміністративна відповідальність, арбітражний процес, національне законодавство, арбітражна угода, нормативно-правовий акт, відповідальність, доброчесність.

SUMMARY

Boiarchukov S. H. Liability of the arbitration manager: national and international analysis. - Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law». - Private higher education institution «Kyiv International University». Kyiv, 2026.

The dissertation work, for the first time in modern scientific and legal doctrine, proposes a solution to the complex issue of liability of the arbitration manager, relevant for national legal science, taking into account positive international experience, with a justification of theoretical foundations, a generalized scientific and legal characteristic, judicial practice and individual recommendations for improving the functioning of the institution of the arbitration manager in modern conditions. The analysis of the selected topic is due to the need to review individual legal positions regarding the activities of the arbitration manager, the existing grounds for liability, as well as the urgent need to implement relevant means and methods of protecting participants in the bankruptcy procedure at each of the stages in general, and for the purpose of the effective functioning of the institution of the arbitration manager in particular.

The dissertation is structured into three sections, which consistently examine the theoretical, methodological, law enforcement and practical aspects of the liability of the arbitration manager in the world and in Ukraine, national features and problems of liability insurance of arbitration managers, prospects for improving the institution of liability of arbitration managers, taking into account positive international experience and the activities of self-regulatory organizations.

The work uses significant empirical material: a generalization of the judicial practice of national and foreign courts, the practice of insurance companies providing services in the field of professional liability insurance of arbitration managers, general conditions of professional liability insurance of arbitration

managers from national insurers, materials of official reports of bodies authorized to supervise the activities of arbitration managers.

The Introduction justifies the choice and relevance of the chosen topic, defines the object and subject, tasks, methodological and theoretical foundations of the study, research methods, reveals the scientific novelty of the results obtained and the personal contribution of the applicant, provides data on the testing of the research results at conferences and in publications.

In modern conditions and given the political and economic situation, the development of the institution of liability of arbitration managers is quite active. In the last two decades, there has been a significant change in the scientific paradigm and practical component of the studied institution. However, in recent years, a considerable number of individuals and legal entities have found themselves in crisis situations, as a result of which some of them have become unable to satisfy the demands of creditors. That is why the proper protection of the interests of all parties today, and the implementation of a modern approach to the legal status of the arbitration manager, is extremely important.

In the first section of the dissertation, a general theoretical justification of the institution of liability of the arbitration manager as a special type of legal liability is carried out. The historical stages of the development of the liability of the arbitration manager in general, the features of the liability of the arbitration manager in the states of the European Union and in the countries of the Anglo-Saxon legal system, as well as the national features of the formation of the institution of liability of the arbitration manager are determined. It is substantiated that the history of the development of the arbitration manager originates historically in the times of the ancient world, where the emergence of trade relations took place. It is emphasized that the development of the institution of bankruptcy and the legal status of its participants in the modern sense was influenced by medieval legislation and the rapid development of commodity-money relations, along with the strengthening of requirements for the formation of effective legislation in the field of debt legal relations.

It is established that in his activities the arbitration manager is an independent, effective, authoritative specialist who is able to correctly and effectively manage the management cycle of the enterprise, rationally plan and control the work process, and effectively manage the bankruptcy procedure. Within the framework of the dissertation research, the features of the legal status and responsibility of the arbitration manager in the countries of the Anglo-Saxon legal system are highlighted, where the institution of private property, market economy, the presence of large monopolies and corporations have unsurpassed importance and influence.

The national stages of the development of the institution of the arbitration manager, as well as the limits and grounds for liability in different historical periods, are summarized. The author analyzed the legal regulation of existing guarantees of full, professional and impartial activities of the arbitration manager through the legislative prohibition of any illegal influence, pressure or interference in his activities. It is concluded that the activities of an arbitration manager have their own certain ethical rules and principles, the violation of which is often the reason for the application of legal liability to him.

The second section is devoted to the legal principles and types of legal liability of an arbitration manager, as well as the grounds for their delimitation. It is determined that national legislation provides for the possibility of applying disciplinary, civil, administrative and criminal liability to an arbitration manager on the conditions, grounds and in the manner directly provided for by law. Based on the analysis of labor legislation and judicial practice, the author established that the arbitration manager is not subject to the general rules of disciplinary liability, since such activities are regulated by special legislation, which provides for liability for violation of professional duties in the form of disciplinary, administrative or other sanctions determined by profile norms.

Particular attention is paid to the mechanism of bringing an arbitration manager to disciplinary liability, to the existing practical problems of legal uncertainty of the terms of bringing arbitration managers to disciplinary liability,

which is a consequence of existing conflicts between various legislative norms and procedural aspects. Certain types of administrative offenses that are most often committed by arbitration managers are highlighted, in particular, violation of corruption legislation and illegal use of insider information.

Based on the analysis of national judicial practice and individual foreign countries, the author substantiates that in matters of civil liability of arbitration managers, it should be assumed that damage caused to a person as a result of intentional actions or inaction of the arbitration manager is compensated by the arbitration manager only in cases of proving causal relationships. At the same time, based on a thorough analysis of the judicial practice of applying criminal liability to an arbitration manager, a conclusion was made about the lack of separate statistics on this category of criminal offenses and the persons who committed them, and the small number of court decisions in this category.

The third section examines the problems of applying various types of legal liability to arbitration managers, taking into account their liability insurance. A comparative legal analysis of models of insurance of the liability of the arbitration manager in the legal systems of a number of foreign countries was carried out with an emphasis on established insurance practices, and in order to determine the prospects for their borrowing for the national market of professional liability insurance.

It is established that the key role in the system of effective functioning of the institute of the arbitration manager belongs to the self-regulatory organization of arbitration managers. It is emphasized that, along with modern legislation, an effective model of liability of arbitration managers remains, in some cases, ineffective due to the inconsistency of the existing model of professional liability insurance with real market tariffs and conditions. At the same time, it is emphasized that it is precisely through the improvement of the institution of professional liability insurance of an arbitration manager and on the basis of positive international experience that a new opportunity arises to guarantee

compensation for a variety of property damage that may be caused during the performance of professional duties.

The role of self-regulation of representatives of professional activity in modern conditions of economic development of the state as a necessary component of legal regulation in general and its ability to promote business development, improve legislation in the field of activity of an arbitration manager, and protect the rights of subjects of legal relations in particular is separately emphasized. At the same time, the author emphasizes that a problematic aspect is the absence of unified approaches to self-regulation in national legislation, the absence of a systematic and comprehensive procedure for the formation and operation of self-regulatory organizations, along with the uncertainty of the goal and objectives of self-regulation of representatives of such an independent profession as an arbitration manager.

Based on the experience studied, proposals have been formulated to improve domestic legislation in the field of liability of the arbitration manager, in particular, the introduction of European and world standards and tariffs for insurance contracts for the professional activities of the arbitration manager as a real indicator of the compliance of the market value of property in the bankruptcy procedure. The potential and role of the self-regulatory organization of arbitration managers available in national practice are separately emphasized. It has been established that the main purpose of the self-regulatory organization should be to unite all arbitration managers to ensure the implementation of the tasks of self-government of arbitration managers, increase social responsibility and stabilize the effectiveness of the implementation of legislative norms when resolving issues in the field of bankruptcy.

The Conclusions summarize the results of a comprehensive theoretical and legal study of the institution of liability of an arbitration manager under national and international law. The key provisions relating to the legal nature, structure, grounds and mechanisms for holding an arbitration manager liable are disclosed. Scientifically substantiated proposals are formulated to improve the current

legislation, in particular in regulating the status of self-regulatory organizations of representatives of professional activity in general, and the self-regulatory activities of arbitration managers in particular. The need to bring the general norms and rules of insurance of professional liability of an arbitration manager into line with the requirements of a market economy, taking into account modern efficiency indicators, is substantiated.

The dissertation research is a significant contribution to the development of the theory of civil and international law, in particular - to the formation of a modern concept of legal liability of an arbitration manager through the conclusion of a market-oriented professional liability insurance contract. The theoretical provisions and practical recommendations set out in the work are of practical importance for improving legislative activity, increasing efficiency in the field of practical activity of arbitration managers, implementing new directions of educational programs in civil law, as well as for the law enforcement practice of the self-regulatory organization of arbitration managers, insurance activities, courts and other public and private structures.

The provisions proposed by the author can be used as a scientific basis for further research into the issues of liability in civil and international law.

The results of the dissertation research are of scientific and practical value in the modern conditions of adaptation of the national legal system to the legal and economic space of the European Union, and in terms of the organization and management of the professional association of arbitration managers.

Keywords: bankruptcy, arbitration manager, legal protection, legal liability, disciplinary liability, disciplinary offense, disciplinary commission, civil liability, administrative liability, arbitration process, national legislation, arbitration agreement, regulatory legal act, responsibility, integrity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Boiarchukov S., Zinevych L., Dei M., Dei H., Anisimov K. International legal regulation of liability of insolvency receiver. INTEREULAWEST: Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations. (has been accepted for publication as a Preliminary Communication in Volume 13, No. 1 (June, 2026) (див. довідка журналу, Додаток 3).
2. Данченко Т.В., Боярчуков С.Г. Правове регулювання самоврядних організацій арбітражних керуючих в Україні в сучасних умовах. Європейський правничий часопис: науковий журнал / редкол.: П.В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ: Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 11. С. 11-18. DOI:[10.36919/3041-1149\(Print\).11.2025.11-18](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).11.2025.11-18).
3. Боярчуков С.Г. Правові особливості дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в системі законодавства України. НАШЕ Право. № 1. 2025. С. 95-101. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.1.14>.
4. Боярчуков С.Г. Правова регламентація страхування відповідальності арбітражного керуючого. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 46/2025. С. 11-19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17554416>
5. Боярчуков С.Г. Особливості цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого: національна практика та міжнародний досвід. Європейський правничий часопис: науковий журнал / редкол.: П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ: Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2024. Випуск 4. С. 47-52. DOI: [10.36919/3041-1149\(Print\).4.2024.47-52](https://doi.org/10.36919/3041-1149(Print).4.2024.47-52).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Боярчуков С.Г. Особливості здійснення правового контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Траєкторія розвитку бізнесу, управління та права в умовах глобальних ризиків: збірник тез міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 23-24 травня 2024 р.) / за заг. ред. к.е.н., доцента Безпаленко О. В. Київ: ВНЗ «Київський університет ринкових відносин». Київ 2024. С. 263-265. https://kumr.edu.ua/wp-content/uploads/2024/08/TRAYEKTORIYA_ROZVYTKU_BIZNESU_UPRAVLINNYA_TA_PRAVA_V_UMOVAH_GLOBALNYH_RYZYKIV.pdf.

2. Боярчуков С.Г. Сучасне розуміння правового статусу арбітражного керуючого за законодавством України. Актуальні проблеми приватного та публічного права : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І., Ломжа – Харків, 29 березня 2024 року. / Наукова редакція: Александра Енглєр-Якуб'як, Олена Коваленко, П'єтєр Якуб'як. Ломжа: Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща; Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна. Видавництво: MANS w Łomży – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. С. 393-396. PDF-формат; мережеве видання; інституційний депозитарій; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11065711>. (Aktualne problemy prawa prywatnego i publicznego: materiały VI Międzynarodowej Konferencji NaukowoPraktycznej poświęconej 95. rocznicy urodzin członka korespondenta Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy, akademika Międzynarodowej Akademii Kadr, Honorowego Naukowca Ukrainy, doktora hab. nauk prawnych, profesora O. Procewskiego, Łomża – Charków, 29 marca 2024 r: Aleksandra Engler-Jakubiak, Olena Kovalenko, Piotr Jakubiak. Łomża: Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita

Polska; Charków: Charkowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. H .S. Skovorody, Ukraina. Wydawnictwo: MANS w Łomży – Charków: ChNUP im. H. S. Skovorody, 2024. 796 s. Format PDF; publikacja internetowa; depozytariusz instytucjonalny; DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.11065711>.

3. Боярчуков С.Г. Окремі проблеми, що виникають в діяльності арбітражного керуючого. «Часопис Київського університету права», № 2, 2024р. С. 96-99. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2024.18>.

4. Боярчуков С.Г. Деякі особливості дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого. Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану: збірник праць аспірантів. Київ, вид-во Київського університету права НАН України. 2024. С. 300-306.

5. Боярчуков С.Г. Саморегулівна організація арбітражних керуючих як суб'єкт здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих (національний та міжнародний аспект). Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану». Випуск 3, 2022. С.295-300.

6. Боярчуков С.Г. Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих (порівняльний аналіз України і Сполучених Штатів Америки). Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану». 2023. С. 280-285.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

КУпБ - Кодекс України з процедур банкрутства

ЦК України – Цивільний Кодекс України

ЦПК України – Цивільний Процесуальний кодекс України

ГПК – Господарський процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

КЗпП – Кодекс Законів про працю

КК – Кримінальний кодекс України

КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

ЦК – Цивільний кодекс України

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України

НААК – Національна асоціація арбітражних керуючих

СРО – саморегулівна організація арбітражних керуючих

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура України

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	18
ВСТУП	20
 РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО	 34
1.1 Історичний розвиток інститут відповідальності арбітражного керуючого	34
1.2 Інституційна модель відповідальності арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права	48
1.3 Національні особливості формування інститут арбітражного керуючого та його відповідальності	62
Висновки до першого розділу	81
 РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	 84
2.1 Юридична природа дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого	84
2.2 Особливості цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого	104
2.3 Порядок та підстави застосування адміністративної відповідальності арбітражного керуючого	115
2.4 Кримінальна відповідальність арбітражного керуючого	128
Висновки до другого розділу	156
 РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ	 158
3.1 Проблеми та виклики, що виникають в діяльності арбітражного керуючого	158

3.2 Національні особливості страхування відповідальності арбітражних керуючих	163
3.3 Правовий статус саморегулювальної організації арбітражних керуючих та пропозиції по удосконаленню національного законодавства	174
Висновки до третього розділу	186
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
ДОДАТКИ	224

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток інституту відповідальності арбітражного керуючого в українському праві відбувається достатньо активно та постійно, адже за останні двадцять років відбулась значна зміна як наукової парадигми так і практичної складової від становлення та розвитку, відсутності на перших порах реального практичного досвіду до запозичення міжнародних позитивних усталених правових традицій, притаманних правовому регулюванню даного виду. Сам по собі інститут банкрутства разом з основними учасниками є невід'ємним елементом правового регулювання ринкової економіки, адже за його допомогою відновлюється платоспроможність не лише суб'єктів господарювання, а й фізичних осіб як учасник правовідносин, або ж проводиться їх ліквідація у разі нездатності здійснювати прибуткову діяльність.

З огляду на складну політичну та економічну ситуацію держави, починаючи із 24 лютого 2022 року, чимала кількість фізичних та юридичних осіб опинились у кризових ситуаціях, унаслідок чого частина з них стала не в змозі задовольнити вимоги кредиторів. Саме тому належний захист інтересів усіх сторін на сьогодні є вкрай важливим. До того ж більшість передових держав світу приділяють значну увагу вдосконаленню як інституту банкрутства в цілому, так і постаті арбітражного керуючого, як одній з

центральної її фігури, зокрема. А тому вплив державно-правових інституцій має вагомий вплив на удосконалення законодавства.

Варто відмітити, що історія розвитку правового регулювання процедури банкрутства в Україні має достатньо тривалу історію. Понад три десятиліття тому, з появою перших профільних нормативно-правових актів щодо регулювання процедури банкрутства окремих сучасних інститутів та учасників взагалі не передбачалось, окрім визначення поняття банкрутства та правового статусу ліквідатора майна підприємства-банкрута. Згодом, Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції 1999 р. та 2011 р. вперше було введено самостійний інститут арбітражного керуючого, який згодом трансформувався в центрального суб'єкта процедури банкрутства з специфічним колом необхідних повноважень.

Кодекс України з процедур банкрутства, прийнятий у 2018 р., як провідний нормативно-правовий акт, що визначає процедуру та суб'єктів банкрутства, закріплює основи сучасного правового статусу та повноваження арбітражного керуючого: вимоги до кандидатів, порядок набуття та припинення статуту арбітражного керуючого, основні права та обов'язки, підстави відповідальності арбітражного керуючого, а також засади саморегулювальної діяльності.

Відмітимо, що правова доктрина має чималий науковий доробок щодо визначення правового статусу та підстав відповідальності всіх учасників процедури банкрутства в цілому, та арбітражного керуючого зокрема. Окремі питання правового статусу арбітражного керуючого та підстави юридичної відповідальності вивчали такі відомі вітчизняні вчені як: О.А. Беяневич, О.С. Бісюк, А.А. Бутирський, І.А. Бутирська, І.О. Вечірка, В.В. Волинець, Л.І. Грабован, В.В. Джунь, Н.В. Загришева, Ю.В. Кабенюк, М.С. Кельман, Р.М. Кельман, В.І. Курило, Н.А. Литвин, О.О. Лобова, В.В. Мушенюк, Б.М. Поляков, П.Д. Пригуз, Ю.В. Твердохліб, А.О. Сошников, А.І. Суббот, В.В. Сушлова, В.В. Степанова, А.Г. Чернявський, Ю.В. Чорна та інші. Ними, на

теоретичному рівні та з практичною складовою, в різні періоди існування вже незалежної держави Україна ґрунтовно вивчалися основні компоненти професійної діяльності арбітражного керуючого, наряду із компаративним аналізом даного інституту в іноземних державах.

Проте необхідно зазначити, що специфіка практичної діяльності арбітражного керуючого та швидкоплинні соціально-економічні процеси постійно спонукають до нових наукових пошуків. А тому, на наш погляд, й проблематика підстав юридичної відповідальності арбітражного керуючого та механізмів її реалізації є актуальною та своєчасною. До того ж в кризовий період актуальності набувають процеси адаптації національної правової системи до умов світового ринку в частині корекції як правового статусу арбітражного керуючого, так й удосконалення окремих питань страхування його професійної відповідальності, наряду з необхідною імплементацією норм міжнародного права в українське законодавство з метою покращення компетенції арбітражного керуючого та ефективності результатів його діяльності.

Враховуючи такий вагомий факт, що арбітражний керуючий є одним із важливих учасників процедури банкрутства, його статус та повноваження, наряду із їх реалізацією мають відповідати принципам законності, незалежності, професійності. В цілому, арбітражний керуючий, як представник професії, має бути авторитетом в професійних колах, висококваліфікованим та організованим фахівцем, який здатен швидко приймати правильні та обґрунтовані рішення. Саме тому законодавство в сфері банкрутства постійно удосконалюється, а разом із ним і практична діяльність, де питання правового регулювання відповідності арбітражних керуючих, в тому числі, залишається вельми актуальними.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження узгоджується із конституційними завданнями органів державної влади та управління в сфері політико-економічного розвитку, визначається напрямками удосконалення законодавчої політики

держави, відповідає «Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року»: затвердженої Розпорядженням КМУ України від 24.01.2020 № 66-р., «Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні»: затвердженої Розпорядженням КМУ України від 10.05.2018 р. № 308-р., узгоджується з Кодексом професійної етики арбітражного керуючого: затвердженого з'їздом арбітражних керуючих України, протокол Установчого з'їзду арбітражних керуючих України від 20.11.2019 р. Національна Асоціація арбітражних керуючих України.

Дисертаційне дослідження відповідає принципам та пріоритетним напрямкам в сфері наукових досліджень для правової галузі, що знайшли відображені у Проекті «Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2026-2030 рр. та відповідає вимогам пункту 2.8 Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 Право (затверджено наказом Міністерства освіти та науки України від 28 грудня 2018 р. № 1477).

Дисертація відповідає напрямкам наукових тем ПЗВО «Київський міжнародний університет»: «Тенденції розвитку сучасної правової науки в умовах інтеграційних процесів: теоретичні та практичні аспекти», номер державної реєстрації 0120U100413; «Сучасні виклики міжнародно-правових відносин і роль України у формуванні світового правопорядку», номер державної реєстрації 0122U000743.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення особливостей юридичної відповідальності арбітражного керуючого за національним правом та порівняння з іншими правовими системами світу, її загальних засад відповідності арбітражного керуючого крізь історико-правовий, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий вимір, а також розроблення пропозицій по удосконаленню чинного законодавства України в сфері відповідальності арбітражного керуючого та підвищення ефективності практичної діяльності інститут в цілому.

Досягнення мети базується на основних завданнях:

- розглянути історичний розвиток інститут відповідальності арбітражного керуючого;
- проаналізувати вимоги законодавства Європейського Союзу та держав англосаксонської системи права в сфері відповідальності арбітражного керуючого;
- визначити правовий статус арбітражного керуючого за національним законодавством;
- з'ясувати юридичну природу та основний зміст дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого;
- виокремити підстави кримінальної відповідальності арбітражного керуючого;
- оцінити судову практику застосування відповідальності до арбітражного керуючого;
- висвітлити прогалини та суперечності національного законодавства в сфері відповідальності арбітражного керуючого;
- дослідити теоретичні та практичні особливості страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого за законодавством окремих іноземних держав та за національним правом;
- охарактеризувати роль саморегулювальної організації арбітражних керуючих у формуванні професійності та відповідальності;
- запропонувати норми щодо удосконалення національного законодавства в сфері відповідальності арбітражного керуючого на основі позитивного міжнародного досвіду.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини в сфері застосування відповідальності до арбітражного керуючого.

Предметом дослідження є відповідальність арбітражного керуючого: національний та міжнародний аналіз.

Методи дослідження. Методологія дисертаційного дослідження ґрунтується на поєднанні системи загальнонаукових, спеціально-юридичних та міжгалузевих методів пізнання, які надали змогу забезпечити комплексний підхід до аналізу сутності, правової природи, інституційного механізму та проблем правозастосування відповідальності арбітражного керуючого в сучасних умовах. Вибір та застосування методів обумовлено метою, завданнями та предметом дисертаційного дослідження наряду з необхідністю забезпечення наукової глибини та прикладної цінності.

Основу методології дисертаційного дослідження становить *діалектичний метод*, за використання якого юридична відповідальність в цілому розглядається як динамічне правове явище, на розвиток якого мають вплив політичні та соціально-економічні процеси. Використання методу дало змогу виявити багатогранність категорії відповідальності арбітражного керуючого, визначити особливості в залежності від сфери застосування.

Формально-догматичний (спеціально-юридичний) метод було використано для аналізу міжнародних та національних нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері правового статусу та відповідальності арбітражного керуючого. Метод забезпечив об'єктивне розуміння та тлумачення правових норм, використовувався задля виявлення колізій та прогалин в законодавстві та практиці (підрозділи 1.1., 1.2., 1.3., 3.1.).

Метод системного аналізу надав можливість розглядати відповідальність арбітражного керуючого як складовий елемент системи ефективної діяльності та контролю в сфері процедури банкрутства. За його допомогою визначено логічну організацію правових повноважень в сфері контролю за діяльністю арбітражного керуючого, визначено місце інституту відповідальності останнього в системі забезпечення незалежного та ефективного функціонування арбітражного управління (підрозділи 1.2., 2.1., 2.2., 2.3., 2.4.).

Компаративний підхід дозволив вивчити правові системи окремих держав Європи, США та Канади з метою розкриття особливостей правового

статусу та юридичної відповідальності арбітражного керуючого з подальшою імплементацію позитивного досвіду в українське законодавство (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 2.3.).

Метод історичної реконструкції дав змогу проаналізувати етапи становлення юридичної відповідальності в національній правовій системі, відтворив закономірні зміни крізь призму розвитку політики та економіки (підрозділи 1.3., 3.1., 3.2.).

Метод прогностичного моделювання забезпечив формування науково обґрунтованих концептуальних підходів до удосконалення механізмів юридичної відповідальності арбітражного керуючого, за його допомоги запропоновано напрямки в сфері удосконалення національного законодавства до позитивних стандартів міжнародної та європейської практики щодо страхування професійної відповідальності арбітражних керуючих як ефективного засобу убезпечення всіх суб'єктів та учасників процедури банкрутства, підвищення рівня саморегулювальної організації арбітражних керуючих (підрозділи 1.3., 3.1., 3.2.).

Метод контент-аналізу було застосовано для вивчення емпіричних матеріалів, зокрема даних офіційної статистики, рішень судів всіх інстанцій, правових позицій Верховного суду України, показників діяльності страхових компаній, що надають послуги в сфері страхування професійної діяльності арбітражного керуючого. Використання методу дало можливість виокремити основні проблеми реалізації юридичної відповідальності арбітражного керуючого, виявити суперечності між нормативно-правовими актами та реальною практикою її застосування (підрозділи 1.3., 2.1., 2.2., 2.3., 2.4., 3.2.).

В цілому використання названих методів дало змогу забезпечити на високому рівні аналітичну частину дослідження, зробити об'єктивні та достовірні висновки, запропонувати науково-аргументовані положення щодо необхідності та важливості вдосконалення інституту відповідальності арбітражного керуючого в сучасних умовах функціонування держави.

Теоретичною основою дослідження виступають норми чинного національного та міжнародного законодавства в сфері регулювання правового статусу арбітражного керуючого, а також підстав та процедури застосування до нього відповідальності, враховуючи судову практику України та інших держав.

Використання вказаних наукових підходів дало змогу сформулювати власне авторське бачення сутності відповідальності арбітражного керуючого, її особливостей та необхідності вдосконалення її реалізації згідно принципів верховенства права, правової визначеності, презумпції професійної доброчесності.

Нормативну базу дисертаційного дослідження становлять сукупність нормативно-правових актів міжнародного та національного права, рішення судів України, рішення міжнародних судів та судових органів зарубіжних держав, правові позиції Верховного Суду України, а також процедури реалізації юридичної відповідальності до арбітражного керуючого. Особливу увагу приділено міжнародній практиці в сфері страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого та діяльності самоврядних організацій.

Емпірична база дисертаційного дослідження заснована на вибірковому аналізі з подальшим узагальненням наявної офіційної та судової статистики, судової практики та судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень, статистичні дані Офісу Генерального прокурора України, інформаційно-аналітичні матеріали органів державної влади. Вивчення та аналіз емпіричного матеріалу дозволили простежити реальний стан реалізації юридичної відповідальності арбітражного керуючого, виявити типові правопорушення, проблеми та колізії, що виникають в процесі її правозастосування. Емпірична база вплинула на формування сучасного розуміння об'єктивної ситуації в сфері відповідальності арбітражного керуючого, а також окреслила напрямки удосконалення чинного законодавства та ефективного покращення практичної складової.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у комплексному теоретико-правовому дослідженні інституту відповідальності арбітражного керуючого в міжнародному та національному праві та є одним із перших в українській науці узагальненням підстав та порядку застосування юридичної відповідальності арбітражного керуючого з акцентом на необхідність упередження правопорушень через ринково обґрунтовані умови страхування професійної відповідальності даного виду.

У межах дисертаційного дослідження вперше з теоретичних та правових позицій запропоновано обґрунтоване авторське розуміння правової природи відповідальності арбітражного керуючого, визначено її зміст, функціональне призначення, процесуальні особливості та практичні проблеми реалізації, встановлено взаємозв'язок із інституційною структурою процедури банкрутства в цілому та крізь призму забезпечення законності в процесі управління банкрутством зокрема.

За результатами дослідження було сформульовано та обґрунтовано ряд новітніх теоретичних положень та практичних висновків, що виносяться на публічний захист дисертації, зокрема:

уперше:

- здійснено комплексне теоретико-правове дослідження інституту відповідальності арбітражного керуючого як самостійного інституту публічного та приватного права, обумовленого специфікою його правового статусу та діяльністю на межі інтересів окремих осіб як учасників процедури банкрутства;

- обґрунтовано історичне та сучасне значення інституту відповідальності арбітражного керуючого як важливого учасника процедури банкрутства на основі глибокого теоретичного та практичного дослідження норм європейського, міжнародного та національного права, а також судової практики багатьох держав світу;

- встановлено взаємозв'язок правового статусу арбітражного керуючого та його відповідальності у нерозривній єдності із становленням та розвитком інститут банкрутства в цілому;

- проаналізовано поняття та види юридичної відповідальності арбітражного керуючого, а саме дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову та кримінальну в залежності від держав, їх законодавства та існуючої моделі банкрутства;

- аргументовано необхідність дотримання арбітражним керуючим етичних правил, закріплених в Кодексі етики арбітражного керуючого, з метою забезпечення ефективності та прозорості застосування законодавства, сприяння швидкому розгляду справ про банкрутство, підвищення авторитету, поваги та довіри до професії арбітражного керуючого;

- обґрунтовано доцільність дотримання арбітражним керуючим загальноприйнятих принципів банкрутства, оскільки їх порушення тягне за собою вчинення правопорушень та притягнення, як наслідок, арбітражного керуючого до відповідальності;

- виокремлено практичні проблеми застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражного керуючого, зокрема, відсутність уніфікованого нормативного акту, положеннями якого б врегульовували підстави та порядок застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражних керуючих;

- доведено окрему суб'єктивність підходів до визначення дисциплінарного проступку арбітражного керуючого та його відмежування від адміністративного порушення;

- звернуто увагу на існуючій неврегульованості питань подвійної юрисдикції в частині застосування відповідальності до арбітражного керуючого;

- обґрунтовано наявність юрисдикційних суперечок та неузгодженостей між судами та державним органом з питань банкрутства в частині накладення та оскарження рішень про дисциплінарні

правопорушення арбітражного керуючого, де з одного боку, справи про банкрутство та всі пов'язані з ними спори, включно з діями арбітражного керуючого у процесі, розглядаються судами, а з іншого боку, накази Міністерства юстиції, якими затверджуються дисциплінарні стягнення, належать до адміністративних актів і підлягають розгляду адміністративними судами;

- виокремлено окрему недосконалість національного законодавства в частині процедури захисту прав арбітражних керуючих та існування різних судових інстанцій для звернення щодо оскарження рішень, та як наслідок, даної колізії акцентовано увагу на існуючому процесі затягування оскарження, що створює додаткові труднощі в правовому регулюванні діяльності арбітражних керуючих;

- встановлено необхідність удосконалення національного законодавства в питаннях чіткого визначення моменту прийняття рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого та окреслення кола повноважень органів, залучених в цей процес;

- виокремлено на основі аналізу судової практики конкретний перелік кримінальних правопорушень, що вчиняються арбітражним керуючим при виконанні ним своїх професійних обов'язків;

- доведено важливу роль інститут страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого з позицій запобігання та убезпечення спричинення шкоди залежним від нього під час процедури банкрутства суб'єктам;

- запропоновано концептуальні підходи удосконалення діяльності страхових компаній, що надають послуг страхування професійної відповідальності для арбітражних керуючих, та збільшення лімітів страхового покриття для договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого з метою підняття престижу;

- аргументовано необхідність внесення змін в національне законодавство в частині діяльності саморегулювної організації арбітражних

керуючих через прийняття єдиного нормативного акту у вигляді закону, який би комплексно врегулював всі питання саморегулювальної діяльності представників як окремих професій, так і арбітражних керуючих зокрема;

удосконалено:

- історичну періодизацію становлення інституту відповідальності арбітражного керуючого в Україні та світі;

- подальшу правову регламентацію інституту відповідальності арбітражного керуючого в контексті євроінтеграційних процесів та сучасних норм міжнародного права;

дістало подальший розвиток:

- підходи до взаємозв'язку існуючих систем та процедур банкрутства з відповідальністю арбітражного керуючого в різні історичні епохи;

- положення щодо неоднозначного тлумачення та підміни поняття дисциплінарного проступку поняттям грубого порушення, яке чітко не визначене, та застосовується довільно та суб'єктивно;

- твердження про необхідність змін в підходах щодо правового регулювання та забезпечення саморегулювання окремих видів професійної діяльності, де кінцевою метою має стати не лише підвищення соціальної відповідальності учасників окремих галузей та представників професійної діяльності, а й стабілізація ефективності реалізації норм законодавства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки, рекомендації та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблеми застосування юридичної відповідальності до арбітражного керуючого;

- у правотворчій діяльності та правозастосуванні – для вдосконалення та розвитку чинного законодавства України, а також під час визначення ознак та підстав, на основі яких до арбітражного керуючого може застосовуватися дисциплінарна, цивільна чи кримінальна відповідальність;

– в освітньому процесі – як навчально-методичний матеріал у підготовці фахівців юридичних спеціальностей, зокрема під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Міжнародне приватне право», «Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства», а також при підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, науково-практичних коментарів (Акт впровадження в освітній процес ПЗВО «Київський міжнародний університет» № 318 від 17.03. 2026 р.);

- у просвітницькій діяльності – при організації та проведенні інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо правового статусу та ролі арбітражного керуючого в процедурі банкрутства (Акт впровадження у просвітницьку роботу Національної асоціації арбітражних керуючих України «Рада арбітражних керуючих міста Києва» № 01/05-2026 від 01.05.2026 р.)

Особистий внесок здобувача визначається проведенням самостійного ґрунтовного компаративного дослідження проблеми відповідальності арбітражного керуючого за національним та міжнародним правом. Сформульовані в дисертаційному дослідженні гіпотези, думки, висновки, практичні рекомендації здійснені автором особисто із використанням теоретико та аналітичного дослідження законодавчої бази, офіційної статистичної інформації, правових позицій суду та судової практики, узагальнення практики діяльності арбітражних керуючих, існуючого європейського та міжнародного досвіду.

Здобувачем самостійно здійснено узагальнення, аналіз і тлумачення ключових термінів, категорій та інститутів, сформульовано авторське бачення правової природи юридичної відповідальності арбітражного керуючого, на підставі зроблених висновків висловлено обґрунтовані пропозиції в частині вдосконалення законодавчого регулювання та покращення практичної складової. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї інших авторів, результати та тексти мають посилання на відповідне джерело.

За результатами дисертаційного дослідження здобувачем опубліковано 11 наукових праць, серед яких 4 статті у наукових видання за обраною спеціальністю, включених до «Переліку наукових» фахових видань України», де 3 статті одноособові та 1 стаття у співавторстві з науковим керівником (внесок здобувача складає 50%); 6 наукових тез доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій, круглих столів, в тому числі інших наукових виданнях; 1 стаття в науковому міжнародному журналі з індексацією Web of Science CC, Scopus.

Апробація результатів дисертаційного дисертації: здобувач особисто приймав участь у науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах, де обговорювалися ключові положення дослідження, зокрема щодо правової природи відповідальності арбітражного керуючого, процесуальних особливостей її реалізації, важливості укладання договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого та необхідності запозичення з метою імплементації зарубіжного досвіду відповідальності арбітражного керуючого в національне право.

Основні положення дисертації обговорювались на кафедрі публічного та європейського права ПЗВО «Київський міжнародний університет», а також

доповідались автором і були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: *«VI Міжнародній науково-практичній конференції присвяченій 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І.»* (м. Харків 29 березня 2024 р.); *«Траєкторія розвитку бізнесу, управління та права в умовах глобальних ризиків»* (м. Київ, 23-24 травня 2024 р.); *«Актуальні проблеми приватного та публічного права»* (29 березня 2024 року); у *«Часописі Київського університету права»* та у Збірниках наукових праць аспірантів КУП НАНУ за 2022-2025 р.р.

Результати дисертаційного дослідження використані в освітянській практиці, в методичній діяльності профільних саморегулювальних організацій, що відповідають за підготовку арбітражних керуючих, їх навчання та підвищення кваліфікації, а також у процесі підготовки навчально-методичних матеріалів у закладах вищої освіти.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою та завданням дослідження. Дисертація складається із анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, із них основний текст викладено на 177 сторінках, список використаних джерел (246 найменувань, з яких 39 – зарубіжних) – на 28 сторінках, а також додатки – на 5 сторінках.

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО

1.1 Історичний розвиток інституту відповідальності арбітражного керуючого

З моменту проголошення незалежності України банкрутство, як правове та фінансово-економічне явище, привертає все більшу увагу науковців. Впродовж трьох десятиліть було створено ціла низка вельми серйозних теоретичних праць, присвячених проблемам банкрутства в цілому, та його основним учасникам зокрема. Даний науковий доробок є вагомим джерелом догматичного матеріалу, який в достатній мірі відображає різноманітність та еволюцію наукових поглядів на процеси, пов'язані з виникненням, становленням та розвитком вітчизняного права банкрутства.

З огляду на тисячолітню історію людства, - питання банкрутства, неплатоспроможності суб'єктів господарювання та правовий статус

учасників справи банкрутство залишаються актуальним. А тому закономірно виникає питання щодо ефективності самої процедури банкрутства, комплексного об'єднання зв'язків між кредиторами та боржником, інвесторами та іншими учасниками справи про банкрутство.

Аналіз історії банкрутства, стала міжнародна практика та чинне законодавство України закріплюють інститут арбітражного керуючого як центральну та вельми важливу фігуру. Сукупність правомочностей арбітражного керуючого прийнято називати арбітражним управлінням [1, с.247; 2; 3]. В свою чергу, Кодекс України з процедур банкрутства [4], що являє собою комплексний документ в сфері регулювання процедурних питань банкрутства, в ст.1 закріпив розуміння арбітражного керуючого як «фізичної особи, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України».

В сучасних умовах правовий статус та повноваження арбітражного керуючого в процедурі банкрутства знаходять закріплення в Господарському процесуальному кодексі України № 1798-XII від 6 листопада 1991 р. [5], Законами України «Про банки та банківську діяльність» № 2121-III від 7 грудня 2000 р. [6], «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» № 4452-VI від 23 лютого 2012 р. [7], «Про інститути спільного інвестування» № 5080-VI від 5 липня 2012 р. [8], «Про іпотечні облігації» № 3273-IV від 22 грудня 2005 р. [9], «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» № 3480-IV від 23 лютого 2006 р. [10], «Про міжнародне приватне право» № 2709-IV від 23.06.2005 р. [11] та іншими нормативними актами.

Слід також наголосити на тому, що провадження у справах про банкрутство боржників, які здійснюють діяльність, пов'язану з державною таємницею, здійснюється з урахуванням особливостей, передбачених законодавством про державну таємницю, зокрема, Закон України «Про державну таємницю» № 3855-XII 21 січня 1994 року [12], Закон України «Про інформацію» № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. [13] та інші нормативно-

правові акти. Дані вимоги також розповсюджуються й на арбітражного керуючого.

До найбільш застосованих міжнародно-правових документів з питань регулювання діяльності арбітражного керуючого відноситься Типовий закон UNCITRAL «Про трансграничну неплатоспроможність» 1997 р. [14] та Регламент (ЄС) 2015/848 Європейського Парламенту та Ради Європи «Про процедури банкрутства» від 20 травня 2015 [15].

Варто зазначити, що професійна діяльність арбітражного керуючого часто подібна до посередницької діяльності з метою врегулювання спору між боржником та його кредиторами, проте яка здійснюється професійно із дотриманням загальновизнаних правових принципів, зокрема, незалежності, добросовісності, законності та верховенства права. І тут варто відмітити, що це притаманно більшості правових систем світу. Тому розглянемо історичні особливості розвитку інституту арбітражного керуючого перш за все в зарубіжних державах, адже саме аналіз історичних особливостей дає можливість зрозуміти сенс інституту, особливості розвитку та сучасного функціонування. За для цього комплексно дослідимо правову, політичну та економічну історію розвитку інституту відповідальності арбітражного керуючого, філософсько-правові традиції в різні періоди часу, а також основні напрями взаємовпливу власне систем банкрутства в різних державах та можливої відповідальності.

Отже, історія інституту банкрутства та осіб, які допомагали вирішити питання фінансової неспроможності достатньо реально демонструє взаємозв'язок права з основними етапами економічного розвитку суспільства. Відповідну думку розділяє український вчений В.В. Джунь [16, с. 26], який через наукові спостереження прийшов до висновку про наявність взаємозв'язку між динамікою розвитку економіки, її спроможністю бути ефективною, впливати на структурні зміни з одного боку, та ефективною національною системою конкурсного процесу.

Буквально це означає наступне: в залежності від держави, її законодавства та визначеної моделі банкрутства наступає чи не наступає певна юридичні відповідальність для арбітражного керуючого як центральної фігури процедури банкрутства.

Правовідносини щодо неплатоспроможності, способи вирішення та правовий статус учасників такої процедури зароджуються на ґрунті зобов'язальних правовідносин ще за часів римської імперії, де зобов'язання існувало як це складне юридичне поняття, правовідношення, в якому сторонами були кредитор і боржник, а зміст становили їх права та обов'язки. Кредитор в зобов'язанні наділявся правом вимоги щодо вчинення боржником певної юридичної дії [17, с. 69-70; 18, с. 26]. Втім, сам по собі інститут банкрутства та його учасників бере початок свого розвитку з часу, коли виникла практик забезпечення зобов'язання майном, а не особистістю боржника.

Чорна Ю.В. [19, с. 30], наприклад, вважає, в період становлення класичного права в державах континентальної Європи, почало активно розвиватись й конкурсне право.

Пізніше, в процесі розвитку економічних відносин, зростання виробництва, удосконалення правових систем, підставою для стягнення боргу було майно боржника, що потягнуло наслідком зміни в парадигмі зобов'язального інституту. І тут можна зробити висновок про те, що механізми, які, власне й складали виконавчу процедуру на початкових етапах розвитку римського права, мали чітко виражені риси особистого забезпечення зобов'язання.

Разом з тим, інтереси кредиторів мали недостатній правовий захист, причиною чого слугувала відсутність спеціального правового статусу боржника тобто банкрута, з огляду на відсутність в той історичний час спеціального законодавства. Саме тому виникла необхідність впровадження практики залучення кредиторів до володіння та розпорядження майном [21, с. 19; 22, с. 223], головною метою якого було спостереження за майном

боржника та перешкоджання йому приховати його або відчужити третім особам.

Слід наголосити на тому, що історія становлення інституту відповідальності арбітражного керуючого в його сучасному розумінні нерозривно пов'язана із становленням та розвитком інститут банкрутства, або як його ще часто називають в іноземній літературі та праві - конкурсної процедури. Не поглиблюючись в правові пам'ятки римського епохи, все ж відмітимо той факт, що Законом від 326 року до нашої ери (*Lex Poetelia*) [20, с. 111] було вперше закріплено майнову, а не особисту відповідальність, боржника, і неможливість останнього гарантувати виконання зобов'язань за борговими договорами.

Також згаданим Законом скасовувалось боргове рабство, однак лише у випадках, коли боржник добросовісно виконував зобов'язання. Таким чином вперше в правовій історії та практиці було розмежовано такі поняття як невинуватість, добросовісність та умисні дії боржника, переосмислено в цілому їх значення та введено нових учасників процедури неспроможності як претор та намісник [21, с. 19]. Разом з тим, як відмічають вказані науковці, головними особами визнавались все ж кредитори або їх уповноважені.

Ю.В. Дяченко [23, с. 140-146], вивчаючи юридичну природу моделей банкрутства та його учасників, на підставі аналізу римського права, звертає увагу на такі важливі для нашого дослідження особливості, як: перехід від особистих до майнових форм стягнення за борговим зобов'язанням; запровадження механізмів допуску кредиторів до володіння та розпорядження майном боржника та його продаж на аукціоні; зародження інституту кураторів та інституту оцінки майна тощо. Дослідник приходить до висновку про те, що інститут банкрутства з його сучасними учасниками почав формуватися на території середньовічної Італії внаслідок стрімкого розвитку товарно-грошових відносин.

В період середньовіччя економічний розвиток та актуалізація торгово-мореплавних відносин стали вимагати більш ефективного законодавства у

сфері боргових правовідносин. Так, торгове право часів XI-XII ст., переходить на новий етап розвитку у зв'язку з формуванням міжконтинентальних торгівельних зв'язків та вимагає від інституту банкрутства виключно захисту приватних інтересів кредиторів. Саме в цей період, як відмічає Ю.В. Чорна в своєму дисертаційному дослідженні [19, с. 32], в Європі, зокрема в Італії, набувають бурхливого розвитку конкурсні процеси. Авторка доходить висновку про те, що в ті часи процедура банкрутства засновувалась на ефективній участі всіх сторін задля вирішення спору.

Окремого статуту та значення поступово набували суди з правом загального нагляду за ліквідацією та управлінням майном боржника, а також правом безпосередньої діяльності зі збереження його майна. Також судовим органам поступово надається незалежність та окремі контролюючі повноваження по відношенню до боржника [24, с. 14]. Поступово починає впроваджуватись такий спосіб забезпечення виконання зобов'язань як арешт майна неплатоспроможного боржника.

Б.М. Поляков [1, с. 13; 2, с. 156], як один з найвідоміших вітчизняних дослідників банкрутства та конкурсного процесу, в своїх працях звертає увагу на таку рису сучасного законодавства про банкрутство, що йде з часів середньовічної Італії, як виклик учасників процесу банкрутства до суду. Очевидно, італійська практика середньовічного конкурсного процесу в поєднанні з основами римського конкурсного права вплинули на становлення права неспроможності в низці європейських країн, формування кола учасників, їх право та обов'язків.

Пізніше, у 15-16 сторіччі на території сучасної Європи разом із бурхливим розвитком комерції запроваджується й проведення процедури банкрутства на засадах публічно-правового регулювання. Саме в той період зростаються послуги з кредитування, посилюється роль держави в кредитних відносинах, активність судових органів у відносинах неплатоспроможності та банкрутства. Так, на території Франції, відносини між банкрутом та

кредиторами ґрунтувались на італійській комерційній практиці, проте з кримінальними ознаками: тут слід наголосити на тому, що намагання забезпечити належні кредитні відносини та майбутні стягнення по зобов'язаннях, призводили часом до незаконних дій. Зокрема, Указ Франциска I 1536 року та Указ Карла IX 1560 року регламентували тотальне судове управління процедурою банкрутства, розслідування всіх дій боржника й тілесне покарання винного [19, с. 36]. В той же час, всі сторони намагалися шукати способів розв'язання неплатоспроможності в межах закону, що, згодом, й було відображено в Указі Генріха III 1579 року, який став основою для розмежування неплатоспроможності та банкрутства на випадкову та умисну.

Б.М. Поляков [1, с.16] відмічає, що з кінця 16-го століття та на початку 17-го пріоритетними стали майнові ознаки банкрутства, замість особистих, наряду з можливістю заперечень дій боржника, якщо вони вчинялись на шкоду кредиторам.

І. В. Булижин [25, с.55-58] досліджуючи світовий та український досвід неплатоспроможності, відмічає, що за часів активного розвитку торгівельних відносин активно формується транснаціональне торгове право, невід'ємною частиною якого стали комерційні кредити та банкрутство.

Слід звернути нашу увагу на окремі аспекти розвитку процедури банкрутства в середньовічній Німеччині, де кожне місто самостійно визначало умови конкурсного процесу та його учасників. Р.Б. Поляков [26, с.21], досліджуючи особливості німецького конкурсного процесу зауважує, що нормативні акти того часу, зокрема, деякі положення Саксонського дзеркала (перший німецький кодифікований акт 13-го століття) [27], яскраво свідчать про так зване «право боржника», зміст якого зводився до того, що право вимоги від боржника отримував той кредитор, який першим заявляв вимоги, в той час як кредитор не мав права спричиняти тілесні страждання боржнику окрім кайданів [27, с. 91].

За висновками автора, контроль станів неплатоспроможності з боку держави покладался на суд. Судові органи мали спеціальні повноваження щодо контролю за самою процедурою банкрутства, за боржником, його майном. Також саме суд призначав керуючого, який представляв судову владу.

В решті, за висновками вітчизняних дослідників [26, с. 25] на території Німеччини включно до 17-го століття в законодавчих джерелах майже не зустрічається така фігура процедури банкрутства як керуючий, оскільки всі питання боргу вирішувались виключно кредиторами. Надалі, по мірі розвитку торгівельних відносин розвивалось й конкурсне законодавство.

Період 18-19 століття характеризуються активним не лише торгівельних відносин на території Європи, а й розвитком законодавства, що подекуди чинне й досі. Наведемо приклади.

Франція. На початку XIX століття в сфері регулювання банкрутства та конкурсного процесу прогресивним стало Торгове уложення 1808 р. та Закон 1838 р., які розповсюджували свою дію лише на торгівельні відносини та неплатоспроможність від такої діяльності. І саме в цих нормативних джерелах вперше з'являється такий учасник як піклувальник над майном боржника, яким він володів та управляв. Призначення даного учасника процедури банкрутства таким здійснював суд [30, с. 37].

І.А. Бутирська, Б.М. Поляков та Ю.В. Кабенюк [1, с.17; 30, с. 45; 31, с. 37-39], як одні з небагатьох вітчизняних дослідників становлення та розвитку інституту банкрутства в світі, згодні думки про взаємодію кредиторів між собою у питаннях призначення так званого піклувальника. Крім того, допускалось призначення кількох піклувальників, кожен з яких міг відповідати або окремо, або за принципом солідарної відповідальності.

Ю.В. Чорна, Т., Барановська, Г. Шпиталенко, Г. Ліпська-Романченко [19, с. 39; 32, с. 88-89] у своїх дослідженнях справедливо роблять висновок про те, що саме за часів французького Закону 1838 року вперше з'являється

практика не ліквідації боржника, а можливість попередження банкрутства, в тому числі й за допомогою кредиторів та піклувальників.

На території Німеччини наприкінці 19-го століття починають впроваджуватися альтернативні способи процедури банкрутства, спрямовані на покращення положення як боржника, так і кредиторів, без натяків на злочинне шахрайство чи комерційну невдачу. Більш широко застосовуються мирові угоди без відкриття самої справи про банкрутство, що стало передумовою виникнення конкурсного процесу як базового інституту будь-якої системи законодавства про банкрутство.

В.К. Мамутов [33, с. 43], як один з родоначальників вітчизняного господарського права, у своїх працях зауважував на почасті тоталітарному втручанні держави в господарську діяльність напочатку XX століття. Однак, саме через це, на думку автора, інститут банкрутства, в контексті таких економічних викликів, починає активно розвиватись поряд із системою законодавства, створюються великі корпорації та монополії, відбувається концентрація капіталу. Такий економічний прогрес призвів до розуміння, що неплатоспроможність або банкрутство бодай декількох потужних монополістів, може стати ґрунтом для глобальної економічної кризи.

Початок 20-го століття в сенсі розвитку інституту банкрутства та такого його учасника як керуючий, характеризується активним застосуванням мирової угоди в більшості держав Європи та відносно сприятливими умовами для боржника. Основним мотивом стало збереження бізнесу.

В.В. Джунь [16, с. 19], досліджуючи розвиток правової доктрини початку 20-го століття, зазначає:

<...> протягом понад півтора сторіччя ліквідаційна процедура була майже виключною формою конкурсного права у законодавстві країн Європи та Америки, що цілком задовольняло потреби комерційного обороту на той час. Однак вже у середині 20-го сторіччя соціо-юридичні та економічні доктрини країн Заходу почали розглядати фінансову неспроможність як

нормальне природне явище ринкової економіки. Це у визначальній мірі зумовлено теоретичним осмисленням причини і наслідків надзвичайно сильних економічних криз кінця 20-х - початком 30-х років цього сторіччя, які супроводжувались масовим розоренням товаровиробників.

Все більшого застосування в Європі набувають процедури так званої реабілітації, згодом, санації боржника, а сам інститут неспроможності набуває ознак вагомого важеля публічного регулювання економіки, особливо в кризові періоди, який призводить надзвичайно розбухлу кредитну надбудову у відповідність із виробничим базисом.

Аналіз законодавства більшості західно-європейських держав середини та кінця 20-го століття в сфері правового регулювання банкрутства, свідчить про орієнтацію на задоволення вимог кредиторів та підвищення ролі керуючого процедурою. Наприклад, в Німеччині, нафтова криза 1973 р. стала основою для розробки та подальшого прийняття у 1994 р. Положення «Про неспроможність» [19, с. 44], в якому центральним аспектом стало співвідношення процесів ліквідації, реорганізації та оздоровлення підприємства боржника через ефективне управління процедурою кваліфікованим конкурсним керуючим.

Сьогодні, у 21-му столітті, законодавство Німеччині має схожість із українським законодавством, що підтверджують вітчизняні арбітражні керуючі, зокрема Н.П. Тищенко [34] вказує на можливість юристів, аудиторів, які мають відповідний сертифікат, бухгалтерів бути арбітражними керуючими згідно законодавства Німеччині. Автор підкреслює, що тільки суд приймає рішення про призначення перелічених осіб в якості керуючого.

Аналіз норм § 56 Кодексу про неплатоспроможність Німеччини 1994 р. [35], що закріплює вимоги осіб, які можуть бути призначені керуючим справою про неплатоспроможність, дає змогу зробити висновок про те, що на посаду керуючого може бути призначена фізична особа, яка має практичний правовий досвід, розуміння та навчки підприємницької діяльності.

Важливою ознакою для кандидата є незалежність як від кредиторів, так і від боржника.

Керуючий обирається серед претендентів, що подають заявки на управління у справі. В тому випадку, якщо особа, яка претендує на призначення керуючим у справі про неплатоспроможність, попередньо приймала участь в якості керуючого у справі про реструктуризацію або як посередник у справі про реструктуризацію боржника, - в такому разі, згідно п.1 ст. 22-А Кодексу, вона може бути призначена керуючим у справі про неплатоспроможність за умови погодження її кандидатури комітетом кредиторів.

З моменту призначення керуючий отримує відповідне посвідчення про призначення, яке повертає до суду з питань неплатоспроможності після завершення своїх повноважень.

До особливостей відповідальності керуючого у справах про неплатоспроможність Кодексу про неплатоспроможність Німеччини 1994 р. [35] відносить: здійснення судом з питань неплатоспроможності нагляду, накладення штрафних санкцій (§ 58 Кодексу); звільнення керуючого з посади з поважних причин (§ 59 Кодексу); іншу юридичну відповідальність. Так, керуючий у справах про неплатоспроможність підлягає нагляду з боку суду з питань неплатоспроможності, що має право в будь-який час витребувати від останнього необхідну інформацію або звіт про стан провадження у справі та її рух. В разі встановлення фактів невиконання керуючим своїх обов'язків, суд має право накладення штрафу після попередження. Важливо наголосити на тому, що в Кодексі у п.2 § 58 встановлено максимальний розмір такого штрафу у двадцять п'ять тисяч євро. Штраф може бути оскаржений керуючим у встановленому законом процесуальному порядку.

Щодо звільнення керуючого з питань неплатоспроможності з посади з поважної причини, то Кодекс передбачає такі варіанти: звільнення керуючого за власним бажанням, або за заявою боржника, за рішенням комітету кредиторів або кредитора. Якщо мова йде про звільнення керуючого на

підставі заяви боржника або кредитора, - то воно можливо лише у випадку, по-перше, якщо заява подана протягом 6 місяців з моменту призначення керуючого, по-друге, встановлені факти та наявні докази упередженості керуючого. В усіх випадках Кодекс у п.2 §59 надає керуючому право на оскарження подібних рішень про своє відсторонення чи звільнення.

Підстави відповідальності керуючого у справі про неплатоспроможність встановлено у § 60 Кодексу про неплатоспроможність Німеччини [35]: так, керуючий у справі несе відповідальність перед сторонами за збитки, спричинені внаслідок невиконання своїх обов'язків чи порушення норм законодавства. Однак, якщо під час виконання своїх повноважень в якості керуючого у справі про неплатоспроможність, він залучає працю третіх осіб, - керуючий не несе відповідальності за їх вину згідно цивільного законодавства Німеччини (п.2 § 60 Кодексу). Таким чином зрозуміло, що працює принцип індивідуалізації юридичної відповідальності керуючого.

Винагорода арбітражних керуючих в Німеччині вимірюються відсотком від суми, отриманої за продаж будь-якого майна боржника.

І.В. Булижин [36, с. 44-48], досліджуючи особливості правового регулювання процедур банкрутства у країнах європейського союзу, відмічає, що Франція з кінця 20-го століття має найбільш сучасну модель законодавства що врегулювання питань банкрутства й неплатоспроможності, де важливим суб'єктом є інститут повіреного, що нагадує мікс медіатора та арбітражного керуючого.

Цікавим є законодавство Польщі щодо питань регулювання правового статуту та відповідальності керуючого процедурою банкрутства. Так, згідно ст. 38 Закону Польщі «Про банкрутство» [37] суд, під час розгляду справи про банкрутство, може забезпечити майно боржника шляхом призначення тимчасового судового керуючого. Таке рішення щодо призначення тимчасового судового керівника, його звільнення або зміну оголошуються під час судової процедури. Тимчасовий керівник звітує перед судом про

фінансовий стан боржника, його активи та щодо інших питань, в межах справи про банкрутство.

Заслужовують на окрему увагу положення польського Закону щодо питання оплати праці – винагороди тимчасового судового керівника: тут враховуються обсяг навантаження, конкретний перелік повноважень, що здійснюється в рамках провадження, можливий ступінь складності та термін виконання роботи. Винагорода тимчасового судового керівника, згідно п. 1с ст. 38 Закону, встановлюється

<...> в розмірі від однієї чверті середньомісячної винагороди в корпоративному секторі, без урахування премій з прибутку, за третій квартал попереднього року, на підставі даних Центрального статистичного управління Польщі, в подвійному розмірі від суми. В окремих випадках, можу бути призначена вища винагорода, якщо це виправдано робочим навантаженням тимчасового судового керівника, обсягом виконуваної діяльності, ступенем її складності та тривалістю виконання функцій. Передбачається можливість виплати авансу.

Бельгія: в державі питання банкрутства регулюють такі основні закони як «Про судовий конкордат» 1997 р. та Закон «Про неплатоспроможність» 2018 р. Враховуючи той факт, що правова концепція держави активно застосовує процедуру конкордату як рятівну та таку, що тимчасово призупиняє виконавче провадження, - для її реалізації та на допомогу боржнику призначаються, як правило, один чи кілька адміністраторів, які контролюють керівництво компанії при розробці плану реабілітації та звітують перед судом за свою діяльність [36, с. 45]. Однак, керівна роль все ж таки належить керуючому з питань банкрутства.

Так, з 2018 року Бельгія має оновлений Закон «Про неплатоспроможність» [38] згідно якого за необхідності призначається керуючий з питань банкрутства. У випадках, коли одночасно відкрито провадження про банкрутство щодо декількох суб'єктів в одному суді, - за

необхідності та на прохання кредиторів, може бути призначено спільного керуючого з питань неплатоспроможності.

Керуючим може бути призначена особа, зі спеціального переліку та відповідною кваліфікацією: законодавство відносить до таких осіб виключно юристів, які зареєстровані у переліку Бельгійської колегії адвокатів, пройшли спеціальну підготовку, мають практичні навички у процедурах ліквідації [36, с. 46]. Оплата праці керуючого, за загальним правилом, розраховується у відсотках від активів, які вони реалізують на користь конкурсної маси. Крім того, керуючі з питань банкрутства мають право на окремий збір, якщо внаслідок їх дій було продано нерухоме майно, обтяжене іпотекою або нерухомими привілеями [39, с. 9].

Підсумовуючи історичний аналіз розвитку та формування правового статуту арбітражного керуючого на території Європи, можна із впевненістю констатувати, що законодавство багатьох держав до кінця 20-го століття практично не мало такої фігури в процедурі банкрутства, і було переважно спрямоване на задоволення вимог кредиторів.

Європейська історія розвитку економічних відносин та їх правового регулювання в частині врегулювання питань неплатоспроможності та її ефективного управління, дозволяє нам виокремити такі основні періоди:

1. Виникнення (період Стародавнього Риму), де власне й зародились відносини неплатоспроможності та шляхи вирішення, переважно через жорсткі санкції до боржника;

2. Середньовіччя, з активним розвитком торгівельних відносин та виникненням правових інститутів неспроможності в сучасному розумінні, введення опікунства над майном боржника;

3. Гуманізації, де процес вирішення питання неплатоспроможності набуває ярко виражених ознак індустріального капіталістичного суспільства, разом із прийняттям прогресивного законодавства в більшості держав Європи, поступове перетворення опікуна майна боржника на керуючого,

який спрямовував не лише санаційні процедури, а й виступав посередником між кредиторами та боржником;

4. Новітній, де важливого сенсу набувають не лише процедури оздоровлення боржника, а й встановлюються сучасні вимоги як до правового статуту конкурсного керуючого та арбітражного керуючого, так і до інституту відповідальності керуючого. Про що детально мова піде в наступних розділах.

Таким чином, політичні та економічні процеси кінця 20-го століття, на нашу думку, позитивно вплинули на європейську практику вирішення справ щодо неплатоспроможності через зацікавленість такими міжнародними фінансовими установами, зокрема, Комісія Організації Об'єднаних Націй з правил міжнародної торгівлі, Європейський Банк реконструкції та розвитку.

Таким чином, початок 21-го сторіччя прискорив позитивні законодавчі зміни щодо врегулювання не лише питань неспроможності, а й правового статуту їх учасників разом із відповідальністю. Враховуючи той факт, що основним завданням сучасної європейської процедури банкрутства є не юридична ліквідація неплатоспроможного боржника, а мирне вирішення спору через залучення кваліфікованого керуючого, санація боржника та в решті, повернення останнього на ринок економічних послуг, - роль керуючого зростає в рази, як і вимоги до його кваліфікації та підстави відповідальності.

1.2 Особливості правового регулювання відповідальності арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права

Аналіз особливостей правового регулювання відповідальності арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права пропонуємо почати з 20-го століття, оскільки за прикладом більшості європейських держав, згаданих у п.1.1, ані у Великобританії, ані у США чи в Канаді – представники класичної англосаксонської системи права, - не

спостерігалось ніяких відмінностей процедури банкрутства, включно до початку минулого століття. Однак, останні десятиліття саме ці держави є провідними економічними представниками з прогресивним законодавством 21-го століття та унікальною практикою його застосування.

Досвід США. Існуюча сьогодні американська система законодавства щодо регулювання питань неплатоспроможності та банкрутства, виникла на ґрунті унікальної американської економічної капіталістичної системи, яка майже з самого початку існування була орієнтована на підтримку та захист приватної власності, підприємництва та неухильному дотриманні податкового законодавства.

М.А. Сарнацький [40, с. 83], вивчаючи позитивний міжнародний досвід банкрутства, звертає увагу на такі унікальні особливості американської системи банкрутства: інституційне забезпечення процедур банкрутства в США вже понад століття, починаючи з 1934 р., здійснює державна Комісія з бірж і цінних паперів. Наряду з цим успішно функціонують й інші органи, що мають повноваження регуляторного впливу, зокрема, державні федеральні конкурсні керуючі.

Федеральне законодавство США в сфері банкрутства та неплатоспроможності [42] та Кодекс про банкрутство США [43] закріплюють правові основи розгляду та вирішення справ з питань банкрутства на всій території Сполучених Штатів. Вказаний законодавчий акт розповсюджується дією на всю територію США. Нагадаємо, що США відповідно до ст. I розділу 8 Конституції США [45, с. 12-15] штати не можуть регулювати законодавство в сфері банкрутства, - тобто діє федеральне, але вони можуть приймати закони, що регулюють інші аспекти відносин між боржником і кредитором. Тому більшість процедур банкрутства контролюються та розглядаються в Суді з питань банкрутства, який є частиною системи Федерального окружного суду.

Основною метою федеральних законів про банкрутство, прийнятих Конгресом США є не покарання чи то фінансове, чи то майнове, або інший

юридичний вид покарання, дозволений законом, а можливість звільнитися від боргів. Ще у 1934 році Верховний суд США у рішенні «Local Loan Co. проти Ханта, 292 U.S. 234, 244 (1934) [47] визначив основною метою для законодавства в сфері банкрутства надання боржникам можливості вести повноцінний спосіб життя в процесі розгляду щодо них справи про банкрутство без тиску через борг, що утворився. Надалі всі суди взяли дане рішення до уваги.

В свою чергу, вітчизняна практика та окремі арбітражні керуючі України, зокрема, В.В. Гуртовий [41], порівнюючи процедуру банкрутства США та України, відмічає, що за практикою розгляду справ про банкрутство в США, початком є заява боржника до спеціалізованого суду з питань банкрутства. Така заява може бути подана одноосібно, або групою осіб, в тому числі й кредиторами.

Діюче законодавство США в сфері банкрутства [42; 43] до основних суб'єктів нагляду в процедурі банкрутства, відносить державні федеральні конкурсні керуючі та довірчих керуючих, а також керуючого з питань банкрутства в США. Ці суб'єкти спрямовують свою діяльність на недопущення зловживань з боку незалежних конкурсних керуючих, розміром їх матеріальної винагороди, а також шахрайських дій з боку інших учасників процедури банкрутства. Проаналізуємо даних учасників справи про банкрутство, оскільки вони мають науковий інтерес в межах нашого порівняльного аналізу.

Перш за все слід відміти, що з метою ефективного нагляду за самою процедурою банкрутства, а також з метою вчасного задоволення вимог кредиторів, для нагляду за адмініструванням процедур банкрутства, - Конгресом США прийнято відповідну Програму [44; 46]. З моменту подачі до суду справи про банкрутство, призначається довірчий керуючий або керуючий з питань банкрутства в США, які здійснюють контроль справи та пов'язані з нею дії всіх сторін. Аналіз складного за своєю системою законодавства США дає нам змогу зробити висновок про те, що

повноваження призначених адміністраторів з питань банкрутства, а саме, контроль та адміністрування, поширюється на більшість штатів, окрім Алабами та Північної Кароліні. Так, у цих штатах Адміністратори з питань банкрутства приймають окремі програми та організовують курси щодо консультування з питань кредитування, навчання боржників законодавчим та підприємницьким способам уникнення боргів. В разі, якщо в цих двох штатах до суду надходять індивідуальні заявки про банкрутство, тобто від самого боржника і як правило фізичної особи, - останній в обов'язковому порядку має пройти консультування з питань кредитування перед відкриттям справи про банкрутство, а також окремо засвоїти навчальну програму уникнення боргів в майбутньому. Таке навчання відбувається не одночасно: кредитне консультування до моменту подання заяви про банкрутство, а навчання боржника після подання заяви. За результатами навчання адміністратор з питань банкрутства в цих двох штатах та відповідна організація з консультування, схвалена Програмою [44], видає відповідний сертифікат боржнику.

В усіх інших штатах справу контролює керуючий з питань банкрутства. Таким чином є два основних суб'єкта подібних до арбітражного керуючого в українському розумінні: адміністратор з питань банкрутства та керуючий з питань банкрутства.

Правовий статус та повноваження адміністратора з питань банкрутства визначається вказаною вище Програмою [44; 46], офіси якої розташовані у судових округах. До основних повноважень адміністратора відносять:

- контроль адміністрування справ про банкрутство;
- координація діяльності приватних довірених осіб, які виконують доручення адміністратора;
- контроль операцій та поведінки сторін у справі про банкрутство;
- затвердження та ведення переліку затверджених агентств з консультування з питань кредитування та постачальників послуг в сфері навчання боржників;

- здійснення інших повноважень, необхідних для вирішення справи про банкрутство.

Тимчасові керуючи з питань банкрутства згідно п. (а) ст. 2001 Федеральних Правил з банкрутства США [43], призначаються після порушення в суді справи про банкрутство у примусовому порядку, але до видання наказу про проведення санаційних (оздоровчих) дій, за клопотанням зацікавленої сторони.

Слід окремо відмітити той факт, що за законодавством США неспроможність та питання банкрутства страхових компаній, муніципальних, залізничних корпорацій, банків, кредитних об'єднань та будівельних асоціацій регулюються спеціальними законами у цій сфері, а також до таких суб'єктів не застосовується Розділ 7 Закону США «Про банкрутство» [43], що регулює питання ліквідації.

Система законодавства США є достатньо складною в порівнянні із українською, наприклад, адже є велика кількість державних та інших органів, створених понад 100 років тому, але які успішно та авторитетно працюють й досі. Так, починаючи з 1934 р. [42], в США повноваження контролюючого державного органу в сфері банкрутства покладені на Комісію з цінних паперів і бірж уряду США. До повноважень Комісії в сфері банкрутства відноситься, зокрема, участь в судових слуханнях у справах про банкрутство, можливість висловлення думок щодо призначення того чи іншого арбітражного керуючого, обговорення його можливої плати праці тощо.

М.В. Коваль [48, с. 56], як один з вітчизняних дослідників процедури банкрутства та ролі арбітражного керуючого в ній, відмічає, що за законодавством США державний орган з питань банкрутства має право не погоджуватись або заперечувати проти обраних процедур чи планів реорганізації боржника.

В.В. Миронов [49] та його послідовниця Ю.В. Чорна [19], в свою чергу, вивчаючи специфіку правового врегулювання банкрутства та повноваження

окремих державних органів з питань банкрутства в різних зарубіжних країнах, приходять до висновку про те, що напочатку 80-х р.р. 20-го століття в США наряду з уповноваженими державними органами з питань банкрутства у справах почали активно приймати участь конкурсні керуючі, які мали статус федеральних представників держави, були незалежні, мали окрему плату за виконану роботу, а головним їх завданням стало здійснення контрольних функцій за дотриманням законодавства та в частині запобігання шахрайських дій з боку інших учасників справи про банкрутство.

Отже, таким чином ми можемо узагальнити окремі думки та позиції вчених, зробивши наступний висновок: в США інститут арбітражного управління відповідає вимогам федерального законодавства, а сам керуючий є представником держави із певними повноваженнями.

Б.М. Поляков [1, с. 527], вивчаючи досвід та особливості правового регулювання банкрутства в зарубіжних країнах, в тому числі й в США, наголошує:

<...> конкурсним управляючим може бути фізична або юридична, яка, в якості оплати праці за свою діяльність, отримує комісію від погашених кредиторських зобов'язань. Також конкурсний керуючий отримує фіксовану суму, що сплачується одночасно в момент подачі заяви до суду про відкриття справи про банкрутство.

Що ж стосується оплати праці, винагороди керуючого з питань банкрутства, то тут застосовуються Федеральні правила з цивільного процесу [50] та позов за для затвердження винагороди керуючого. Суд, в провадженні якого потрапляє позов, розглядає матеріали справи, наявні доводи та заперечення сторін, і приймає рішення, як правило в максимально можливому розмірі винагороди.

Слід також звернути увагу на такий факт, що одним із ключових елементів американської системи регулювання неспроможності та банкрутства є так зване визначення «боржник з оперативним володінням»

[30]. Це означає, що боржник, поки триває процедура банкрутства, володіє, користується і розпоряджається своєю власністю без будь-яких обмежень. І хоча ст. 1108 згаданого нами вище Закону США [43] передбачає можливість призначення керуючого при відкритті реорганізаційної процедури, втім практика свідчить про те, що суди, вирішуючи питання про банкрутство, надають перевагу концепції боржника у володінні, покладаючи саме на нього всі функції керуючого, окрім перевірки фінансової діяльності та виявлення фактів шахрайства.

Б.М. Поляков [1, с. 521] аналізуючи американське законодавство та практику його застосування, приходять до висновку про те, що основними органами процедури банкрутства є тимчасові керуючий з питань банкрутства, збори кредиторів та комітет кредиторів. Збори кредиторів вправі замінити тимчасового керуючого з питань банкрутства, якщо за таке рішення проголосує не менше 20% кредиторів. В разі, якщо боржник є власником декількох підприємств, то для кожного підприємства тимчасовий керуючий з питань банкрутства обирається окремо. В такому разі кожен керуючий самостійно здійснює керівництво ввіреним йому на період ведення справи про банкрутство підприємством та несе відповідальність за майно підприємства. Згідно положень Федеральних Правил США, що регулюють питання банкрутства [43], боржник або тимчасовий керуючий уповноваженні вчиняти дії щодо розпорядження майном боржника з моменту відкриття судового провадження у справі про банкрутство. При цьому всі правочини мають бути узгоджені з судом, зокрема ті, що укладаються з метою відчуження майна боржника та погашення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі.

І врешті, перейдемо до аналізу відповідальності тимчасових керуючих з питань банкрутства в США. Зважаючи на столітні традиції комерційної діяльності та неймовірно великої кількості банкрутства США за останні 100 років, приймаючи до уваги особливості прийняття всіх судових та процесуальних рішень за складними правилами прецедентної правової

системи, - практична діяльність констатує схильність тимчасових керуючих з питань банкрутства до шахрайства. А причина криється по-перше, в тім, що в США занадто велика кількість тимчасових керуючих, вони приймають управління величезними обсягами та фондами майна, проте обмежені в ресурсах, доступних для проведення перевірок і звітів.

Американські фахівці в галузі права [52] звертають увагу на те, що серед шахрайських дій, що вчиняються тимчасовими керуючими процедурою банкрутства, найбільш розповсюдженими є розкрадання майнових коштів, крадіжку майна, продаж заставного майна боржника, продаж майнових активів інсайдерам, різноманітні незаконні домовленості щодо додаткової винагороди.

На підставі висновків проведеного дослідження, Міністерством юстиції США прийняло суворі правила перевірки та відбору тимчасових керуючих у справі про банкрутство, розширені вимоги щодо звітності арбітражних керуючих та проведення аудиту тимчасових керуючих.

Наведемо практичні приклади. Так, у 2012 році колишнього арбітражного керуючого було засуджено до 18 місяців у федеральній в'язниці за крадіжку майна. Справа Округу Коннектикут № (203) 821-3700 [53]:

Девід Б. Фейн, прокурор округу Коннектикут, оголосив, що 55-річний Майкл Дж. Дейлі з Вест-Сімсбері був засуджений до 18 місяців ув'язнення з подальшим трьома роками звільнення під наглядом за крадіжку з кількох справ про банкрутство, якими він керував як тимчасовий керуючий. Дейлі також був оштрафований на 15000 доларів. 12 липня 2011 року Дейлі визнав себе винним за одним з пунктів звинувачення у розтраті 11100 доларів із майна, що перебувало під його наглядом під час провадження у справі про банкрутство друкарні під назвою «LB.Inc.» в Коннектикуті. Згідно з судовими документами та заявами, зробленими в суді, 13 травня 2004 року від імені друкарні було подано добровільну заяву про банкрутство. Пізніше, 5 грудня 2008 р. у справу про банкрутство друкарні було призначено

тимчасового керуючого Майкла Дж. Дейлі. Як довірена особа, Дейлі відповідав за найшвидше закриття рахунку компанії «DIP».

Майкл Дж. Дейлі залишив рахунок друкарні відкритим більше ніж на шість місяців, включно до 29 червня 2009 року. Протягом цього періоду на рахунок надійшло 11584,31 доларів США депозитів клієнтів за раніше виконані завдання друку. Звинувачений здійснив серію переказів з рахунку друкарні на свій власний рахунок на загальну суму 11100 доларів, частину грошей перевів у готівкову форму. Пізніше звинувачений перерахував вкрадені гроші на свій приватний банківський рахунок і витратив їх на особисті потреби.

Розслідування справи займалось Федеральне Бюро розслідувань США. В результаті слідство прийшло до висновків: працюючи тимчасовим керуючим у справі про банкрутство друкарні, М.Дейлі привласнив 16500 доларів, викрав приблизно 22100 доларів у коштовностях та намагався подати приблизно 73650 доларів у неправдивих свідченнях, під виконання обов'язків тимчасового керуючого справою про банкрутство іншого боржника. Результатом розгляду та вирішення справи стала відмова М.Дейлі від своєї ліцензії на юридичну практику та заборона обіймати посаду тимчасового керуючого в справах про банкрутство.

На завершення аналізу особливостей відповідальності арбітражних керуючих в США, відзначимо наступне: коли на території США порушується справа про банкрутство, - призначається незалежний тимчасовий керуючий або федеральний адміністратор, вони контролюють справу та пов'язані з нею дії всіх сторін. Адміністратори у справах про банкрутство контролюють розгляд справ, поданих лише в Алабамі та Північній Кароліні. У всіх інших штатах справу контролює тимчасовий керуючий. До повноважень тимчасового керуючий належить контроль за діями сторін у справі про банкрутство, нагляд за відповідними адміністративними функціями та забезпечення дотримання чинних законів і процедур. Арбітражними керуючими в США опікується Міністерство юстиції США.

Канада. Перш за все окреслимо стисло основні законодавчі акти Канади в сфері регулювання банкрутства: Закон Канади «Про банкрутство та неплатоспроможність» 1985 р. [54], Закон Канади «Про Банки» 1991 р. [55], Закон Канади «Про угоду з кредиторами компаній» 1985 р. [56], Закон «про платежі» 1985 р. [57], Закон Канади «Про корпорації» 1985 р. [58], інші нормативно-правові акти з питань медіації, федеральні або провінційні акти.

Регуляторами виступають:

- 1) Федеральне міністерство інновацій, науки й економічного розвитку, здійснює загальну політику щодо питань у сфері банкрутства;
- 2) Федеральний Офіс Суперінтенданта з питань банкрутства Канади надає дозволи на діяльність бухгалтерів в якості довірених осіб із нагляду;
- 3) Регулятор у сфері неплатоспроможності, здійснює ліцензування довірених осіб;
- 4) Федеральне міністерство фінансів та Офіс Суперінтенданта з питань фінансів, здійснюють нагляд за платоспроможністю фінансових та страхових установ [59].

Вітчизняні науковці, які досліджували особливості використання іноземного досвіду державного регулювання інституту банкрутства для імплементації його в українських умовах, зокрема, В.В. Гой [60, с. 80-82] відмічають в канадській системі роль окремо створеного органу з питань банкрутства. Даний орган є державним та наділений відповідними повноваженнями, контрольними функціями та правом надавати рекомендації навіть уряду держави в разі необхідності вирішення питань чи прийняття законодавства з метою попередження банкрутства в суспільстві.

Ю.В. Чорна [19, с. 95] також наголошує на унікальній ролі держави Канада в сфері запобігання банкрутству через створення привабливої інвестиційної економіки, сучасних методах і способах реабілітації збанкрутілого суб'єкта господарювання, системи запобігання фінансових шахрайств, а також функціонуванні відповідної статистики та реєстрів.

З іншого боку, втручання державного органу в процедуру банкрутства може мати форму рекомендації. Також канадській системі притаманна можливість регулятора безпосередньо, в разі виявлення порушень, ініціювати провадження щодо банкрутства та виступати як сторона по справі в такому випадку.

Ю.В. Чорна [19, с. 95-99] також акцентує увагу узгодженості повноважень учасників процедури банкрутства, які приймають участь в роботі з підприємством-банкрутом, де суд та керуючий процедурою банкрутства відповідають за дотримання норм законодавства, принципів та процедури здійснення судочинства в сфері банкрутства, а регулятор контролює процедуру та здійснює інші адміністративні повноваження.

Водночас, порядок оплати праці конкурсного керуючого побудований на основі відсоткових компенсаційних нарахувань від загальної вартості нарахувань до майнових активів боржника, загальної вартості погашених зобов'язань та 2/5 від 1% від середньорічної ринкової вартості майна боржника. Сума компенсаційних виплат затверджується судом та може варіюватися від складності справи та проступків управляючого.

В цьому контексті заслуговують на увагу приклади судових справ та рішень, проголошених судовою системою Канади в справах за участю конкурсного керуючого процедурою банкрутство.

Рішення у справі про банкрутство у справі № 26451, 1999 р. [61]: позивачі: Раймонда Маленфанта, Колетт Перрон, Ален Маленфанта, Юстель Маленфанта, Франс Маленфанта і Лінн Маленфанта між П'єр Полікен з фірми Samson Bélair/Deloitte & Touche Inc., керуючий у справі про банкрутство боржників Раймонд Маленфанта, Колетт Перрон, Ален Маленфанта, Юстель Маленфанта, Франція Маленфанта і Лінн Маленфанта до Відповідача Колетт Перрон-Маленфанта, за участю Відповідача у Верховному суді Квебеку La Laurentienne Vie Inc., за апеляцією апеляційного суду Квебеку.

Суть справи: Страхувальник - відповідач застрахувала життя свого чоловіка в полісі страхування життя та призначила себе вигодонабувачем.

Вона мала право відмовитися від поліса за його викупну вартість готівкою, згідно умов полісу. Проти відповідача, її чоловіка та дітей звернуто до суду клопотання про відкриття провадження у справі. Арбітражний керуючий повідомив страховику, що він користується правом відмовитися від полісу від імені респондента, і тому він повинен відновити поліс і сплатити його відкупну вартість готівкою. Страховик виконав умови. Суд вищої інстанції відхилив клопотання відповідача про видачу наказу, який зобов'язує довірену особу повернути грошову викупну вартість страховику, а також про інший наказ, який зобов'язує страховика відновити поліс. Апеляційний суд скасував рішення та зобов'язав довіреного керуючого повернути грошову викупну вартість страховику. Рішення: апеляцію слід задовольнити. Довірена особа має право відмовитися від полісу і скористатися правом повернення грошей через відкупну вартість. Показовим, для нашого дослідження, тут є норма щодо тлумачення винятків про конфіскації у сфері страхування життя, оскільки всі права за полісом, який не є звільненим від оподаткування, підлягають конфіскації, включно з правом відступити від поліса за його викупну вартість готівкою. В даному випадку, згідно вимог законодавства в сфері банкрутства, закріплені за полісом страхування життя відповідача суми та викупна, переходять до арбітражного керуючого.

Великобританія. Розглядаючи правовий статус керуючого процедурою банкрутства у Великобританії, перш за все, необхідно відмітити той історичний факт, що саме на її теренах зародилось сучасне корпоративне право, з його положеннями та принципами, що й до нині використовуються в багатьох країнах світу.

Початком формування однієї з провідних правових систем регулювання банкрутства став прийнятий у 1934 р. профільний закон [62], який із змінами та доповненнями діє й досі та є основним джерелом правового регулювання конкурсного провадження у справах про банкрутство.

При встановленні факту неплатоспроможності боржника, згідно законодавства держави, до останнього можуть застосовуватися реорганізаційні або ліквідаційні процедури: наприклад, добровільна сплата за борговими зобов'язаннями, використання процедури адміністрування доходів боржника, чи врешті ліквідація в примусовому або добровільному порядку.

При процедурі добровільного врегулювання боргів, суд, в повноваженні якого знаходиться провадження про банкрутство, призначає куратора. З моменту призначення куратор визначає способи врегулювання боргів, що погоджуються з кредиторами. В якості куратора виступають спеціально уповноважені державні службовці або професійні арбітражні керуючі. Проаналізуємо детально.

Державним регулятором в сфері банкрутства у Великобританії є Служба у справах про неспроможності, що відносить до Департаменту торгівлі та промисловості Великобританії. Регулятор виконує свої функції через офіційних управляючих, які мають статус державного службовця та працюють при судах з неухильним дотриманням законодавства держави [63; 64; 65].

З аналізу англійського законодавства можна зробити висновок про те, що до основних повноважень Служби у справах про неспроможності відноситься: контроль за діяльністю та функціонуванням інституту арбітражного управління, здійснення аналізу судової практики, звернення із законодавчою ініціативою щодо неспроможності, контроль за здійсненням провадження у справі про банкрутство у випадку процедури примусової ліквідації.

Г. Андерсон [66, с. 15-47], І.А. Бутирська [67, с. 136-138] та Ф. Пінк [6, с. 117-131], досліджуючи британську систему банкрутства, прийшли до спільних висновків: британське законодавство має достатньо лояльну та гнучку систему банкрутства, де арбітражні керуючі мають різне правове становище залежно від застосованої процедури. Також можливі ситуації,

коли призначають декілька керуючих, які діють незалежно один від одного в інтересах тієї групи осіб, що їх призначила.

Інститут арбітражного управління у Великобританії заслуговує на нашу особливу увагу, оскільки згідно Закону Великобританії «Про неплатоспроможність» [63] є три статуси спеціаліста, який керує майном в процесі банкрутства: арбітражний управляючий, конкурсний керуючий, розпорядник або ліквідатор. Всі вони є практикуючими спеціалістами в сфері фінансів, неплатоспроможності та банкрутства, а їх діяльність підлягає ліцензуванню. Отримати ліцензію конкурсного керуючого можливо, якщо особа, що подала заявку, є членом самоуправної організації арбітражних керуючих та має дозвіл на провадження відповідної діяльності, виданий такою організацією. Ліцензія, що дає право бути практикуючим спеціалістом з неплатоспроможності, видається Службою на три роки.

Інститут арбітражного управління Великобританії побудований за принципом саморегулювання. Практикуючі спеціалісти з неспроможності є самозайнятими особами, що працюють з клієнтом на договірних засадах з юридичними та фізичними особи, що опинилися в складному фінансовому становищі. Таким чином арбітражний керуючий надає консультації підприємствам та приватним особам з фінансових питань, окрім того здійснює супровід неплатоспроможної особи в суді за згодою його кредиторів.

Щодо оплати праці арбітражних керуючих у Великобританії, то існує наступна система: сторони домовляються про оплату праці або за годину, або фіксовано, або відсотки від реалізованого майна боржника. Втім, науковці Університету Брістоль, Великобританія, зокрема Елейн Кемпсон, у своїх дослідженнях [70] приходять до висновку про те, що на авторитет арбітражних керуючих суттєвий вплив має їх винагорода. Необхідно виходити зі становища кредиторів та принципів адекватності при встановленні розміру оплати винагороди для арбітражного керуючого.

Також на гонорар арбітражного керуючого у Великобританії має вплив складність справи, обсяг повноважень та кваліфікація, особливості майна, з яким необхідно вести справу в процесі банкрутства.

Цікавою на наш погляд видається практика, коли у випадках неможливості суб'єкта господарювання-банкрута скористатись послугами відповідного фахівця в сфері управління банкрутством або у разі неможливості оплатити його послуги, - суд призначає офіційного керуючого – державного службовця (ч.5 ст.399 Закону Великобританії «Про неплатоспроможність») [63]. Наявність при Верховному суді таких спеціалістів забезпечує Міністерство торгівлі та промисловості [70]. Офіційний управляючий є співробітником урядового департаменту, має відповідні виконавчі повноваження щодо управління майном банкрута. Основним завданням управляючого є збір, збереження та продаж майнових активів банкрута з метою справедливого перерозподілу прибутку, отриманого в процесі процедури банкрутства.

Отже, проаналізувавши правовий статус арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права та підстави його відповідальності, можна зробити наступні висновки. В США інститут арбітражного управління має фігуру офіційного керуючого зі статусом державного службовця, а основна його функція полягає в обслуговуванні банкрутства згідно вимог законодавства США. Серед правопорушень часто зустрічається шахрайство, як то розкрадання майнових коштів, крадіжка майна, продаж заставного майна боржника, продаж майнових активів інсайдерам, різноманітні незаконні домовленості щодо додаткової винагороди. За доведене вчинення даних злочинів передбачена кримінальна відповідальність.

У Великобританії врегулювання процедур банкрутства проводяться спеціально уповноваженими державними службовцями або професійними арбітражними керуючими. Британське законодавство має достатньо лояльну та гнучку систему банкрутства, де арбітражні керуючі мають різне правове становище залежно від застосованої процедури. Можливі ситуації, коли

призначають декілька керуючих, які діють незалежно один від одного в інтересах тієї групи осіб, що їх призначила.

1.3 Національні особливості формування інститут арбітражного керуючого та його відповідальності

Становлення та розвиток інститут арбітражного керуючого в Україні має тривалу історію, адже й сама держава має тисячолітній досвід свого існування. Правовий статус арбітражного керуючого в сучасному розумінні сформувався не відразу, та зазнав впливу позитивного правового досвіду таких провідних держав світу в цьому питанні як Великобританія, США, Канада, Німеччина, Франція, Польща та ін.

Т.А. Кобзева та К.П. Заїка [71, с. 468-469], досліджуючи історичні та теоретичні засади становлення інституту банкрутства в Україні, приходять до висновку про взаємозв'язок із вітчизняних процедур з подібними процедурами банкрутства в окремих державах.

Слід погодитись із колективною думкою Д.В. Задихайла, Т. І. Швидкої та В.В. Рєзнікової [72, с. 227-233], які, використовуючи економічну конкуренцію та її тісний вплив на право, згодні думки щодо регулятивної ролі інституту банкрутства для ринкової економіки. Колектив науковців аргументує такий стан речей власне призначенням інституту банкрутства – усунення неефективних господарюючих суб'єктів. В якості аргументів вчені визначають вплив негативної платоспроможності на інших учасників підприємництва, оскільки неплатоспроможна юридична особа нездатна в повній мірі приймати участь у формуванні бюджетів усіх рівнів. Це, в свою чергу, має наслідком звільнення працівників та безробіття, наряду з іншими соціально негативними наслідками.

І це справедливо, адже в ситуації припинення підприємством своєї діяльності, і особливо потужного монополіста, втрачаються не лише робочі

місця, а головне – спричиняється значна шкода економіці держави, соціальній та трудовій сфері. Саме тому актуальність та важливість ефективного управління процедурою банкрутства чи санації неплатоспроможного суб'єкта залежить напряду від кваліфікації арбітражного керуючого. Саме арбітражний керуючий, поглиблюючись в усі процеси виробництва, обліку та оподаткування, внутрішні соціальні взаємозв'язки між працівниками, має змогу правильно оцінити необхідність ліквідації неплатоспроможного учасника, або його відродження через процедуру санації. Тож, проаналізуємо історичний розвиток правового статусу арбітражного керуючого в Україні крізь призму становлення інституту банкрутства.

Перші згадки щодо інституту неспроможності на теренах сучасної України можна знайти в «Руській Правді» 13-го ст. [73]: з аналізу унікальної пам'ятки писаного права зрозуміло, що де існувала різниця у застосуванні видів відповідальності до боржника залежно від того, що саме стало причиною виникнення несплати зобов'язань.

І.А. Бутирська [30, с.41], досліджуючи правовий статус суб'єктів неплатоспроможності часів Київської Русі, приходить до висновку про те, що розповсюдженим способом розв'язання банкрутства в ті часи була продаж боржника на торгах, за умови, що йому не було чим віддавати накопичені борги. Виручені з торгів кошти розподілялись між кредиторами боржника. Причини банкрутства до уваги не брались.

В цьому контексті слід погодитися із думкою провідних дослідниць сучасності в галузі ефективного врегулювання питань неплатоспроможності В.В. Радзивілюк та Ю.В. Чорної [19, с. 181; 74, с. 141-154; 75, с. 74-86], що в усі історичні періоди розвитку інституту банкрутства, важливої ролі набували заходи для запобігання неплатоспроможності, а також недопущення застосування до боржника суворого покарання.

Буквально, це означає, що запобігти неплатоспроможності та банкрутству легше, ніж потім відновлювати працездатність банкрута. Про що

ми також зазначали в попередніх підрозділах, аналізуючи законодавство європейських держав та держав англо-саксонської системи права.

Продовжуючи історичний екскурс становлення національної правовій системи регулювання неплатоспроможності та ролі ключових осіб, які сприяли відновленню положення боржника чи здійснювали супровід, відмітимо, що наприкінці 18-го початку 19-го століття проблеми неспроможності та банкрутства набувають актуальності через нові торгові відносини, що активно розвиваються по всьому світу. Однак, різне тлумачення стану неплатоспроможності та банкрутства в різних правових системах, невідповідність розвитку тогочасного законодавства фактично існуючим економічним відносинам, становлення нової формації капіталізму та індустріалізація, - все це спонукало до запозичення дієвого міжнародного досвіду та практики вирішення даних спорів, запровадження нових суб'єктів, як то керуючий санацією чи конкурсний керуючий.

І тут слід підкреслити, що й Україна, в існуючих на той момент межах, активно почала переходити від каральної системи банкрутства до гуманізації. На цей історичний факт у своїх працях неодноразово звертає увагу В.В. Джунь з християнськими традиціями [16, с. 17; 76, с. 216-223], обґрунтовуючи це християнськими традиціями співчуття.

На початку 19-го століття починають з'являтися перші систематизовані акти з питань банкрутства, зокрема «Статут про банкрутів» від 18.12.1800 р. [77, с.16-20]. Не перебільшуючи ролі російської імперії, в складі якої на той час перебувала більшість української території, дослідники національної правової системи, як то, Л.І. Корнілова [77, с.16-20], Я.Г. Рябцева [78, с.8] все ж звертаються до правових джерел тієї доби, зауважуючи, що від тоді розпочався період активної законодавчої роботи з метою запровадження нормативної бази для регулювання процедур банкрутства. По суті, існуючи в той час законодавчі акти стали першими, де було розмежовано положення щодо банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності, та норми про неспроможність, що не пов'язана із здійсненням торгівлі.

В контексті нашого дослідження Статут 1800 р. [30, с. 48; 79, с. 33] має цікавість, оскільки його дія поширювалась на всі види неплатоспроможності, як комерційну, так і не пов'язану із торгівлею. Також встановлювалась окрема винагорода для керівників процедури – кураторів, в розмірі 2% від отриманої з продажу майна банкрута суми.

Для подальшого аналізу історії розвитку інституту керуючих процедурою банкрутства, на наш погляд, унікальними є наукові праці Л.В. Хомко, А.В. Яновицької [80, с. 26] та Ю.Є. Тюріної [81, с. 282], де згадується інший документ з назвою Статут «Про торговельну неспроможність» 1832 р. Означеним нормативним актом вперше було запроваджувався інститут «присяжних попечителів». Попечителем міг стати адвокат, який не має жодного відношення до кредиторів боржника, призначався судом та основною метою діяльності якого був нагляд за дотриманням принципу законності в діях боржника. Попечитель приносив присягу, а процедура конкурсного управління визначалась власне кредиторами. До переліка повноважень керуючого належало визначення майна боржника, на яке могло би бути звернено стягнення, а також межі відповідальності останнього.

Р.Б. Поляков [3, с.60-61] слушно акцентує увагу на тому, що саме законодавство тих часів доволі детально регламентувало можливі варіанти поведінки боржника, а також повноваження інших суб'єктів банкрутства.

Х.М. Думич [82, с.55] в своїх працях робить акцент на впливі австрійського конкурсного процесу для території тогочасної України. Автор доводить, що існуюча в той час судова система надавала перевагу продажу майна боржника через аукціони.

Л.В. Хомко та А.В. Яновицька [80, с. 30], досліджуючи правове регулювання банкрутства початку 20-го століття після приходу радянської влади, роблять акцент на тому факті, що законодавство російської імперії було ліквідовано, а переважна більшість підприємств великої країни опинились на межі банкрутства через швидку зміну політичної влади,

ліквідацію права приватної власності та супутні соціально-економічні перетворення.

Посилаючись на А. В. Володіна [83, с. 115], Л.В. Хомко та А.В. Яновицька [80, с. 30] відмічають, що це стало можливим лише в першій чверті 20-го століття, коли змінився політичний режим та починала свій розвиток нова соціально-економічна формація, наряду із з прийняттям перших кодифікованих актів, завдяки яким стало можливим проводити ліквідацію окремої категорії банкрутів-підприємств. Однак, реалізація даних положень законодавства була вкрай складною через політичну ситуацію тих часів. Згодом, із запровадженням нових економічних реалій, банкрутство стало звичним явищем, а тому й інститут керуючих знову став актуальним й дієвим.

І.А. Бутирська [30, с. 50] виділяє такі органи конкурсного управління, що діяли у 1922-1924 р.р, як зберігач, ліквідатори. Автор приходить висновком до того, що на той час кредитори не мали жодного відношення до обрання керуючих процедурою банкрутства. Однак, виявлення майна боржника, розшук та можливий арешт покладалось на тих осіб, що приймали участь в процедурі ліквідації боржника.

З прийняттям Цивільного кодексу УРСР у 1922 р. та Цивільного процесуального кодексу УРСР у 1924 р. [238, с. 16], з'явився інститут ліквідаційної комісії, що відповідала за належне поводження із майном боржника.

В 30-х р.р минулого століття правовідносини неплатоспроможності практично не були врегульовані радянським правом через невизнання офіційною політикою радянської влади інститут банкрутства як такого. Мотивувалось дане твердження тим, що за наявності планової соціалістичної економіки немає місця неплатоспроможності.

Однак, якщо в той час більшість європейських та англо-американських держав зазнали позитивного стрімкого економічного зростання, розвивали економіку та зовнішню торгівлю, розвивали принципи міжнародного

економічного співробітництва, що, звичайно, супроводжувалось докорінною видозміною й конкурсного права та права неплатоспроможності, - частина країн східної Європи, в тому числі й Україна, перебували під впливом комуністичної політики колишнього срср. Пануюча політична та економічна доктрина радянської влади категорично не визнавала інститут банкрутства, він не був закріплений у законодавстві та викликав відповідну негативну критику з боку вчених.

І тут слід погодитися із думкою Б.М. Полякова [1, с.35], який вказує на те, що на території України після II Світової війни законодавством 60-х р.р. було виключено усі норми з врегулювання банкрутства, оскільки вся повнота виробництва повністю належала державі. Приватної власності не існувало, а отже й банкрутіти було немає кому.

Напочатку 90-х років минулого століття внаслідок розпаду радянської держави та миттєвого запровадження приватної власності, запровадження свободи підприємницької діяльності, утвердження економічної конкуренції, відбулось й поступове відновлення інституту банкрутства в цілому, та його важливих керуючих зокрема.

І лише з проголошенням України у 1991 році незалежною, демократичною, суверенною та правовою державою стало можливим визначення новітнього економічного вектору з орієнтацією на розвиток ринкових відносин, що в решті й сприяло відродженню інституту банкрутства, а разом з ним й керуючих процедурою. У зв'язку з новою політикою, зрозуміло, виникла й необхідність нормативно-правового врегулювання правосуб'єктності основних учасників процедури банкрутства.

В 1992 році було прийнято перший Закон України «Про банкрутство» від 14.05.1992 р., де закріплювалась окрема процедура для неплатоспроможних суб'єктів господарювання без можливості санації боржника. Аналізуючи Закон 1992 року можна із впевненістю зробити висновок про те, що банкрутом міг бути виключно такий суб'єкт господарювання як юридична особа. Повноваження щодо розпорядження

майном боржника могли покладатись на банківську установу, в якій обслуговувалось підприємство-боржник. Окремими функціями був наділений Фонд державного (комунального) майна у тих випадках, коди боржником було державне чи комунальне підприємство.

Згодом, було введено інститут санаторів: право бути призначеним як санатором в процедурі банкрутства мали фізичні або юридичні особи, які бажали взяти участь в оздоровленні (*автор.* - санації) боржника та подавали до арбітражного суду заяви з письмовим зобов'язанням про переведення на них боргу. До обов'язків кандидатів у санатори відносилось визначення умов санації конкретної юридичної особи [30, с.50-52].

О.М. Бірюков [85, с. 17], досліджувач інституції транскордонного банкрутства, приходить до висновку про те, законодавство того часу працювало на користь кредиторів, оскільки, в переважній більшості випадків, розпорядником майна боржника виступала банківська установа, де обслуговувалось підприємство-боржник.

Таким чином варто зробити висновок про те, національним законодавством про банкрутство кінця 20-го століття абсолютно не передбачалась участь ніяких професійних осіб для надання послуг у справі про банкрутство.

До того ж господарська практика кінця 20-го століття, що застосовувалась при санації та реструктуризації, все ще ґрунтувалась на стереотипах радянської командної економіки, а тому майже не відповідала принципам економічно конкуренції та міжнародному економічному праву. В той же час для міжнародних організацій і для вітчизняних законотворців, наша економіко-правова історія здатна принести нам більше користі, аніж предметів для критики та засудження. Більшість пост радянських держав кардинально змінили своє законодавство про банкрутство. В цілому, реформи були націлені на створення ринкового механізму господарювання й формування відповідного інституційного середовища, яке б не змогло

існувати без інституту неспроможності (банкрутства) з ринково орієнтованими характеристиками.

З розвитком господарської діяльності наприкінці 20-го століття стало зрозуміло, що існуючий Закон 1992 р. не відповідає ані економічним реаліям, ані процесуальному законодавству в контексті справедливого вирішення спору про неплатоспроможність. Тому в 1999 р. Верховна Рада України вносить ряд значних змін в законодавство і, перш за все, оновлює його назву: Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 30 червня 1999 року [87].

Даючи належну правову оцінку вказаному Закону 1999 р., відмітимо, що вперше в законодавстві з'являється такий суб'єкт справи про банкрутство та неплатоспроможність як спеціальний державний орган з питань банкрутства з конкретним переліком повноваження, а також вводиться інститут арбітражного керуючого, обов'язковою умовою здійснення діяльності якого є наявність офіційно зареєстрованого статусу суб'єкта підприємницької діяльності.

Учасниками провадження у справі про банкрутство, відповідно до нового законодавства [87], відтепер поділялись на дві категорії: 1) сторони - кредитор та боржник, арбітражний керуючий, розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор, та 2) власник майна: орган, уповноважений управляти майном боржника, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування. Окрему позицію займав представник працівників боржника, в тому числі й профспілка.

До кандидатури арбітражного керуючого Закон [87] встановлював наступні вимоги: ним могла бути фізична особа, яка має вищу юридичну або економічну освіту, володіє спеціальними знаннями, необхідними для здійснення повноважень щодо керівництва процедурою банкрутства, зі статусом суб'єкта підприємницької діяльності. Важливою умовою до

кандидатури арбітражного керуючого була неупередженість щодо сторін по справі.

Слід відмітити, що Закон [87] передбачав можливість виконувати функції арбітражного керуючого, розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство одній особі.

Арбітражні керуючі отримували спеціальну ліцензію на право здійснення діяльності арбітражного керуючого через подання письмової заяви, свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності, документів, підтверджуючих вищу освіту та кваліфікацію. Також існувала система навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих через систему короткострокових семінарів.

Не можемо не відмітити про існування включно до 2008 р. окремого порядку подання пропозицій господарському суду щодо кандидатур арбітражних керуючих. Подібні повноваження були закріплені за Агентством з питань банкрутства та Комісією з акредитації арбітражних керуючих. Цікаво, що в окремих випадках, діюче до 2008 р. законодавство, дозволяло призначати у справу про банкрутство працівників державного органу з питань банкрутства.

Відбір кандидатури арбітражного керуючого здійснювався з урахуванням таких критеріїв: досвід роботи на аналогічних за профілем підприємствах; завантаженість арбітражного керуючого в інших справах; ефективність виконання повноважень арбітражного керуючого в минулому; наявність погодження кандидатури арбітражного керуючого органом місцевого самоврядування або центрального органу виконавчої влади у передбачених законом випадках; черговість надходження пропозицій. Безумовно вагоме значення мала ділова репутація арбітражного керуючого, під якою розумілася сукупність підтвердженої інформації про нього, яка дає можливість зробити висновок про професійні здібності арбітражного

керуючого, його порядність та відповідність діяльності вимогам законодавства.

Однак, незважаючи на нове законодавство, господарська практика кінця 20-го століття, що застосовувалась при санації та реструктуризації, ґрунтувалась на стереотипах ще радянської командної економіки, а тому майже не відповідала принципам конкуренції. В той же час для міжнародних організацій і для вітчизняних законотворців, наша економіко-правова історія здатна принести нам більше користі, аніж предметів для критики та засудження. Більшість пост радянських держав кардинально змінили своє законодавство про банкрутство. В цілому, реформи були націлені на створення ринкового механізму господарювання й формування відповідного інституційного середовища, яке б не змогло існувати без інституту неспроможності (банкрутства) з ринково орієнтованими характеристиками.

З метою удосконалення процедур банкрутства в 2011 р. було прийнято новий Закон України «Про банкрутство», що набрав чинності 19 січня 2013 р., яким вводились важливі зміни щодо правового статусу арбітражного керуючого. З аналіз нормативного акту вбачається, що професія арбітражного керуючого відтепер відноситься до переліку незалежних професійної, сам керуючий прирівнюється до службової особи підприємства-боржника на час виконання своїх обов'язків як розпорядник майном боржника, чи керуючим санацією, чи обов'язків ліквідатора.

Отже, нове століття ознаменувалось не лише розширенням економічного зростання, роллю суб'єктів господарювання, а й прийняттям нового дієвого та сучасного законодавства з питань ефективного відновлення неплатоспроможних учасників господарських правовідносин, де важлива роль належала б незалежним та професійним суб'єктам, здатним задовільнити як вимоги кредиторів, так і відновити платоспроможність боржника, керувати санацією чи ліквідацією. Таким учасником став арбітражний керуючий.

Євроінтеграційні процеси, в яких опинилась держава з 2015 року, зумовили й подальше удосконалення правової регламентації процедури визнання неплатоспроможності та оголошення банкрутом.

О.В. Синьогубов [88, 101-103; 89, с. 161-162], вивчаючи рамки превентивної реструктуризації та системи раннього попередження неплатоспроможності в державах Європейського Союзу за для використання позитивного досвіду Україною, звертає увагу на рекомендації щодо створення інструментів раннього попередження для своєчасного виявлення фінансових труднощів.

Автор підкреслює, що на виконання ряду міжнародних угод [90; 91; 92] держава Україна зобов'язалась переглянути окремі положення в сфері банкрутства для мікро-, малих і середніх підприємств. Зміни стосуються приділенню значної уваги спрощеним позасудовим процедурам банкрутства для суб'єктів малого та середнього бізнесу. Наголошується на необхідності впровадження принципу доступності інструментів банкрутства та можливості користування послугами практикуючих спеціалістів. Окремо йдеться про важливість запобігання щодо зловживання процедурами банкрутства.

Враховуючи вище наведену необхідність дотримання міжнародних та європейських угод, було прийнято Кодекс України з процедур банкрутства (автор. - далі по тексту КУпБ) 18 жовтня 2018 року, що набрав чинності 21 жовтня 2019 року [4].

Книга друга КУпБ присвячена правовому статусу арбітражного керуючого, а тому перейдемо до аналізу сучасного правового статусу арбітражного керуючого та його повноважень. А наступний розділі II нашої роботи буде присвячений безпосередньому аналізу підстав відповідальності арбітражного керуючого.

Перш за все, відповідно до ст. 1 КУпБ [93] арбітражним керуючим може бути фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

По-друге, арбітражний керуючий віднесений до суб'єктів незалежної професійної діяльності. Тут необхідно звернутись до етимології категорій професійної діяльності та професійної відповідальності, адже в процесі взаємодії з іншими людьми важливими є ряд особистих якостей. Проаналізуємо.

Враховуючи той факт, що в межах нашого дослідження інституту відповідальності арбітражного керуючого інтерес являє також і правозастосовна практика, то тут, окрім освіти, слід наголосити на важливості дотримання ними етичних правил, з метою дотримання процедурних норм та правил, справедливого вирішення процедури банкрутства та найкращого задоволення інтересів усіх учасників.

О.А. Россомахіна [96, с. 20-29] приходить до висновку, що в професійній діяльності юриста все більше актуальності набувають норми моралі та етики, дотримання принципів справедливості та співчуття. Все перелічене відноситься й до професії арбітражного керуючого.

На нашу думку, дані твердження науковців є обґрунтованими, адже представники юридичних професій покликані, в першу чергу, стояти на стражі прав та інтересів людини та держави.

Щодо поняття професійної діяльності, то слід погодитись із О.А. Файер [98, с. 243-247]: автор аргументовано визначає її як таку, що здійснюється значною кількістю осіб. Таким чином можна зробити висновок про те, що для професійної діяльності притамана ознака масовості. Професійна діяльність, будучи масовою діяльністю, має також характер вмотивованості, а особи, які виконують професійні обов'язки, володіють підвищеними почуттям відповідальності як перед суспільством, так і, власне, перед собою.

З аналізу змісту п.14.1.226 ст. 14 Податкового кодексу України [99] вбачається, що під незалежною професійною діяльністю слід розуміти участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна,

керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем.

А.О. Сазонова [100, с. 163-167], як представниця судової гілки влади, стверджує, що категорії «незалежна професійна діяльність» притаманна ознака відсутності упорядкування згідно вимог трудового права, натомість кореспондується право самостійно визначати коло суб'єктів для встановлення трудових відносин. Також важливо наголосити, що представники незалежних професій часто не є підприємцями, однак, вони можуть мати спеціальну освіту, відповідні навички та компетентності, а подекуди вимагається наявність відповідних сертифікатів, ліцензій чи дозволів.

З огляду на це можна стверджувати: під професійною діяльністю слід розуміти людську діяльність з можливістю розвитку згідно фаху, набутої професії, спеціалізації. Головною метою професійної діяльності виступає задоволення власних життєвих потреб, та принесення цінності суспільству.

Під професією, відповідно до Порядку встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності в рамках проведення оцінювання повсякденного функціонування особи від 05 червня 2012 року № 420 [101], Критеріїв встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності в рамках проведення оцінювання повсякденного функціонування особи, Наказ МОЗ України № 420 від 05.06.2012 [102], Постанови КМУ «Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи» № 1338 від 15 листопада 2024 р. [103], - слід розуміти людську діяльність, де суб'єкт отримав спеціальні знання, навички та компетенції, практичний досвід, за допомогою яких можливо реалізовуватися в конкретній сфері.

Під кваліфікацію, на нашу думку, необхідно розуміти сукупність таких якостей особи як профільна освіта, тривалі практичні навички, здатність

виконувати професійні повноваження, а в окремих випадках відповідати певному рівню атестаційних вимог законодавства.

Також національне законодавство у п.5 та п. 5-1 ст. 2 Закону України «Про державну службу» [104] закріплює наступне визначення професійної компетентності: це вміння конкретної особи застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку під час виконання повноважень.

Таким чином можна зробити наступний висновок щодо основних ознак професійної діяльності та виокремити освіту, професійні компетентності, вміння та здатність використовувати набуті знання з метою отримання доходу.

До основних ознак незалежної професійної діяльності можна віднести:

- це трудова діяльність за змістом;
- відповідний та постійний розвиток через підвищення кваліфікації;
- це спосіб отримання доходу;
- ініціативність;
- самостійна та незалежна в прийнятті рішень в межах діяльності.

Таким чином проаналізовані вищі положення теорії, практики та вимоги законодавства, пред'являються не лише до арбітражного керуючого, а й в цілому до широкого кола професій. Втім, повернемося до особливостей правового статусу арбітражного керуючого.

Відповідно до ст.11 КУпБ [4] до арбітражного керуючого висуваються наступні вимоги: громадянство України, наявність повної вищої юридичної або економічної освіти не нижче другого (магістерського) рівня, досвід роботи за фахом отриманої спеціальності три та більше років або один та більше років на керівних посадах після отримання відповідної вищої освіти, вільне володіння українською мовою. Законодавець також акцентує увагу на

обов'язковості проходження відповідного навчання або стажування, тривалістю не менше шести місяців та складання кваліфікаційного іспиту.

Призначення арбітражного керуючого на посаду відбувається в судовому порядку. Варто наголосити на вкрай важливому в рамках нашого дисертаційного дослідження аспекті, що має безпосереднє відношення для окремих випадків визнання арбітражного керуючого, як суб'єкта правопорушення, службовою особою та для правильної кваліфікації діяння. Тому, варто констатувати, що з моменту призначення арбітражного керуючого в справу, він набуває статус службової особи підприємства, по відношенню до якого вирішується питання банкрутства.

Цікавим є той факт, що ч. 1 та ч. 2 ст. 10 КУпБ закріплює можливість здійснення однією особою одночасно повноважень арбітражного керуючого на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство.

Якщо провадження діяльності арбітражного керуючого стосується підприємства, що провадить діяльність, пов'язану з державною таємницею, - до арбітражного керуючого застосовуються вимоги ч. 4 ст. 10 КУпБ та нормативних актів в сфері охорони державної таємниці. Таким чином арбітражний керуючий повинен отримати доступ до державної таємниці, в інакшому випадку він не зможе виконувати свої повноваження.

В решті, арбітражний керуючий має відповідне посвідчення та печатку, якими користується згідно чинного законодавства.

Позитивним з точки зору практики сприймається періодичне підвищення кваліфікації арбітражним керуючим не рідше ніж один раз на два роки.

В той же час законодавець чітко визначає заборони в сфері правового статусу арбітражного керуючого, до яких, зокрема, можна віднести наявність судимості непогашеної чи не знятої, наявність обмеженої дієздатності чи недієздатності. Окремо законотворець висуває вимоги до стану здоров'я арбітражного керуючого, що буквально означає його здатність в повному

обсязі виконувати свої повноваження без обмежень через почасти надмірне навантаження.

Також особа не може бути призначена арбітражним керуючим у випадку встановлення по відношенню до неї адміністративного покарання у виді заборони обіймати керівні посади чи займатися певною діяльністю, так само заборонена інша діяльність, пов'язана з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або діяльністю, що прирівнюється до такої діяльності (ч. 4 ст. 11 Кодексу).

Гарантіями повноцінної, професійної та неупередженої діяльності арбітражного керуючого є те, що під час здійснення своїх повноважень арбітражний керуючий є абсолютно незалежним. Будь яке стороннє втручання у діяльність арбітражного керуючого, рівно як й тиск на нього в будь-який спосіб, не допускається (ч.1 ст. 13 Кодексу).

Інститут незалежності арбітражного керуючого забезпечується та гарантується визначеним в законодавстві порядком призначення на посаду та можливістю притягнення до юридичної відповідальності. З метою ефективного виконання арбітражним керуючим своїх повноважень, йому гарантується виплати винагороди. У разі необхідності арбітражному керуючому покриваються понесені ним витрати в частині виконання професійних обов'язків.

Гарантією незалежності та недоторканості арбітражного керуючого, як представника професії, є встановлена заборона на вилучення у нього документів не інакше ніж за рішенням суду та в порядку, визначеному чинним законодавством.

Т.А. Кобзева та К.П. Заїка [71, с. 468-473] вказуються на необхідності та важливості дотримання професійної етики арбітражним керуючим в діловому спілкуванні. Науковці аргументують це тим, що арбітражний керуючий постійно спілкується з людьми, а тому спілкування має відповідати професійному рівню та загальноприйнятим нормам моралі, етики й ділового спілкування.

Оскільки з прийняттям КУпБ з'явилася нова категорія справ банкрутство фізичних осіб, за висновками окремих науковців [71, с. 469-470] власне фізичні особи, є найбільш вразливою категорією боржників і потребують з боку арбітражного керуючого особливого ставлення до них з точки зору етики та моралі.

Важливим в цьому контексті є й дотримання конституційних принципів недоторканості житла фізичної особи в процесі банкрутства, що гарантується Конституцією України [105].

З аналізу теоретичної складової та практики, можна дійти висновку про те, що арбітражний керуючий, по факту, виконує важливу функцію через комунікацію з усіма учасниками справи про банкрутство. Саме тому він має відповідати високим морально-етичним характеристикам.

З цією метою в професійному середовищі у 2019 році виникло питання про важливість розробки відповідного зводу правил, що, в решті, втілилось у прийняття Кодексу професійної етики арбітражного керуючого (*автор.* - далі по тексту Кодекс етики) від 19 листопада 2019 р. [106].

Аналіз нормативного документу дає змогу стверджувати, що він цілком відповідає Конституції України 1996 р. [105], Кодексу України з процедур банкрутства 2019 р. [4], Закону України «Про запобігання корупції» [107] та діє у тісному взаємозв'язку із системою законодавчих актів в цілому.

Керівне призначення Кодексу етики полягає сприяти ефективному вирішенню питань банкрутства, утвердження авторитету та довіри до інституту арбітражного керуючого. Виконанню цього завдання покликані сприяти керівні засади діяльності арбітражного керуючого такі як законність, верховенство права, незалежність та неупередженість, доброчесність та дисципліна.

Однак, перш ніж дати юридичну оцінку принципів діяльності арбітражного керуючого в Україні, наведемо загально-прийняті норми та практику дотримання принципів банкрутства в світі та віддзеркалення в Україні.

О.С. Ярмоленко [108, с. 60-66], при аналізі принципів банкрутства крізь призму міжнародного досвіду та з урахуванням національних особливостей, звертає увагу на той факт, що їх відводиться центральне значення такого складного інституту як банкрутство.

Однак, з норм чинного КУпБ зрозуміло, що там відсутні конкретні статті щодо принципів банкрутства, які мають неоціненне значення не лише для інституту в цілому, а й для формування повноважень та підстав відповідальності учасників процесу. Зважаючи на таку ситуацію, О.С. Ярмоленко у своєму дослідженні обґрунтовано звертається до судової практики [109], яка хоча й має рекомендаційне значення, однак, за умови відсутності норм права, активно застосовується.

В той же час судова практика [79] відносить до керівних засад банкрутства обов'язковість дотримання та повагу прав людини, громадянина; визнання авторитету держави; використання пропорційності та справедливості при задоволення вимог кредиторів; процесуальне різноманіття, принцип самостійності арбітражного керуючого при виконанні повноважень у справі про банкрутство. Не залишається осторонь принцип здійснення контролю судом за процедурою банкрутства, а також встановлення всіх обставин справи, що є необхідними для її повного та справедливого вирішення.

Цілком очевидно, що це не вичерпний перелік принципів, що застосовуються всіма сторонами та учасниками у процедурі банкрутства. Також обов'язково використовуються принципи процесуального права. І звичайно, позитивний міжнародний досвід.

В.П. Козирєва, Н.В. Філик, А.П. Гаврилішин [79] та О.С. Ярмоленко [108, с. 63-66] згодні думки про позитивний італійський досвід, де первинною метою справи про банкрутство є захисті прав учасників із використанням прозорої процедур. Найкращим результатом визнається фінансове оздоровлення боржника. Автори приходять до спільного висновку про те, що

національна система вирішення питань банкрутства цілком може запозичити позитивний досвід італійських колег.

Слід також навести приклад позитивної практики розв'язання питань банкрутства в Бразилії та Китаї, де, захист прав усіх учасників, влучно поєднується із засобами та способами попередження банкрутства поруч із дотриманням принципів судочинства.

В Австралії, в процесі розгляду справ про банкрутство, напрочуд унікально поєднуються передові сучасні цифрові технології та міжнародні стандарти захисту соціальних інтересів.

Як бачимо, роль принципів банкрутства складно переоцінити, а тому й в своїй діяльності арбітражний керуючий має їх дотримуватися.

Проаналізуємо окремі з них.

Принцип верховенства права та законності (ст. 3 Кодексу етики) в діяльність арбітражного керуючого зобов'язує дотримуватись норм чинного національного та міжнародного права.

Принцип компетентності та добросовісності арбітражного керуючого закріплено у ст. 4 Кодексу спонукає до постійного підвищення професійного рівня та кваліфікації, стежити за змінами законодавства та практикою вирішення аналогічних справ.

Незалежність та неупередженість арбітражного керуючого у своїй діяльності (ст. 5 Кодексу) проявляється у забороні стороннього тиску чи впливу на нього; свободу в наведенні професійних доводів та аргументів при прийнятті рішень по справі.

Принцип доброчесності та дисциплінованості арбітражного керуючого полягає в дотриманні правил ділового обороту, норм моралі та визначеної ділової етики. Для арбітражного керуючого позитивними рисами визнаються ввічливість, тактовність, прояви справедливості не лише по відношенню до учасників справи, а й до своїх колег, рівно як до представників органів влади.

Прояв принципу конфіденційності (ст. 7 Кодексу) зобов'язує арбітражного керуючого не розголошувати комерційну та конфіденційну

інформацію, що стала його відома під час виконання професійних обов'язків. Виключення, звичайно, становлять випадки, коли виявлена інформація містить ознаки інших правопорушень і обов'язком арбітражного керуючого є повідомлення уповноважених органів про це.

Принцип повага до професії арбітражного керуючого (ст. 8 Кодексу) проявляється в утвердженні інституту та власне й самої професії арбітражного керуючого, зміцнення довіри та поваги з боку суспільства. Не останню роль тут грає зовнішній охайний та діловий вигляд арбітражного керуючого як професіонала високо рівня.

Зважаючи на той факт, що ми живемо та працюємо у XXI столітті – в епоху цифровізації та інтернет-технологій, які стали невід'ємною частиною не лише особистого життя громадян, а й рушійною силою соціально-економічного життя суспільства та держави в цілому, органів державної влади та управління на чолі з керівництвом держави, - не залишились осторонь й арбітражні керуючі.

В контексті дотримання норм професійної етики важливим в умовах сьогодення є тактовний та діловий стиль спілкування також й у соціальних мережах з дотриманням загальних законодавчих принципів діяльності, в поєднанні з професійними принципами, з повагою до людської гідності, держави та суспільства. А тому абсолютно недопустимим з боку арбітражного керуючого є спілкування з позицій дискримінації; прояви нетерпимості на будь-якому ґрунті тощо.

Також Кодекс професійної етики арбітражного керуючого [106] передбачає можливість застосування до арбітражного керуючого відповідальності з відсилкою до інших законодавчих норм. Підставами до розгляду питання про відповідальність арбітражного керуючого є порушення чи невиконання вимог, положень та принципів Кодексу, спричинення шкоди діловій репутації та авторитету інституту арбітражних керуючих в цілому.

Висновки до першого розділу:

Проаналізувавши теоретико-методологічні засади інституту відповідальності арбітражного керуючого крізь історичний розвиток та становлення інституту в цілому та в нерозривному поєднанні з інститутами неплатоспроможності й банкрутства, можна зробити наступні висновки.

1. Історія розвитку постаті арбітражного керуючого виходить історично в часи стародавнього Риму. Згодом на розвиток інституту банкрутства та правового статусу його учасників у сучасному розумінні вплинуло середньовічне законодавство, а також торгівельна практика Італії, поряд із стрімким розвитком товарно-грошових відносин разом із посиленням вимог до формування ефективного законодавства у сфері боргових правовідносин.

2. Аналіз правового статусу та відповідальності арбітражного керуючого в країнах англосаксонської системи права має особливості притаманні, по-перше, самій прецедентній системі. По-друге, формування інституту відповідальності арбітражного керуючого в США та Канаді зумовлено історичними реаліями та особливістю формування цих держав у XIX-XX столітті. Неперевершене значення має інститут приватної власності, розвиток торгівлі, індустріалізація держав, наявність великих монополій і корпорацій.

Статус арбітражного керуючого та обсяг повноважень залежить від штату, а до найпоширеніших правопорушень належать всі види шахрайства щодо майна боржника. За вчинення даних злочинів активно застосовується кримінальна відповідальність та штрафи.

У Великобританії законодавство має достатньо лояльну та гнучку систему банкрутства, де арбітражні керуючі мають різне правове становище залежно від застосованої процедури, а отже й рівень відповідальності залежить від переліку повноважень.

3. Історія розвитку інституту арбітражного керуючого на території України відлічується з XIII століття, однак в пам'ятках права того часу

міститься мало згадок про види відповідальності, що могли застосовуватись до осіб, які допомагали вирішувати питання банкрутства. Лише на початку XIX століття починають розмежовувати банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності та таке, що не пов'язане із здійсненням торгівлі, а також вводиться інститут кураторів процедури банкрутства з чітко визначеною винагородою. В 20-30х р.р. XX століття з утвердженням радянської влади, інститут арбітражного керуючого, як такий, було зведено нанівець, як і саме розуміння можливості неплатоспроможності.

Відродження відбулось із проголошенням Україною у 1991 році незалежності та поступовим розвитком сучасного, наближеного до європейських норм та міжнародних стандартів законодавства, в тому числі й законодавства в сфері банкрутства.

Кодексу України з процедур банкрутства детально регламентує правовий статус арбітражного керуючого, встановлює гарантії його професійної діяльності та незалежності через законодавчу заборону будь-якого незаконного втручання, впливу або тиску.

Діяльності арбітражного керуючого має свої певні етичні правила та принципи, порушення яких часто є причиною застосування до нього відповідальності.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Юридична природа дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого

Питання юридичної відповідальності арбітражних керуючих завжди є актуальним, адже сучасні ринкові умови, вдосконалення чинного законодавства в сфері провадження процедури банкрутства, та й самі зміни щодо законодавчого регулювання діяльності арбітражних керуючих знаходяться під постійною пильною увагою контролюючих органів.

Вважаємо за необхідне приділити окрему увагу доктринальним положенням інституту юридичної відповідальності як дієвому механізму забезпечення правопорядку, поруч із гарантуванням дотримання основних прав і свобод людини та громадянина, захисту інтересів суспільства та держави.

Розуміння сутності та природи юридичної відповідальності в контексті нашого дослідження дасть можливість окреслити теоретичні засади та практичні аспекти реалізації для розробки можливих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення діяльності арбітражного керуючого.

В.Г. Жорнокуй [110 с. 100] приходить до висновку: наявні сьогодні доктринальні підходи до розуміння юридичної відповідальності можна звести до двох основних напрямів – її вивчення як охоронних правовідносин або форми державного примусу або впливу.

М.М. Терещук [111, с. 72-73] у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому юридичній відповідальності в публічному праві, приходить до логічного висновку про те, що юридична відповідальність формується через комплекс факторів в процесі реалізації прав та обов'язків учасників

правовідносин. Автор акцентує увагу також на необхідності дотримання вимог законодавства та забезпечення правопорядку.

Слід погодитись із твердженням науковиці щодо існуючих відмінностей між відповідальністю в публічному праві та відповідальністю в приватному праві. Оскільки юридичній відповідальності, як і іншим видам соціальної відповідальності, притаманні добровільні, а саме позитивна та перспективна, і державно-примусові, як-то негативна та ретроспективна, форми реалізації, - всі вони містять вольову, усвідомлену поведінку з юридичним змістом. Проте наскільки поведінка кожного конкретного суб'єкта у визначений момент часу в межах його повноважень є правомірною чи протиправною, мають право оцінювати визначені законодавством уповноважені суб'єкти.

З рештою, для нашого дослідження питань особливостей відповідальності арбітражного керуючого за законодавство України, приймаємо за основу висновки М.М. Терещук [111, с. 77-78] щодо виокремлення та обґрунтування таких ознак юридичної відповідальності як: юридична відповідальність заснована на нормах публічного права, має формальну визначеність, чіткість, є обов'язковою для всіх учасників суспільних відносин; є мірою необхідної поведінки суб'єкта; гарантується державою, а виконання забезпечується системою державного переконання чи примусу; завжди реалізується через публічно-правові відносини та тягне наслідок покарання у випадках недотримання норм.

На нашу думку, варто погодитись із найбільш вдалим сучасним визначенням юридичної відповідальності, запропонованим Л.І. Корніловою [77 с. 16-20] як нормативного публічно-юридичного обов'язку, гарантованого та забезпеченого державним переконанням або примусом з метою дотримання та виконання норм публічного права. В процесі реалізації правових норм важливим показником, що впливає на вид юридичної відповідальності є правомірна поведінка суб'єкта. При чому остання або схвалюється і заохочується державою у випадках дотримання норм, або до

суб'єкта застосовуються визначені обмеження прав особистого, матеріального чи організаційного характеру в разі вчинення правопорушення.

Тепер перейдемо до аналізу норм та підстав дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого.

Питання дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого в контексті нашого дослідження має неперевершене значення, оскільки при здійсненні своїх повноважень останній виконує публічно-правові та адміністративні функції. В той же час не всі арбітражні керуючі, нажаль, добросовісно діють в межах своїх повноважень, внаслідок чого трапляються зловживання процесами та зниження ефективності всієї процедури банкрутства в цілому.

С. Донков, Д. Соколик та А. Мірошніченко [113, с. 4], як експерти відмічають, що наша держава, через складну політичної ситуацію, часто опиняється на найнижчих рейтингових позиціях інвестиційної привабливості «Doing Business» в сегменті розв'язання неплатоспроможності, зокрема на 146-му місці в 2020 році.

Тут варто наголосити на тому, що саме міжнародні рейтинги, зокрема, «Doing Business» [114; 115] є одним із індикаторів умов інвестиційної та інноваційної діяльності в будь-якій країні світу. Саме інформація про позицію країни в рейтингу є найбільш простим та надійним методом оцінки бізнес середовища в країні, при цьому відкидається потреба у глибокому вивченні нормативно-правових актів зарубіжних держав, рівня державного втручання, рівень накладних витрати тощо [116, с. 280-285].

Ми наводимо дані міжнародної рейтингової системи в довоєнний період, оскільки в Україні з 24 лютого 2022 року та до сьогодні триває супротив агресивній війні, розв'язаній РФ, а тому окремі статистичні дані щодо інвестиційної привабливості держави, нажаль, є обмеженими.

Стаття 21 КУпБ серед видів юридичної відповідальності арбітражних керуючих визначає дисциплінарну відповідальність. Згідно норм КУпБ [4] та

Порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України 06 грудня 2019 року № 3928/5 [112] контроль за діяльністю арбітражних керуючих здійснює Міністерство Юстиції як державний орган з питань банкрутства та його міжрегіональні управління шляхом проведення планових і позапланових перевірок та в межах дотримання ними вимог Конституції України [105], Господарського процесуального кодексу України [5] та іншого законодавства.

Аналіз теоретичних та практичних джерел з результатами досліджень та узагальнень практики застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражних керуючих свідчить про існування окремих проблеми, зокрема: на сьогодні в державі відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би регулював дисциплінарну відповідальність саме арбітражних керуючих. Також можна зустріти окремі суб'єктивні підходи до визначення самого дисциплінарного проступку та підстав його відмежування від адміністративного порушення. Окремі питання виникають при здійсненні контролю з боку Міністерства юстиції та суду.

Згідно п.22 ст. 92 Конституції України [105], засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них визначаються виключно законами України.

Дисциплінарна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності та в переважній більшості випадків тісно пов'язана із нормами трудового права. Так, в трудових правовідносинах згідно норм Кодексу Законів України про працю [117], дисциплінарна відповідальність визначається через обов'язок працівника нести відповідальність перед роботодавцем у разі вчинення дисциплінарного проступку. До особи, в діях якої вбачаються всі елементи та ознаки дисциплінарного проступку, може застосовуватися дисциплінарне стягнення на підставі нормами трудового законодавства (ст.ст. 147-1, 148,149,150 КЗпП) [117].

В.В. Мушенко та О.С. Бісюк [232, с. 57], підкреслюючи роль дисциплінарної відповідальності в системі правового регулювання суспільних відносин в цілому, та її застосування конкретно до арбітражного керуючого, наголошують на необхідності встановлення у сукупності усіх елементів складу дисциплінарного проступку, а саме об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони.

І це, на наш погляд, є цілком справедливим в частині дотримання конституційних та галузевих принципів законності, верховенства права, поваги прав людини та справедливості.

Повноваженнями щодо накладення дисциплінарного стягнення наділений органом, якому відповідно ст. 147-1 КЗпП надано право та повноваження приймати на роботу відповідного працівника. Такою особою в трудових правовідносинах виступає роботодавець, а отже він й вирішує питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності із накладенням передбаченого законом дисциплінарні стягнення. Нормативними документами, що визначають види дисциплінарних правопорушень виступають, наприклад, правилами внутрішнього трудового розпорядку, дисциплінарні статuti та інші локальні нормативні акти.

Таким чином, ми приходимо до висновку, що дисциплінарна відповідальність є наслідком порушення працівником встановлених вимог, що забезпечують ефективну організацію трудового процесу.

В теорії та практиці національного трудового права розрізняють два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну. Перша врегульована нормами КЗпП та Правилами внутрішнього трудового розпорядку на конкретному підприємстві, розповсюджує свою дію на всі категорії працівників, за винятком тих, чия трудова діяльність регулюється спеціальними нормативно-правовими актами. Заходами дисциплінарного впливу тут можуть бути догана чи звільнення за порушення трудової дисципліни.

Спеціальна дисциплінарна відповідальність, навпаки, розповсюджується дією на окремі категорії працівників, встановлюється профільними законодавчими актами, дисциплінарними статутами чи положення. В даному випадку до порушників можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень як догани, звільнення чи інші заходи дисциплінарного впливу, наприклад: пониження в посаді або класному чині, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, попередження про неповну службову відповідність, затримка у присвоєнні чергового рангу чи призначенні на вищу посаду, зауваження, сувора догана тощо.

Варто відмітити, що спеціальна дисциплінарна відповідальність поширюється на вузьке коло працівників, які підпадають під дію спеціальних нормативно-правових актів, наприклад, Закони України «Про державну службу» [104], «Про судоустрій і статус суддів» [118] тощо. Таке регулювання дозволяє враховувати специфіку професійної діяльності та забезпечує ефективний контроль за дотриманням дисципліни.

Наведені вище ознаки дисциплінарного проступку та підстав застосування дисциплінарної відповідальності крізь призму нашого дисертаційного дослідження дозволяють поставити закономірне питання про співвідношення правового статусу арбітражного керуючого, як суб'єкта трудових відносин, та можливих видів дисциплінарної відповідальності, що можуть бути застосовані до нього.

Профільне законодавство, а саме норми КУпБ [4], не дають однозначної відповіді на поставлені питання. Однак дуже несподівану відповідь ми знаходимо у Податковому кодексі України, про що ми говорили вище.

З практичної точки зору, аналіз узагальнень судової практики даної категорії спорів [119] та окремі судові рішення, зокрема Постанова Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13 березня 2018 року у справа № Б8/180-10 [120] дозволяють впевнено

зробити висновок про те, що між арбітражним керуючим і підприємством, щодо якого він здійснює провадження, відсутні трудові відносини. Наведемо стисло суть справи та окремі елементи судово рішення.

Так, з матеріалів рішення суду вбачається, що 20.04.2016 арбітражний керуючий, Особа Ж., звернувся до господарського суду Київської області з клопотанням про затвердження оплати послуг та відшкодування витрат, понесених в межах справи про банкрутство ПрАТ «Білицький завод «Теплозвукоізоляція», зобов'язання арбітражного керуючого Особа Л. виплатити арбітражному керуючому Особа Ж. його середній заробіток за весь час затримки по день фактичного розрахунку та зобов'язання арбітражного керуючого Особа Л. здійснити розрахунок з арбітражним керуючим Особа Ж. в порядку, передбаченому чинним законодавством через перерахування з єдиного спеціального рахунку боржника для проведення санації та розрахунків з кредиторами кошти в розмірі, затвердженому судом, на його рахунок в установі банку... Клопотання заявника було мотивоване наявними в справі ухвалами судів про його призначення. Однак, пізніше, скасовано низкою постанов апеляційного суду, при цьому, за даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців арбітражний керуючий Особа Ж. виконував обов'язки керуючого санацією ПрАТ «Білицький завод «Теплозвукоізоляція» до 19.05.2014 включно.

Заявник, в обґрунтування своїх вимог, посилається на законодавство та заявляє своє право на оплату послуг, мотивуючи законність правовідносини між арбітражним керуючим та комітетом кредиторів через фактичний характер правовідносин роботодавця з працівником, тому відповідно до статті 94 КЗпП України у боржника - ПрАТ «Білицький завод «Теплозвукоізоляція» існує заборгованість з виплати заробітної плати арбітражному керуючому Особа Ж., який в період з 19.08.2013 по 19.05.2014 виконував повноваження керуючого санацією боржника. Також заявник зазначив, що комітетом кредиторів ПрАТ «Білицький завод «Теплозвукоізоляція» на засіданні від 05.06.2015 було затверджено оплату

послуг арбітражного керуючого Особа Ж. за виконання ним обов'язків керуючого санацією в розмірі 16634,74 грн. та його витрати в процедурі санації боржника в розмірі 1182,71 грн., про що складено протокол №8 від 05.06.2015, однак, на момент звернення 20.04.2016 арбітражного керуючого Особа Ж. із зазначеним клопотанням, боржником не було погашено заборгованості перед заявником, що не узгоджується з положеннями статей 47, 116 КЗпП України... Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду постановою заяву не задовільним, посилаючись на наступні доводи: ... у поданій касаційній скарзі представник арбітражного керуючого Особа Ж. адвоката Т. наголошує на неправильному встановленні судом першої інстанції фактичних обставин справи щодо самостійного розрахунку боржником зі скаржником з власного рахунку, у чому скаржник вбачає конклюдентні дії по визнанню боржником законності вимог скаржника. Окремо скаржник наполягав на неправильності висновків судів першої та апеляційної інстанцій щодо відмови у виплаті йому середнього заробітку за весь час затримки по день фактичного розрахунку з огляду на порушення норм законодавства про банкрутство (ст. 3-1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції до набрання чинності з 19.01.2013 Законом України №4212-VI від 22.12.2011) у частині порушення права арбітражного керуючого на оплату своїх послуг з урахуванням статті 2 того ж Закону, згідно з якою провадження у справах про банкрутство регулюється не лише цим Законом, а й іншими законодавчими актами України. З огляду на гарантії, що їх закріплено у Конституції України, зокрема, статті 22 та з огляду на характер норм Конституції України як норм прямої дії, скаржник просить суд поширити норми статей 47, 116, 117 КЗпП на відносини, що склалися у межах справи про банкрутство у частині відповідальності боржника за несвоєчасну виплату арбітражному керуючому плати за його послуги. У судових засіданнях представник арбітражного керуючого Особа Ж. адвоката Т. підтримав позицію викладену у касаційній скарзі,

наголосивши на необхідності застосування аналогії закону та поширення норм КзПП України на спірні правовідносини.

Заслухавши доводи сторін, дослідивши матеріали справи, колегія суддів прийшла до висновку про те, що в даному випадку норми ст. 117 Кодексу законів про працю України не можуть бути застосовані до відносин щодо оплати праці арбітражному керуючому виходячи з наступного: арбітражний керуючий призначається судом і діє відповідно до приписів законодавства в сфері банкрутства. А тому виконання арбітражним керуючим своїх повноважень керуючого санацією, а саме обов'язків керівника підприємства не підтверджують наявність трудових відносин та відповідних гарантій, які з ними пов'язані. Закон про банкрутство не визначає автоматичного виникнення трудових обов'язків при виконанні обов'язків керівника підприємства керуючим санацією. Обов'язковою умовою трудових відносин є наявність трудового договору між працівником та роботодавцем. У даному випадку арбітражний керуючий був призначений судом, є суб'єктом незалежної професійної діяльності, не є найнятим працівником, а тому трудовий договір між ним і підприємством відсутній. Відсутній власник або уповноважений ним орган, наявність якого вимагає ст. 117 КЗпП України і його вина. Характер відносин між арбітражним керуючим та боржником є цивільно-правовим та регулюється Законом про банкрутство.

Враховуючи те, що правовідносини щодо оплати праці арбітражного керуючого врегульовані саме Законом про банкрутство і є, у даному випадку, цивільно-правовими відносинами, отже норми трудового законодавства (аналогія закону), до цих правовідносин застосовані бути не можуть. Крім того, окремий порядок розрахунків між боржником та арбітражним керуючим, як це зазначено у вимогах касаційної скарги, враховуючи викладене, також встановлений бути не може, як такий що не відповідає законодавству про банкрутство (Постанова Верховний Суд у складі колегії

суддів Касаційного господарського суду від 13 березня 2018 року у справа № Б8/180-10) [120].

Таким чином, ми при ходимо до висновку про те, що, по-перше, на арбітражного керуючого не поширюється загальна дисциплінарна відповідальність, передбачена КЗпП, оскільки він не є працівником у традиційному розумінні цього терміну.

По-друге, його діяльність, як ми вказували вище у п. 1.3, чітко врегульована КУпБ з можливістю застосування юридичної відповідальності.

Отже, виходячи з аналізу змісту норм трудового законодавства, арбітражний керуючий дійсно не є суб'єктом дисциплінарної відповідальності. Тоді виникає закономірна відповідь про особливий характер його дисциплінарної відповідальності.

Так, відповідно до ст. 19 КУпБ [4] в діях арбітражного керуючого можливо вбачати дисциплінарний проступок у випадку зайняття іншою діяльністю, що є несумісною із діяльністю арбітражного керуючого та порушує професійні вимоги до нього; у разі порушення правил професійної етики арбітражного керуючого; внаслідок невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків, передбачених законодавством та договором; у випадках порушення статуту або рішень саморегулювальної організації арбітражних керуючих.

У випадках, коли в діяльності арбітражного керуючого під час перевірки буде виявлено порушення норм чинного законодавства, - державний орган з питань банкрутства на підставі п.5 ст. 20 КУпБ [4] може зупинити діяльність арбітражного керуючого та передати матеріали на розгляд Дисциплінарної комісії для застосування до порушника дисциплінарного стягнення.

Тут слід вказати на роль саморегулювальної організації арбітражних керуючих, оскільки її уповноваженими особами може проводитися перевірка діяльності арбітражного керуючого на підставі звернення учасників справи про банкрутство або за власною ініціативою. Також саморегулювна

організація окремо має право здійснювати моніторинг дотримання арбітражним керуючим їх Статуту, Кодексу професійної етики, інших рішень, прийнятих організацією (більш детально про роль саморегульованої організації арбітражних керуючих мова піде в п.3.3 роботи).

Таким чином можна констатувати, що дисциплінарна відповідальність арбітражного керуючого є спеціальною та передбачає застосування прямо передбачених КУпБ заходів впливу. Ознакою останніх є те, що такі заходи стосуються виключно професійної діяльності арбітражного керуючого та покликані забезпечити ефективність існування інститут банкрутства в цілому, довіри суспільства, дотримання етичних стандартів та захист прав учасників справи.

Характерною особливістю дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих є те, що рішення про застосування відповідного стягнення приймає не Міністерство юстиції, а Дисциплінарна комісія, відповідно до ст. 22 КУпБ. Вказана Комісія діє на основі свого положення та не є структурним підрозділом Міністерства юстиції України, її рішення оформлюються у вигляді протоколу засідання і не вважаються офіційними актами Міністерства юстиції.

Факт застосування дисциплінарного покарання до арбітражного керуючого оформлюється письмово у вигляді відповідного наказу Міністерства юстиції України. Характерною ознакою даного акту регулятора є його адміністративність та походження від суб'єкта владних повноважень, а отже створює правові наслідки для арбітражного керуючого.

Звичайно, законодавство надає право арбітражному керуючому на оскарження наказу про застосування дисциплінарного стягнення. Однак, тут наявна юрисдикційна колізія: з одного боку, справи про банкрутство та всі пов'язані з ними спори, включно з діями арбітражного керуючого у процесі, розглядаються господарськими судами.

З іншого боку, наказ Міністерства юстиції, яким затверджується дисциплінарне стягнення, належить до адміністративних актів і підлягає

розгляду адміністративними судами, що ускладнює процес захисту прав арбітражних керуючих. Річ у тім, що арбітражний керуючий, оскаржуючи наказ Міністерства юстиції, звертається до різних судових інстанцій залежно від характеру спору: до господарського суду - з питань, що виникають у процедурі банкрутства, і до адміністративного суду - для оскарження дисциплінарних рішень. Як наслідок, відбувається затягування процесу і створюються додаткові труднощі щодо правового регулювання діяльності арбітражних керуючих.

Аналізуючи особливості дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в Україні, вважаємо за необхідне звернутись до дослідження, проведеного проектною групою «Право-Justice» [121] від Європейського Союзу, що покликаний сприяти розвитку верховенства права в Україні у відповідності до європейських стандартів та кращого порівнюваного практичного досвіду.

Як зазначають власне дослідники проекту С. Донков, Д. Соколик та А. Мірошніченко [113, с. 4-8] метою проекту став аналіз практики дисциплінарних проваджень щодо арбітражних керуючих. На підставі первісного, загального аналізу стану процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в Україні, група представила, по-перше, ряд конкретних виявлених порушень, по-друге, концепцію спрощення та нормативної визначеності дисциплінарних проваджень та дослідження найпрогресивніших практик дисциплінарних проваджень, що застосовуються у країнах ЄС та у суміжних незалежних професіях.

При роботі на проектом група експертів використовувала різні методи та способи дослідження, а саме: було проведено ряд індивідуальних консультацій з суддями Верховного суду, арбітражними керуючими, членами кваліфікаційно-дисциплінарної комісії, представниками Міністерства юстиції, експертами Проекту ЄС «Pravo- Justice», що займалися дослідження

питань дисциплінарної відповідальності приватних виконавців, міжнародними та національними експертами.

Проведеним дослідженням було виявлено наступні проблеми застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражних керуючих, наведемо приклади. Перш за все, дослідженням було встановлено, що дисциплінарна відповідальність арбітражних керуючих в Україні носить змішаний, тобто гібридний характер: по суті вона є дисциплінарно-адміністративною відповідальністю без чіткого узагальненого регулювання.

По-друге, до арбітражних керуючих в буквальному сенсі застосовується відповідальність за порушення законодавства, правил організації професійної діяльності, правил професійної етики, статуту саморегулювальної організації. Через наявну неоднозначність фактично відбувається підміна поняття «дисциплінарний проступок» на поняття «грубе порушення», де останнє взагалі чітко не знайшло відображення в чинному законодавстві.

Дослідженням також було встановлено перелік частих порушень в діяльності арбітражних керуючих, що носять організаційний характер. Окремо авторами було звернута увага на наявні порушення прав кредиторів, та подекуди неправильність введення їх в реєстр. Залишаються без відповіді питання належної інвентаризації та подальшого збереження майна боржника, наряду з частими порушеннями процесу реалізації майна боржника, якого визнано банкрутом. На останок, автори дослідження звернули увагу порушення щодо ведення аналізу фінансово-господарської діяльності та порушення, пов'язані з виявленням та розпорядженням активами боржника.

До недоліків з боку контролюючих діяльність арбітражного керуючого органів, дослідженням [113, с. 4-8] було віднесено: наявність тотожних повноважень у регулятора та суду в межах провадження у справі про банкрутство. В то той же час, зафіксовано відсутність взаємодії між державним органом з питань банкрутства та судом. Як негативний фактор наголошено, що саме останні дві форми контролю, хоча й існують окремо

незалежно одна від одної, але спрямовані на різний результат при тотожному предметі контролю.

Як бачимо, наявне достатньо широке коло осіб, які мають право звернутися зі скаргами чи то зверненнями на дії арбітражних керуючих, що згодом стає підставою для проведення позапланових перевірок. Так, фактично будь-яка фізична або юридична особа, яка звертається до органу контролю з викладенням обставин невиконання або неналежного виконання арбітражним керуючим покладених на нього повноважень, є скаржником на дії чи бездіяльність арбітражного керуючого.

Зважаючи на те, що будь-які правовідносини, що створюють зобов'язання для виконання арбітражними керуючими певного комплексу процесуальних дій, виникають у межах провадження у справі про банкрутство, перелік осіб, які мають право звернутися з інформацією про свої порушені права, має обмежуватися учасниками справи про банкрутство, визначеними Кодексом України з процедур банкрутства.

Так само вивчення нами судової практики свідчить, що адміністративним судам іноді буває важко оцінити правильність застосування арбітражним керуючим законодавства про банкрутство, що може бути необхідним для оцінки законності накладеного на нього стягнення. Такий стан речей може свідчити про доцільність зміни правил про юрисдикцію відповідних спорів з тим, щоб передати їх вирішення на розгляд господарських судів, які безпосередньо застосовують законодавство про банкрутство.

Так, Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду по справа № 460/23895/23 адміністративне провадження № К/990/40797/24 від 29 квітня 2025 року [122] задоволено касаційну скаргу арбітражного керуючого до Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції про визнання протиправним та скасування припису. Із матеріалів справи вбачається: ... арбітражний керуючий, як позивач, звернувся до Рівненського окружного адміністративного суду з

позовом до Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції, відповідач, про визнання протиправним та скасування припису відповідача від 01 вересня 2023 року № 9 «Про недопущення повторних порушень». В обґрунтування позовних вимог позивач посилався на матеріали позапланових перевірок з боку ліквідатора, винесених оскаржуваних приписів, численні порушеннями встановлених законом процедур тощо. Позивач також вказує, що скарга ОСОБА_1 та звернення слідчого ГУНП у Рівненській області Миронця Р.П. не могли слугувати підставою для проведення позапланової перевірки, оскільки скарга не містила обґрунтувань порушення прав, свобод та інтересів ОСОБА_1 діями чи бездіяльністю арбітражного керуючого, а подання слідчим звернення про проведення перевірки не передбачено кримінально-процесуальним законом.

На переконання позивача, порушення процедури проведення перевірки арбітражного керуючого вбачаються у наступному: ... матеріали скарги та звернення не були надані йому для ознайомлення у повному обсязі, що унеможливило подання ним до комісії з проведення позапланової перевірки обґрунтованих пояснень за фактами та обставинами, які були предметом перевірки, ... а також тим, що у повному обсязі матеріали справи №5019/104/11 про банкрутство комісією не досліджувались та не перевірялись, що на думку позивача, зумовило неповне з'ясування обставин та фактів, порушення яких наведені в оскаржуваному приписі. Також позивач вважає, що комісією з проведення позапланової перевірки порушено принцип обов'язковості судового рішення, оскільки не враховано висновки Господарського суду Рівненської області в ухвалі від 08 серпня 2017 року у справі № 5019/104/11, яка ніким не оскаржувалась та набрала законної сили. Позивач стверджує, що господарський суд, затверджуючи звіт ліквідатора про його роботу та ліквідаційний баланс, надавав правову оцінку усім обставинам у справі про банкрутство ВАТ «Бистрицька СМТС», у тому числі, здійснив перевірку повноти та законності виконання арбітражним керуючим повноважень ліквідатора. Позивач зауважує, що господарським

судом при розгляді справи про банкрутство не встановлено порушень у діях арбітражного керуючого при ліквідації ВАТ «Бистрицька СМТС», що мало б бути враховано відповідачем при проведенні позапланової перевірки.

Серед істотних порушень правової процедури перевірки діяльності арбітражного керуючого позивач вважає незалучення до проведення заходу контролю найбільш досвідчених та висококваліфікованих арбітражних керуючих, що стало наслідком порушення його права на законність, повноту та об'єктивність проведення перевірки. Також відповідачем порушено заборону щодо недопустимості повторної перевірки дій арбітражного керуючого з питань, що вже були предметом перевірки.

Позиція Верховного Суду у вказаній справі коротко зводиться до наступного: ... подібні дії свідчать про формальний підхід до забезпечення реалізації права арбітражного керуючого... Колегія суддів погоджується із твердженням суду першої інстанції про те, що дії відповідача не є належним виконанням вимог пункту 2 розділу III Порядку № 3928/5. Виконання відповідачем такої вимоги є важливою гарантією дотримання правової (справедливої) процедури проведення перевірки, недопущення зловживань з боку суб'єкта контролю під час прийняття рішення та вчиненні дій, які повинні забезпечувати, передусім, справедливе ставлення до осіб, діяльність якої перевіряється. Такі гарантії особи, діяльність якої перевіряється, забезпечуються правом залучених арбітражних керуючих знайомитися з матеріалами перевірки, надавати свої письмові пояснення з питань, що перевіряються, правом висловлювати зауваження, заперечення до довідки щодо проведеної перевірки, правом письмово викласти окрему думку до акта перевірки тощо. Із цих підстав висновок суду апеляційної інстанції про те, що вчинені відповідачем дії свідчать про дотримання процедури залучення найбільш досвідчених і висококваліфікованих арбітражних керуючих до проведення перевірки діяльності арбітражного керуючого, не є беззаперечним, оскільки з відповідей таких арбітражних керуючих на лист

відповідача слідує, що на неможливість їхньої участі у перевірці вплинуло те, що відповідач завчасно не запропонував їм долучитися до перевірки.

Дослідивши матеріали справи, суд констатує, що доводи скаржника про неправильне застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального права, що регулюють спірні правовідносини, знайшли підтвердження під час касаційного розгляду справи. Реагуючи на подані позивачем доповнення до касаційної скарги, колегія суддів керується тим, що за приписами ч. 1 ст. 337 КАС України особа, яка подала касаційну скаргу, має право доповнити чи змінити її протягом строку на касаційне оскарження, обґрунтувавши необхідність таких змін чи доповнень. Також відповідно до ч.1. ст. 352 КАС України суд касаційної інстанції скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції у відповідній частині, якщо в передбачених ст. 341 цього Кодексу межах встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судові рішення, яке відповідає закону. Зважаючи на те, що при ухваленні оскаржуваної постанови суд апеляційної інстанції допустив неправильне застосування норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення справи та скасування рішення суду першої інстанції, яке відповідає закону, існують підстави для скасування постанови Восьмого апеляційного адміністративного суду від 11 вересня 2024 року та залишення в силі рішення Рівненського окружного адміністративного суду від 29 квітня 2024 року. Керуючись ст.ст. 341, 345, 349, 352, 355, 356, 359 Кодексу адміністративного судочинства України, Верховний Суд, постановив: касаційну скаргу арбітражного керуючого задовольнити.

Як бачимо, аналіз судової практики також свідчить про часткові порушення процедур притягнення арбітражних керуючих до відповідальності. В цьому контексті важливо значення набуває порядок здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, що складається згідно п.п. 1-3 Розділ II Порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих № 3928/5 від 06.12.2019 [112] з, власне, проведення

перевірки, складання довідки про результати проведеної перевірки. Обов'язковим етапом є надання арбітражним керуючим пояснень, зауважень, заперечень до довідки та/або усунення зазначених у ній порушень. По завершенню перевірки складається акт перевірки діяльності арбітражного керуючого з обов'язковим урахуванням пояснень, зауважень, заперечень та вже усунутих арбітражним керуючим порушень.

Варто відмітити, що до вагомих гарантій діяльності арбітражного керуючого належить право контролюючих органів на проведення перевірки його діяльності виключно за наявності письмового повідомлення арбітражного керуючого про проведення такої перевірки. Перевірка може мати характер планової або позапланової, однак арбітражний керуючий в будь-якому випадку попереджається про неї не пізніше ніж за десять календарних днів до дня її початку.

Міністерство юстиції України, здійснюючи контроль за діяльністю арбітражних керуючих, у разі виявлення порушень законодавства територіальні органи контролю Міністерства юстиції надсилають матеріали до Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих. Проаналізуємо деякі вимоги та процедуру притягнення арбітражного керуючого до дисциплінарної відповідальності.

1) Дисциплінарна комісія повинна складатися з трьох представників Міністерства юстиції та чотирьох представників Національної Асоціації Арбітражних Керуючих України (НААКУ) [106].

2) Дисциплінарна комісія розглядає питання щодо притягнення арбітражних керуючих до відповідальності та приймає відповідне рішення. Остаточне рішення про притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності приймає Міністерство юстиції.

3) Рішення Дисциплінарної комісії та накази Міністерства юстиції можуть бути оскаржені до адміністративного суду.

На сам кінець зазначимо, що існуюча наразі процедура притягнення арбітражного керуючого до відповідальності є негнучкою, оскільки

передбачає складання довідки комісії з перевірки, висновку підрозділу Міністерства Юстиції України, акту комісії з перевірки, припису чи розпорядження на підставі акту, пропозиції до структурного підрозділу Міністерства юстиції про внесення подання до Дисциплінарної комісії, подання до Дисциплінарної комісії, рішення Дисциплінарної комісії, подання, видання наказу Міністерства. Така процедура, особливо в сукупності із надто коротким строком давності притягнення до відповідальності, істотно підриває ефективність механізму дисциплінарної відповідальності.

Водночас, на думку самих арбітражних керуючих, часто виникає ситуація, коли особа, яка притягається до відповідальності, не має достатніх процедурних гарантій, визначених ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [123; 124], де закріплено право на справедливий і публічний розгляд його справи.

Саме тому, на нашу думку, в сучасних умовах вкарй важливо забезпечити можливість участі особи у вирішенні питання про її дисциплінарну відповідальність.

Ще одним питанням, яке заслуговує на увагу в контексті нашого дослідження, є юридична невизначеність щодо строків притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності.

С. Донков, Д. Соколик та А Мірошніченко [113] згодні думки про причини даної ситуації як наслідку існуючих колізій між нормами законодавства в сфері банкрутства та окремими процедурними нормами. Автори вирішують питання відповідно до п.4 ст. 21 КУпБ, коли рішення про застосування дисциплінарного стягнення має бути прийняте протягом двох місяців з дня виявлення дисциплінарного проступку, але не пізніше одного року з дня його вчинення. Втім з аналізу судової практики стає зрозумілим, що фактично між ухваленням цих двох рішень часто проходить достатньо великий проміжок часу. Дисциплінарна комісія за результатами своїх засідань оформлює висновок у вигляді протоколу, який згодом стає

підставою для видання наказу Міністерством юстиції. Цей часовий розрив може становити від декількох днів до місяців, що дає арбітражним керуючим підстави для оскарження, особливо якщо наказ Міністерства юстиції було видано після спливу зазначених у законі строків.

З наведеного нами аналізу досліджень міжнародних проектних груп щодо практики застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражного керуючих та узагальнених рішень суду, можна зробити висновок про наявність реальної проблеми в частині строків, повноважень відповідних органів та підстав для оскарження арбітражним керуючим рішення про накладення дисциплінарного стягнення. А тому назріла необхідність для удосконалення законодавства в окресленій частині.

В цілому проведений аналіз теоретичних надбань та практична діяльність, практика реалізації дисциплінарної відповідальності щодо арбітражних керуючих, дозволяють підсумувати наступні моменти: законодавством закріплено повноваження державного органу з питань банкрутства Міністерства юстиції щодо здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих, однак відсутнє пряме право щодо притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної відповідальності.

По-друге, арбітражний керуючий є представником незалежної професії, а отже не є найманим працівником Міністерства юстиції, не відноситься до категорії державних службовців. В той же час арбітражний керуючий призначається судом, в провадженні якого знаходиться справа про банкрутство.

По-третє, оплата праці забезпечується за рахунок кредиторів, боржників або ліквідаційної маси, що пояснюється незалежністю діяльності та відсутністю підпорядкування Міністерству юстиції. Для усунення цих проблем необхідно чітко розмежувати контрольні та дисциплінарні функції, а також визначити відповідальність арбітражних керуючих у спосіб, що відповідав би принципам правової визначеності та верховенства права.

Як висновок до підрозділу, відмітимо наступне: прийняття КУпБ у 2019 р. змінило не лише чинне законодавство, але й вимоги до професії арбітражного керуючого, порядку та меж дисциплінарного та судового контролю, етичних норм та правил. Національна асоціація арбітражних керуючих, спільно з Міністерством юстиції України, є одним з небагатьох органів, що активно проводить стратегію реформування дисциплінарного контролю та прийняття нових правил професійної етики арбітражних керуючих.

Арбітражний керуючий є важливими суб'єктами господарського процесу, на якого покладаються функції управління майном боржника, санації та ліквідації юридичних осіб, а тому його діяльність повинна бути чітко регламентована, а порушення встановлених норм має тягнути за собою юридичну відповідальність.

Система дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в Україні має гібридний характер, поєднуючи елементи дисциплінарної та адміністративної відповідальності. Водночас ця система є недостатньо унормованою в межах чинного законодавства, що значно ускладнює її застосування на практиці.

2.2 Особливості цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого

Арбітражний керуючий, як суб'єкт незалежної професійної діяльності, у разі невиконання своїх повноважень, недотримання вимог законодавства, рівно як й за заподіяну третім особам шкоду, несе передбачену чинним законодавством юридичну відповідальність, в тому числі й цивільно-правову.

Незважаючи на той історично-науковий факт, що інститут цивільно-правової відповідальності детально досліджується впродовж десятиліть, з

практичних позицій постійно виникає ґрунт для дискусій та пошуків відповідей на складні питання. І особливо цікавим є інститут цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого.

Наразі існує кілька наукових вітчизняних концепцій розуміння цивільно-правової відповідальності, то ж проаналізуємо їх.

Л.В. Орел [125, с. 103] розглядає цивільно-правову відповідальність крізь призму теорії держави та права. Автор розуміє її через форму державного примусу та обов'язок правопорушника нести визначену законом відповідальність.

І.С. Канзафарова [127, с.145] робить висновок про взаємозв'язок цивільної відповідальності з теорією правовідносин в цілому.

Є.О. Харитонов та О.І. Харитонові [128, с. 304-305] погоджуються із вище наведеними теоріями, допускають їх існування без взаємних виключень. Автори розглядають цивільно-правову відповідальність через її відображення у правовому явищі. І лише через принцип диспозитивності та у випадках порушення закріплених законодавством норм цивільного права, істотних умов договору, можна говорити про наявність підстав для виникнення цивільної відповідальності.

Важливої ознаки тут набуває обов'язок винного порушника зазнати неvigідних для нього наслідків порушення. Потерпіла ж особа наділяється правом на поновлення порушеного права, поруч із компенсацію завданої шкоди. Держава ж гарантує застосування державного примусу в разі невиконання обов'язку щодо відшкодування шкоди [128, с. 315].

Зважаючи на вище зазначене, справедливим також вбачається аргумент І.О. Дзери [129, с. 445-452] про те, що однією з підстав виникнення цивільних правовідносин є завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі. Вчена розглядає можливість застосування окремих спеціальних санкцій за умови встановлення судом складу цивільного правопорушення.

Ю.В. Твердохліб [130, с. 216-218] у своїй статті на тему «Правове регулювання дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності у сфері арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства», ґрунтуючись на дослідженнях та твердженнях Я. Г. Рябцевої [131, с. 42-43] впевнений, що підставою цивільно-правова відповідальність та відшкодування шкоди арбітражним керуючим є невиконання або неналежне виконання ним своїх обов'язків у процедурах банкрутства. Автор вбачає у бездіяльності факт невиконання або неналежного виконання арбітражним керуючим своїх обов'язків, що тягне порушення чинного законодавства із завданням значної шкоди чи без неї. Важливою ознакою цивільно-правової відповідальності є наявність власної вини особою, яка порушила зобов'язання.

Однак, наводячи висловлювання та думки вчених, також необхідно зацентувати на тому, що з прийняттям у 2019 році КУпБ [4] теоретичні аспекти та практика застосування цивільно-правової відповідальності до арбітражного керуючого дещо змінились. А тому вважаємо за необхідне розтлумачити сучасні правові норми.

Почнемо з норм цивільного законодавства. Цивільний кодекс України [132] містить положення, відповідно до яких майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Завдані збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі (ч.3 ст. 22 ЦК, ст. 1166).

У статті 25 КУпБ [4] встановлено підстави відшкодування шкоди арбітражним керуючим особі внаслідок незаконних дій арбітражного керуючого, відшкодовується відповідно до закону. Так само шкода, заподіяна особі внаслідок умисних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, відшкодовується арбітражним керуючим.

Далі наведемо приклади міжнародного законодавства та практики. Перш за все, варто відмітити, що більшість європейських держав з кодифікованими системами права, як ми наводили аналіз у Розділі 1 нашого дослідження, - арбітражний керуючий позиціонується як професіонал, діяльність та відповідальність якого регламентується договірним правом. Проте в питаннях відповідальності арбітражних керуючих все ж таки є різниця, адже більшість європейських правових систем передбачають можливість застосування цивільної відповідальності до арбітражного керуючого виключно за наявності лише у випадках грубих порушень законодавства та за наявності умислу.

В той же час в окремих державах Європі [133, с. 28] правові системи взагалі не передбачають відповідальності арбітражного керуючого за помилкові висновки чи судження. Так, Цивільне законодавство Іспанії, а саме Закон Іспанії «Про арбітраж» 2003 року [134] у ст. 21 закріплює за арбітражним керуючим обов'язок сумлінно виконувати свої повноваження. Разом із тим арбітражний керуючий несе відповідальність за шкоду та збитки, спричинені ними внаслідок недобросовісності, необережності чи шахрайства.

В цьому контексті Верховний Суд Іспанії у своєму рішенні №102/2017 [135] зробив вказівку правову позицію та роз'яснив нерозсудливість як недбалість, що тягне наслідком серйозну, невинуватиму та неправомірну поведінкою. Верховний Суд Іспанії узагальнив судову практику резюмуючи, що відповідальність арбітражного керуючого настає лише в тому разі, коли його поведінка прямо та безпосередньо спрямована на заподіяння шкоди. До негативних ознак також суд відносить грубу недбалість, що виходить за прийняте розуміння.

В процесі нашого наукового дослідження в окремих статтях [240, с. 47-52] ми вже наводили позитивний досвід окремих європейських держав, зокрема Франції, де відсутні чіткі норм, на підставі яких до арбітражних керуючих можна було б застосувати цивільну відповідальність. А тому

реалізація цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого в цій державі відбувається на підставі договору між арбітражним керуючим та сторонами. Річ у тім, що діяльність арбітрів у Франції є непублічною, а тому їх відповідальність не може встановлюватися державою, - натомість визначається договором.

Однак, п.3 ст. 1464 Цивільно-процесуального кодексу Франції [136] встановлює обов'язки сторін та арбітражного керуючого реалізовувати свої права старанно та сумлінно. Арбітражне провадження має характер конфіденційного. Отже, в разі виникнення спору між арбітражним керуючим та сторонами, - останні мають право звернутися із позовом до суду в цивільному процесуальному порядку. Однак тут же законодавство Франції встановлює умову щодо відсутності інших засобів правового захисту проти вчиненого арбітром правопорушення.

Зарубіжні дослідники [133, с. 30] проблеми цивільної відповідальності арбітражного керуючого, наводячи висновок Паризького суду великої інстанції підтверджують настання відповідальності в разі дії або бездіяльності, вчиненої під час виконання обов'язків.

Аналіз французької судової практики [137] свідчить підтверджує настання цивільної відповідальності для арбітражного керуючого лише за умови вчинення ним шахрайства, або факту введення в оману або грубу провину. Обов'язковим в даному випадку є вирок суду, що набрав законної сили.

Логічно виникає й висновок про те, що арбітражний керуючий не може бути притягнутий до цивільної відповідальності у Франції за свої рішення, окрім тоді, коли це стосується його особистої вигоди. Саме тому суд відхиляє усі позови та заперечення сторін, предметом яких є несприйняття сторонами рішень арбітражного керуючого, які останній приймає під час виконання своїх повноважень у справі [133, с. 31].

Наступне. Цивільне законодавство Швейцарії, а точніше Федеральний закон Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 року [138] містить

лише окремі відсилочні положення, які застосовуються для притягнення до відповідальності арбітражних керуючих. Основні положення свідчать про наступне: всі правовідносини між арбітражним керуючим та сторонами процедури банкрутства регулюються виключно на договірних засадах; можливою є аналогія права; арбітражний керуючий не може бути притягненим до цивільної відповідальності за «ненавмисні помилки».

Можливим є застосування солідарної відповідальності у випадках наявності в процесі декількох арбітражних керуючих (ч.2 ст. 403 ЦК Швейцарії) [139]. У випадку, коли укладено спільний договір і в процесі приймають участь декілька арбітражних керуючих, той з них, хто реально здійснив відшкодування школи, володіє правом регресної вимоги до інших арбітражних керуючих на підставі ст. 148 ЦК Швейцарії [139].

Наведені характеристики підтверджуються й практикою діяльності арбітражних керуючих, які є представниками авторитетної професії, а тому користуються значною мірою імунітету.

Як підсумок аналізу підстав цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого на підставі норм національного права й окремих європейських країн, визначимо: її застосування є передбаченою законом та договором реакцією на можливі порушення з боку арбітражного керуючого в процесі реалізації ним повноважень у справ про банкрутство.

Єдиною підставою для притягнення арбітражного керуючого до цивільної відповідальності є завдання ним майнової чи моральної шкоди іншим особам. Обов'язковою умовою є покладення на винного суб'єктивного обов'язку відшкодувати завдану шкоду. Цивільно-правова відповідальність може мати індивідуальний або солідарний характер.

В контекст проаналізованих теоретичних та наукових положень, вважаємо за доцільне навести й приклади судової практики щодо застосування цивільно-правової відповідальності до арбітражного керуючого, яка є досить неоднозначною.

Так, Верховний суд України у своєму Правовому висновку від 23 серпня 2024 року [140] визначив, що вимоги про відшкодування шкоди, заявлені у справі про банкрутство особою, яка вважає, що шкоду завдано арбітражним керуючим, є вимогами майнового характеру, містять ознаки спору, а тому підлягають розгляду за правилами позовного провадження в межах справи про банкрутство. Такий висновок зробив Верховний Суд України [141] у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, де суть справи коротко, зводиться до наступного: до суду звернувся Національний банк України, який є забезпеченим кредитором у справі про банкрутство товариства, із наміром оскаржити дії (бездіяльність) ліквідатора та вимогою стягнення шкоди, що була заподіяна внаслідок неправомірного розпорядження ліквідатором коштами, отриманими від реалізації майна боржника, а також 3% річних та інфляційні втрати.

У задоволенні скарги НБУ було відмовлено з підстав ... виконання арбітражним керуючим своїх повноважень у ліквідаційній процедурі боржника в повному обсязі. Суд апеляційної інстанції зазначену ухвалу скасував, ухвалив нове рішення, яким скаргу НБУ задовольнив у повному обсязі. Звертаючись до правил розгляду та вирішення спору у справі про банкрутство, КГС ВС зазначив, що нормами ст. 7 КУзПБ визначені правила та порядок розгляду майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, відповідно до яких розгляд цієї категорії спорів здійснюється за правилами ГПК України, тобто за правилами позовного провадження в межах провадження відповідної справи про банкрутство. Суд мотивував тим, що відповідно вимог ст. 25 Кодексу України з процедур банкрутства вимоги про відшкодування шкоди, що спричиняється арбітражним керуючим під час виконання ним повноважень, заявляються не до підприємства-боржника.

Суд також обґрунтував, що ... вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної арбітражним керуючим, впливають зі здійснення процедур у справі про банкрутство та безпосередньо пов'язані з таким здійсненням, КГС

ВС дійшов висновку, що якщо поряд з оскарженням дій/бездіяльності арбітражного керуючого у справі про банкрутство заявник заявляє до арбітражного керуючого вимогу про відшкодування шкоди, завданої його діями/бездіяльністю, ці вимоги мають заявлятися та розглядатися у спорі про відшкодування шкоди. Також суд визнав необхідним дотриманням вимог щодо загальних підстав відповідальності за завдану майнову шкоду, передбачених, зокрема, ст. 1166 ЦК України. Також звернув увагу, що спір має розглядатись за правилами заявлення вимог та розгляду спорів майнового характеру, що вирішуються в межах справи про банкрутство (ст. 7 КУзПБ), тобто за правилами позовного провадження.

Оскільки заявник, не погодився із діями / бездіяльністю арбітражного керуючого, та звернувся з вимогами про відшкодування шкоди, заподіяної арбітражним керуючим, з порушенням наведених порядку та вимог, не з позовом про відшкодування шкоди, а зі скаргою на дії арбітражного керуючого (ліквідатора) у справі про банкрутство, - суд прийшов до висновку, що скарга задоволенню не підлягає. У підсумку Суд зазначив, що оскільки суди припустилися порушень, установлених законом, зокрема ст. 7 КУзПБ, щодо порядку та вимог для розгляду і вирішення спору про відшкодування шкоди, завданої особі арбітражним керуючим у справі про банкрутство, то немає підстав для задоволення скарги НБУ на дії ліквідатора боржника.

Проте в національній судовій практиці є приклади, коли навпаки, арбітражні керуючі позиваються до держави та успішно виграють судові спори. Наведемо приклади судової практики рішення, у провадженні № 22-ц/803/3729/20 по цивільній справі № 201/12077/19 [142], розглянутій колегією суддів за позовом арбітражного керуючого до Держави Україна в особі Державної казначейської служби України, Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області, Міністерства юстиції України про відшкодування моральної шкоди: так, в жовтні 2019 року арбітражний керуючий (особа_1) звернувся до суду з вищезазначеним

позовом, посилаючись на те, що він з 29 грудня 2000 року є арбітражним керуючим і відповідно до Податкового кодексу України є самозайнятою особою, а отже його доходи оподатковуються за тими ж ставками, що і доходи фізичних осіб. Проте на підставі листа ГУ юстиції у Дніпропетровській області № 10-47/2811 від 13 травня 2014 року до Управління з питань банкрутства Департаменту нотаріату та банкрутства Міністерства юстиції України з 23 червня 2014 року дію свідоцтва ОСОБА_1 про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого було припинено.

Внаслідок оскарження ним наказу Міністерства юстиції України № 1004/5 від 23 червня 2014 року йому було відновлено дію свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого № НОМЕР_1 від 26 березня 2013 року. На момент винесення зазначеного вище рішення він був призначений судом ліквідатором у справах, які порушенні господарським судом Дніпропетровської, ... за якими він був позбавлений права на здійснення діяльності арбітражного керуючого з 23 червня 2014 року по 06 січня 2016 року. На підставі наказу від 25 грудня 2015 року Міністерства юстиції України №2778/5 з 06 січня 2016 року арбітражному керуючого (особа_1) поновлено дію його свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого № НОМЕР_1 від 26 березня 2013 року та було занесено в Єдиний реєстр арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів).

За викладених обставин позивач просив суд, з урахуванням уточнень, стягнути з Державного бюджету України на його користь матеріальну шкоду за період з 23 червня 2014 року по 06 січня 2016 року в розмірі 692987,22 грн; а також моральну шкоду в розмірі 36000 грн, тобто по 2000 грн за кожний місяць порушення законного права на зайняття професійною діяльністю. Перевіривши законність і обґрунтованість рішення суду в межах доводів апеляційних скарг, колегія суддів вважає, що апеляційні скарги не підлягає задоволенню з наступних підстав: ... доводи апеляційних скарг щодо відсутності причинно-наслідкового зв'язку між протиправною

поведінкою і завданою шкодою не можуть бути прийняті до уваги з огляду на наявні в матеріалах справи докази, на підставі яких було встановлено причинно-наслідковий зв'язок між наказом від 23 червня 2014 року про припинення дії свідоцтва арбітражного керуючого ОСОБА_1 та нездійсненням ним професійної діяльності у господарських справах, в яких він був призначений арбітражним керуючим (ліквідатором), свідчать про незгоду апелянтів з висновками суду першої інстанції щодо встановлених обставин справи.

Посилання апеляційних скарг на те, що судом до спірних правовідносин помилково застосовано ст.623 ЦК України та ч. 2 ст. 30 КУпБ, є слушними, проте як на правову підставу для визначення матеріальної шкоди, завданої позивачу, суд першої інстанції посилався і на ст. 1173 ЦК України, а згідно ч.3 ст.115 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника банкрутом», грошова винагорода арбітражного керуючого за виконання повноважень керуючого санацією, ліквідатора складається з основної та додаткової грошових винагород... Конституція України у ст. 55 передбачає, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Частиною 2 ст. 1167 ЦК України визначено перелік випадків відшкодування моральної шкоди органами державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування, фізичною або юридичною особою, яка її завдала. Зазначений перелік не є вичерпним, оскільки пункт 3 статті передбачає наявність інших випадків передбачених законом. Згідно ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних

стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. Враховуючи, що через винесення наказу про припинення діяльності позивача він зазнав моральної шкоди, яка полягає у приниженні престижу і ділової репутації, що виразилось у приниженні позивача перед колегами; поширенні неправдивих відомостей в Міністерстві юстиції України; поширенні неправдивих відомостей в Головному територіальному управлінні юстиції у Дніпропетровській області, тобто в середовищі осіб, чия думка є важливою для позивача, він втратив рівновагу та душевний спокій; має порушення сну, відчуває емоційну напруженість, дратівливість; відчуває тривогу, насторогу щодо можливості повторення аналогічних обставин у майбутньому; важкість виконання поточних обов'язків; має труднощі зосередження на поточній діяльності внаслідок фіксованості уваги на шляхах вирішення проблеми, витрати часу на її подолання; відчуває обурення несправедливим до себе ставленням, образа, почуття приниженої гідності; на протязі часу позбавлення його права на професійну діяльність відчував почуття приниженості перед членами своєї родини, перед своїми найманими працівниками, які всі є професійними юристами, суд першої інстанції прийшов до обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимоги і в цій частині.

Доводи апеляційних скарг щодо відсутності підстав для відшкодування моральної шкоди не можуть бути прийняті до уваги, оскільки сам факт визнання протиправним наказу Міністерства юстиції України № 1004/5 від 23 червня 2014 року в частині анулювання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) ОСОБА_1 є підставою для відшкодування моральної шкоди внаслідок порушення нормальних життєвих зв'язків позивача через

неможливість продовження професійної діяльності, активного громадського життя, порушення стосунків з оточуючими людьми, настання інших негативних наслідків, зазначених позивачем... Керуючись ст.ст. 367, 374, 375, 382, 384 ЦПК України, колегія суддів, постановила: апеляційні скарги Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Дніпро), Міністерства юстиції України - залишити без задоволення. Рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 23 грудня 2019 року - залишити без змін.

Як підсумок відмітимо: застосування цивільно-правової відповідальності до арбітражного керуючого можливо лише за спричинення ним шкоди матеріальної чи моральної під час виконання своїх професійних обов'язків. Необхідним є встановлення кола повноважень та функцій арбітражного керуючого для відмежування шкоди, спричиненої під час виконання обов'язків та іншої шкоди. Відповідальність може мати індивідуальний та солідарний характер в залежності від держави, законодавство якої застосовується.

2.3. Порядок та підстави застосування адміністративної відповідальності до арбітражного керуючого

На арбітражного керуючого може бути покладена адміністративна відповідальність за адміністративні правопорушення, вчиненні при виконанні професійних обов'язків. Даний вид юридичної відповідальності застосовується у випадку протиправних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, та за умови, наявності в діях винного складу адміністративного правопорушення, визначеного у Кодексі про адміністративні правопорушення України [143] та можливості застосування конкретного адміністративного покарання. Тому з метою встановлення усіх необхідних елементів адміністративної відповідальності, перше пропонуємо здійснити невелике теоретичне дослідження даної категорії в цілому.

М.М. Терещук [111, с. 75] підтримує думку значної частини науковців галузі та відносить адміністративну відповідальність виключно до негативної юридичної відповідності. Автор обґрунтовує своє твердження наявністю імперативного примусу при її реалізації.

Ю.В. Дрофич [144, с. 18], аналізуючи сучасну адміністративно-правову літературу на предмет встановлення поняття та основних ознак адміністративної відповідальності, відмічає, що через достатня кількість суспільних відносин охороняються заходами адміністративної відповідальності.

І дійсно, аналіз статистичної інформації по країні засвідчує, що адміністративна відповідальність є найпоширенішим видом юридичної відповідальності внаслідок вчинення суб'єктами такої відповідальності адміністративних проступків.

Н.А. Литвин [146, с. 341] відмічає важливість сучасної суспільної та наукової уваги в частині регулювання та здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Автор, крізь щоденну реальну ситуацію воєнного стану та надзвичайних ситуацій, відмічає актуальність та необхідність правового забезпечення державного й громадського контролю за діяльністю арбітражних керуючих.

В той же час автор звертає увагу на недостатність наукових та практичних досліджень в сфері комплексного об'єднання адміністративно-правових та цивільно-правових механізмів контролю. Розглядаючи проблематику крізь воєнний стан, який дійсно ускладнює доступ не лише до майна, документації та інформації, а й підсилює ризики порушення незалежності в діяльності арбітражного керуючого зокрема, і вимагає від державних органів додаткового нагляду та прозорих процедур в цілому.

Проаналізуємо арбітражного керуючого як суб'єкта адміністративної відповідальності крізь призму корупційних правопорушень. Так, згідно підпункту б) п.2 ч.2 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» [107]

арбітражні керуючі є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення.

О.Є. Луценко [147, с. 63], аналізуючи суб'єктів відповідальності за корупційні діяння, наголошує на тому, що корупція, як негативне соціальне явище, має наслідком дискредитацію правових норм. Визначаю законодавство держави універсальним регулятором суспільних відносин, автор підтримує позицію про необхідність існування відповідальності за корупційні правопорушення.

Слід погодитись також і з наступним твердженням О.Є. Луценко [147, с. 65-66] з приводу того, що в окремих випадках, коли відбувається дозволене законом « ... прирівнювання уповноважених осіб до нотаріусів з метою вчинення окремих нотаріальних дій на підставі та з урахуванням положень ст.ст. 245, 1251, 1252 ЦК України та ст.ст. 40, 401 Закону України «Про нотаріат». Автор робить висновок про те, що розповсюдження на арбітражного керуючого антикорупційні обмеження видається доволі сумнівним з аргументів неналежності останнього до переліку осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування.

В той же час, підтримується думка про можливість відповідальності арбітражного керуючого за окремі корупційні правопорушення, визначені спеціально для професійного середовища.

Звернемось до положень чинного антикорупційного законодавства, зокрема Конституції України [105], Кодекс України про адміністративні правопорушення (Глава 13-а): Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією [143]; Кримінального кодексу України в частині Розділу XVII: Злочини у сфері службової діяльності [148], Закону України «Про запобігання корупції» [107], Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [149] та Закону України «Про доступ до публічної інформації» [150], де чітко визначено, які дії підпадають під

корупційне правопорушення та яка відповідальність настає за ці правопорушення.

Корупція, з огляду на ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [107] є використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Тут слід зауважити, що корупція не є чимось новим.

О.М. Савченко [151, с. 9-10] підкреслює, що сучасна корупція не є чимось новим та притаманним виключно сучасному суспільству через її існування впродовж всієї історії людства. Згадки про корупцію прослідковуються у історичних записах через зловживання владою заради особистої вигоди. Таким чином почали з'являтися перші антикорупційних заходи, суворі закони, обмеження на посади та інші регулятивні механізми.

Сучасне законодавство, а саме ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [107] до проявів корупції також відносить неправомірну вигоду та подарунки. З аналізу норм законодавства вбачається, що під неправомірною вигодою розуміються грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав. Під подарунками посадовим особам слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової, тощо (ст. 1.Закону).

Закон [107] поширює свою дію на посадових особи юридичної особи публічного права, ліквідаторів, керівників, заступників керівника, головного

бухгалтера, а також осіб, які здійснюють повноваження одноосібного виконавчого органу тощо.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) як показник, що з 1995 року розраховується міжнародною організацією Transparency International [152]. Фахівці організації обчислюють індекс корупції на основі аналізу, що здійснюється заздалегідь обраними та авторитетними міжнародними установами та науково-дослідними центрами. Обов'язково враховується окрема точка зору представників бізнесу, інвесторів, дослідників ринку тощо та відображає погляди приватного сектору та його сприйняття корупції в публічному секторі.

Важливо, що Індексом охоплюється відношення населення до фактів корупції в публічному секторі, приймаються до уваги випадки та правопорушення, пов'язані із хабарництвом, розкрадання публічних коштів, встановлені факти конфлікту інтересів. Як позитивний показник відмічається наявність ефективного переслідування корупціонерів, наявність законодавства щодо розкриття фінансової інформації. Окремо враховується наявність чи відсутність заходів безпеки для захисту викривачів, журналістів та слідчих.

За даними організації у 2024 році Україна, за рівнем корупції, посідає 154 позицію в світі, що є вкрай негативним показником.

Правопорушення, пов'язане з корупцією визначене як таке у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [107], це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені законодавчі вимоги, заборони та обмеження, та за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Д.С. Кіщак [153, с. 272-273] вивчаючи необхідність уніфікації норм національного законодавства в сфері банкрутства та приведення їх до вимог європейського законодавства, наголошує на існуючих « ... корупційних ризиках у сфері застосування положень Закону України «Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» [154] .

Практикуючи юристи, зокрема Д.С. Кіщак [153, с. 273], О. Громов [155] приходять до висновку, що необхідність встановлення причинно-наслідковий зв'язку, коли йдеться про вирішенні питань щодо можливого звільнення арбітражного керуючого від дисциплінарної відповідальності за невчинення дій та невиконання обов'язків. Автори згодні в тому, що запроваджений воєнний стан в державі через збройну агресію рф, дещо має вплив на всіх учасників правовідносин.

В контексті питання про можливість вчинення арбітражним керуючим корупційних правопорушень, Д.С. Кіщак [153, с. 274] приходить до висновку, що саме на етапі судового оголошення боржника банкрутом та після призначення арбітражного керуючого, - до останнього переходить контроль за активами боржника. Це означає доступ до банківських рахунків боржника, документації та бухгалтерії, де й виникає можливість вчинення правопорушень.

З огляду на наведений вище стислий аналіз норм антикорупційного законодавства України, слід відмітити обов'язок арбітражного керуючого в частині дотримання вимог законодавства під час реалізації своїх прав та обов'язків у справі. Мова стосується випадків про необхідність обмеження використання своїх повноважень та недопущення одержання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, одержання дарунків (пожертв). У випадках порушення арбітражним керуючим вимог законодавства може вирішуватись питання про усунення його від виконання обов'язків.

Перейдемо до аналізу найбільш розповсюджених форм адміністративної відповідальності арбітражного керуючого в сфері порушення корупційного законодавства. Так, КпАП України [143] містить лише одну статтю, в якій окремо згадано арбітражного керуючого як суб'єкта

правопорушення - ст. 163-9 «Незаконне використання інсайдерської інформації».

Так, із змісту статті вбачається, що суб'єктами даного адміністративного правопорушення можуть бути по-перше, особи, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням ними трудових чи службових обов'язків, договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом, у тому числі співробітники професійних учасників фондового ринку. По-друге, дія статті 163-9 КпАП розповсюджується на державних службовців, яким внаслідок виконання ними посадових обов'язків стала відома інсайдерська інформація. По-третє, особи, які ознайомилися з інсайдерською інформацією в порушення норм законодавства. По-четверте, аудитори, нотаріуси, експерти, оцінювачі, арбітражні керуючі або інші особи, які виконують надані законом публічні повноваження.

Згідно зі ст. 172-7 КпАП відповідальність за даною нормою закону настає у разі неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів. Суб'єктом відповідальності за цією статтею є особи, зазначені у п. 1, п.2 ч. 1, ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [107], в тому числі арбітражні керуючі.

Нажаль, під час проведення нами дослідження відповідальності арбітражного керуючого, ми не знайшли статистичної інформації у відкритих джерелах щодо застосування даних норм адміністративного права. Тому аналіз залишається суто теоретичним.

Вважаємо за необхідне окремо розглянути такий вид адміністративного стягнення, як позбавлення спеціального права, передбачене ст. 24, 25 КпАП, яке може бути як основним, так і додатковим покаранням. Однак, зауважимо, що у випадку, коли йдеться про адміністративну відповідальність, передбачену нормами КпАП, - конкретний вид адміністративного покарання має бути прямо передбачений у санкції відповідної статті. З іншого боку, дана санкція може бути застосована в порядку адміністративної

відповідальності відповідно до ч. 1 ст. 29 КУпБ [4] та Наказу Міністерства юстиції України «Про порядок тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого» № 3192/5 від 17.10.2019 [157].

Законодавство п.4 Порядку [157] покладає на арбітражного керуючого обов'язок письмово повідомити відповідний структурний підрозділ Міністерства юстиції України про наявність (виникнення) обставин, що унеможливають здійснення арбітражним керуючим його повноважень в термін 1 день з моменту виникнення обставин. Таке повідомлення про тимчасове зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого, разом з оригіналами або засвідченими в установленому законодавством порядку копіями документів, що підтверджують його обрання або призначення на відповідну посаду, направляється до структурного підрозділу Міністерства з використанням електронної пошти та застосуванням кваліфікованого електронного підпису арбітражного керуючого.

Міністерство юстиції України перевіряє отримані документи та інформації, та не пізніше наступного робочого дня з дня отримання повідомлення від арбітражного керуючого, вносить інформацію про тимчасове зупинення права до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [93].

Трапляються випадки, коли виникають обставини для обов'язкового тимчасового зупинення права арбітражного керуючого на здійснення професійної діяльності. Абзац 3 п.2 Порядку [157] до таких обставин відносить: застосування до арбітражного керуючого запобіжного заходу у виді домашнього арешту із заборобою залишати житло цілодобово або у робочий час чи тримання під вартою, у разі якщо він отримав статус підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні.

Зупиняється право також у випадках застосування до арбітражного керуючого такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. В перелічених

випадках тимчасове зупинення права на здійснення повноважень арбітражного керуючого здійснюється на підставі відповідного судового рішення. Міністерство юстиції у встановлені строки та порядок вносить відповідну інформацію до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

За таких обставин, Міністерство юстиції приймає наказ про тимчасове зупинення права здійснення арбітражним керуючим своїх повноважень та застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення шляхом внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Правовим наслідок для арбітражного керуючого є обов'язок зупинити свою діяльність з моменту внесення інформації про тимчасове зупинення права до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України та не пізніше наступного робочого дня повідомити про це господарський суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), у якій арбітражний керуючий виконує повноваження, та комітет кредиторів боржника. Якщо ж таке зупинення діяльності відбувається у строк більше ніж 30 днів, територіальний орган Міністерства юстиції невідкладно повідомляє суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (неплатоспроможність), де арбітражний керуючий виконує повноваження, про тимчасове зупинення його права на здійснення діяльності.

Після того, як перестануть існувати обставини, через які арбітражним керуючим було добровільно чи обов'язково припинено свою діяльність, - він має право поновити її у визначеному законом порядку.

Однак законодавство у п.13 Порядку [157] покладає на арбітражного керуючого обов'язок пройти підвищення кваліфікації з дотриманням вимог «Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих», наказ Міністерства Юстиції України № 2536/5 від 13.08.2019 [156] в тих випадках, коли тимчасове зупинення діяльності відбувалось у термін більше ніж один рік.

Вказане підвищення кваліфікації арбітражний керуючий має пройти протягом шести місяців після поновлення діяльності арбітражного керуючого.

Виникає закономірне питання: які правові наслідки будуть наступати для арбітражного керуючого у разі не проходження перепідготовки чи підвищення кваліфікації та чи можливо це розглядати як своєрідний вид адміністративної (дисциплінарної) відповідальності. Тут слід погодитись з позицією Б.В. Яринко [158, с. 131] та М.О. Долгополової [159, с. 163-164] щодо особливого адміністративно-правового статусу арбітражного керуючого в процесі врегулювання банкрутства в Україні. Наділяючи арбітражного керуючого якостями професіонала, авторки розглядають його як особу з повноваженнями в частині управління та розпорядження майном боржника, координації інтересів кредиторів, виконання умов щодо повного задоволення їх вимог із обов'язковим дотриманням прав та інтересів боржника.

М.О. Долгополова [159, с.166] приходить до висновку унікальну функцію арбітражного керуючого в системі банкрутства. Розглядаючи повноваження арбітражного керуючого крізь принцип законності, необхідність професійного захисту прав як кредиторів, так і боржника, виникає закономірна необхідність в суворому контролі з боку державних органів з метою сприяння запобіганню зловживаннями, а також забезпечення належного виконання обов'язків.

Також вважаємо за необхідне звернути увагу на випадки відсторонення арбітражного керуючого від повноважень без наявних підстав. Перш за все тут слід справедливо окреслити вже сформовану за шість років з моменту прийняття КУпБ судову практику застосування судами даних положень Кодексу в частині відсторонення арбітражного керуючого незалежно від наявності підстав. Так, дійсно ч. 4 ст. 28 КУпБ визначає можливості відсторонення арбітражного керуючого від виконання повноважень без

наявності підстав. В той же час, посилаючись на узагальнення судової практики [160], дана

норма викликає гостру дискусію у всіх учасників провадження у справі про банкрутство.

К.В. Богатир [160, с. 18-21] суддя Південно-західного апеляційного господарського суду, відмічає, що підставою для дискусії є різноманіття тлумачень окресленої норми закону. Непоодинокими стали звернення кредиторів із клопотанням про відсторонення арбітражних керуючих від виконання повноважень у конкретній справі. Кредитори, посилаючись на ст. 28 ч. 4 Кодексу, пропонують іншу кандидатуру арбітражного керуючого. Однак, як свідчить практика, підстав для відсторонення діючого арбітражного керуючого, комітет кредиторів практично ніколи не називає. Такий стан практичних звернень дає підстави подекуди вбачати недобросовісність намірів комітету кредиторів. Само по собі відсторонення арбітражного керуючого від повноважень без будь-яких на то підстав, є грубим порушенням їх конституційного права на працю та оплату праці, а також розглядається як втручанням у їх незалежність.

К.В. Богатир [160, с. 18-21] також наголошує на неоднозначній позиції судової практики при вирішенні питання про призначення та відсторонення арбітражних керуючих на підставі частини 4 ст.28 КУпБ [4]. Проблематику автор вбачає колізіях норм законодавства, що унеможливлюють оскарження ухвал за результатами вирішення вказаних питань в касаційному порядку.

В свою чергу ми відмітимо той факт, що рішення про відсторонення арбітражного керуючого може бути оскаржено лише в апеляційному порядку на підставі ч.3 ст. 9 КУпБ.

Наше твердження підтверджується й висновками Північного апеляційного господарського суду (постанова від 11.03.2020 у справі №911/1902/17; постанова від 01.06.2020 у справі №910/12367/18) [160, с. 19] про неможливість безпідставно відсторонити арбітражного керуючого,

оскільки це порушує принцип його незалежності, є втручанням в його роботу та може призвести до зловживання кредиторами таким правом.

Наведемо приклад. Рішенням Волинського окружного адміністративного суду по справі № 140/4510/24 [161] за позовом арбітражного керуючого ОСОБА_1 до Міністерства юстиції України, Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції, Товариство з обмеженою відповідальністю «Преміорі» про визнання протиправними та скасування рішення та наказу, було встановлено: арбітражний керуючий ОСОБА_1 (далі - арбітражний керуючий ОСОБА_1, позивач) звернувся в суд з позовом до Міністерства юстиції України (далі - Мін`юст, відповідач-1), Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих (далі - дисциплінарна комісія, відповідач-2), треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (далі - третя особа-1), Товариство з обмеженою відповідальністю «Преміорі» (далі - ТзОВ «Преміорі», третя особа-2) про визнання протиправним та скасування рішення Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих, оформленого протоколом засідання Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих №2/24 від 29.03.2024 в частині застосування дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 днів; визнання протиправним та скасування наказу Міністерства юстиції України №979/5 від 05.04.2024 про застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 днів. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що 29.03.2024 на засіданні Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих було розглянуто подання №3-24 від 11.03.2024 про притягнення арбітражного керуючого ОСОБА_1 до дисциплінарної відповідальності на підставі листа-пропозиції Центрального

міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ) №11283/10.2-24/вх.65498/10-23 від 06.03.2024. За матеріалами справи: ... 29.03.2024 за результатами розгляду зазначеного питання Дисциплінарною комісією арбітражних керуючих було прийнято рішення оформлене протоколом №2/24, яким вирішено застосувати до арбітражного керуючого ОСОБА_1 дисциплінарне стягнення у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 днів на підставі подання структурного підрозділу Міністерства юстиції України №3-24 від 11.03.2024 та вчинення позивачем дисциплінарного проступку. Міністерством юстиції України 05.04.2024 видано наказ №979/5 «Про застосування до арбітражного керуючого ОСОБА_1 дисциплінарного стягнення у виді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого», яким застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого до арбітражного керуючого ОСОБА_1 строком 180 днів. Позивач вважає, що зазначене рішення Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих, оформлене протоколом №2/24 від 29.03.2024, в частині застосування до арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 днів та наказ Міністерства юстиції України №979/5 від 05.04.2024 «Про застосування до арбітражного керуючого ОСОБА_1 дисциплінарного стягнення у виді тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого» є протиправними, прийняті внаслідок порушення норм чинного законодавства України та підлягають скасуванню.

Розглянувши матеріали справи, суд приходить до висновку, що підстави для притягнення ОСОБА_1 до дисциплінарної відповідальності, передбачені КУзПБ, а саме грубе порушення законодавства під час виконання повноважень, що привело до порушення прав та законних інтересів боржника та кредиторів боржника, відсутні... Здійснивши аналіз

чинного законодавства, суд вирішив: позов арбітражного керуючого ОСОБА_1 до Міністерства юстиції України, Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, на стороні відповідача - Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції, Товариство з обмеженою відповідальністю «Преміорі» про визнання протиправними та скасування рішення та наказу задовольнити повністю. Визнати протиправним та скасувати рішення Дисциплінарної комісії арбітражних керуючих, оформлене протоколом №2/24 від 29.03.2024, в частині застосування до арбітражного керуючого ОСОБА_1 дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового зупинення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 (сто вісімдесят) днів. Визнати протиправним та скасувати наказ Міністерства юстиції України №979/5 від 05.04.2024 «Про застосування до арбітражного керуючого ОСОБА_1 дисциплінарного стягнення у вигляді тимчасового зупинення діяльності арбітражного керуючого строком на 180 (сто вісімдесят) днів.

Завершуючи огляд підстав адміністративної відповідальності арбітражних керуючих та практики її реалізації, відмітимо, що вона виникає як правовий наслідок неналежної реалізації ними своїх прав та обов'язків. Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого прямо передбачена нормами КпАП та нормами спеціального законодавства про організацію діяльності арбітражного керуючого. Підставою накладення адміністративного покарання є наявність в діях суб'єкта адміністративного правопорушення усіх обов'язкових елементів.

2.4. Кримінальна відповідальності арбітражного керуючого

Кримінальний кодекс України [148] передбачає ряд статей, за якими може наступати кримінальна відповідальність арбітражного керуючого, зокрема це ст.ст. 191, 194, 212, 219, 358, 365-2, 368-4 КК. Проаналізуємо.

Питання кримінальної відповідальності арбітражного керуючого та інші дії в процесі банкрутства впродовж останніх десятиліть досліджувались такими відомими вченими як А.О. Пінаєв [111, с. 76-78], П.П. Андрушко, А.А. Стрижевська [162, с. 16-42], О.О. Васильцева [163, с. 202-214], Н.О. Гуторова [164], О.О. Дударов [165], Г.Є. Болдар [166, с. 110-114], В.К. Грищук [167] та інші. В тім, часи змінюються, а з ними змінюють соціально-економічні умови, особливості здійснення процедури банкрутства та обсяг повноважень її учасників, в тому числі й арбітражного керуючого. Зрозуміло, що за останні роки дещо змінились й кримінально-правові характеристики правопорушень, що вчиняються такою важливою фігурою процедури банкрутства як арбітражний керуючий.

В.К. Грищук [167, с. 632] визначаючи кримінально-правову дійсність та її елементи, приходить до висновку про вагоме значення кримінальної відповідальності в суспільстві та сучасній демократичній державі. Автор розглядає кримінальну відповідальність як необхідний елемент демократичної держави, надаючи їй позитивного та негативного значення для зміцнення правопорядку.

А.О. Пінаєв [111, с.76-78] вказує на необхідність розгляду кримінальної відповідальності через обов'язок особи зазнавати покладені на неї державою позбавлення особистого та майнового характеру внаслідок вчиненого кримінального правопорушення. Автор підтримує наукові роздуми В.К. Грищука [167] в контексті права кожного обирати правомірну чи неправомірну поведінку.

Одним із найважливіших питань притягнення до кримінальної відповідальності арбітражних керуючих є встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення та визначення належності суб'єкта до

переліку осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, спеціаліста, арбітражного керуючого тощо.

В сучасній доктрині кримінального права є непоодинокі дискусії щодо проблеми належності арбітражного керуючого до службових осіб суб'єкта господарської діяльності. Це обґрунтовується тим, що сам по собі правовий статус арбітражного керуючого дуже складний і по різному трактується науковцями. Кримінально-правовий статус арбітражного керуючого можливо слід вдосконалювати за для уникнення неоднозначних тлумачень.

Однак це питання ми вже розкривали вище, а тому лише нагадаємо: поняття суб'єкта незалежної професійної діяльності впливає з абзацу 2 п. 14.1.226 Податкового Кодексу України [99].

Огляд судової практики [168] також спрямований на визнання за арбітражним керуючим, як фізичною особою, яка отримала відповідне свідоцтво та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України, статусу суб'єкта незалежної професійної діяльності. Арбітражний керуючий з моменту постановлення ухвали (постанови) про призначення його керуючим санацією або ліквідатором до моменту припинення здійснення ним повноважень прирівнюється до службової особи підприємства-боржника, про що ми вже також говорили вище.

Логічним буде висновок про те, що виконуючи свої повноваження, арбітражний керуючий, як і будь-яка інша особа, все ж таки може вчиняти кримінальні правопорушення, наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами, ухилення від сплати податків, зборів, обов'язкових платежів. В таких випадках його дії слід кваліфікувати як дії особи, яка виконує функції керівника підприємства-боржника, а не як приватного підприємця та в розрізі кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

Розглядаючи питання кримінальної відповідальності арбітражних керуючих на теоретичному та практичному рівні, як вчені, так і практики, переважно судді, зокрема: Ю.В. Ключик [169, с. 90-94] приходять до

висновку про вплив нестабільної політичної обстановки у державі та нестійкої фінансової системи на динаміку кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Складність становить кваліфікація злочину, передбаченого ст. 220-2 КК.

В.М. Стратонов [170, с. 259] підкреслює негативний вплив існуючої злочинності у сфері господарської діяльності. Науковець визначає такі правопорушення як суспільно небезпечні діяння, що зазіхають на суспільні відносини у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг. Наслідком їх вчинення є порушення нормальної господарської діяльності з виробництва, розподілу, обміну та споживання благ та послуг.

Ю.В. Ключик [169, с. 93] даючи належну оцінку кримінальним правопорушенням в господарській сфері, приходить до висновку про те, що в кількості своїй вони є предметними. Встановлення всіх кримінально-правових ознак за ст. 220-2 КК є запорукою правильної кваліфікації, дотримання принципів законності.

Втім, не будемо глибоко зосереджуватись на теоретичних постулатах поняття кримінальної відповідальності та перейдемо до аналізу кримінально-правових ознак найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень, суб'єктом вчинення яких є арбітражний керуючий.

Вивчивши матеріали Єдиного державного реєстру судових рішень в період з 01.01.2020 по 25.03.2025 р.р., слід вказати на невелику кількість рішень по кримінальним провадженням, що розглядалися судом по обвинуваченню арбітражного керуючого у вчиненні кримінального правопорушення. Наведемо приклади.

З переліку норм Кримінального кодексу України та вивченої нами судової практики можна виокремити наступні найбільш розповсюджені кримінальні правопорушення, що вчиняються арбітражним керуючим при виконанні свої обов'язків: ст. 191 КК «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», ст. 365-2 КК «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст.

366 «Службове підроблення», ст. 368. «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

Пропонуємо надати стислий кримінально-правовий аналіз даних кримінальних правопорушень з посиланнями на конкретні судові рішення.

Стаття 191 КК: Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [148]. Диспозиція частини 1: визначає привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні.

Об'єктом даного злочину виступають суспільні відносини в сфері охорони права власності. Об'єктивна сторона передбачає три різні способи вчинення правопорушення: привласнення, розтрата чужого майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Загальною ознакою для всіх способів виступає особливе відношення винного до майна, яким він заволодіває. Особа в цих випадках не є сторонньою для майна: воно їй ввірене, перебуває в її віданні, або особа внаслідок службового становища має певні повноваження щодо цього майна. Юридичною підставою для такого відношення винного до майна є цивільно-правові відносини, договірні відносини, спеціальне доручення, службові повноваження. Іншими словами, суб'єкт злочину здійснює повноваження щодо майна на законній підставі: наділений правомочністю по розпорядженню, управлінню, доставці, зберіганню майна тощо.

У ч. 2 ст. 191 КК [148] передбачено кваліфікуючі ознаки: привласнення чи розтрату чужого майна, яке було ввірене особі або перебувало в її віданні, тобто шляхом зловживання службовим становищем. Специфіка цієї форми в тому, що майно, яким винуватий заволодіває, не ввірене йому, не перебуває в його безпосередньому віданні, але внаслідок службового становища суб'єкт злочину має право управління цим майном. Щодо поняття зловживання службовим становищем, то тут слід звернутись до норм ст. 364 КК [148] як до відсилочної норми. Закінченим злочин у цих

формах визнається з моменту незаконного безоплатного заволодіння майном або незаконної передачі його третім особам.

Суб'єктивна сторона виражається в наявності таких обов'язкових елементів як прямий умисел, корисливі мотиви та мета вчинення злочину.

Суб'єкт привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16 років. При цьому суб'єктом привласнення та розтрата може бути як приватна, так і службова особа, а суб'єктом заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем – тільки службова особа (в такому разі за кваліфікацією слід звертатись до ч. 3 та ч. 4 ст. 18 та примітки 1 до ст. 364 КК [148]) [172, с. 191-192].

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є: вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 3 ст. 191 КК); у великих розмірах (ч. 4 ст. 191 КК); в особливо великих розмірах або організованою групою (ч. 5 ст. 191 КК).

Наведемо приклад обвинувального Вироку суду за ст. 191 КК по відношенню до арбітражного керуючого.

Вироком суду в кримінальному судовому провадженні № 1-кп/522/1483/24 від 23.08.2024 року [172] у відкритому судовому засіданні по обвинуваченню арбітражного керуючого - ОСОБА_4, уродженця с/с Кіровоградський Ташкентського району Ташкентської області, громадянина України, з вищою освітою, раніше не судимого, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 27, ч.5 ст.191 КК України, було встановлено:

Формулювання обвинувачення, визнане судом доведеним. Так, ОСОБА_4, створивши організовану групу до складу якої підшукав та залучив державного реєстратора комунального підприємства «Реєстраційна служба Одеської області» код ЄДРПОУ 41395911, особи (обвинувальний акт стосовно якого скеровано до Приморського районного суду м. Одеси) та інших, понад двох, невстановлених досудовим розслідуванням осіб

(матеріали відносно яких виділено в окреме провадження), будучи ліквідатором ДП МОУ «ОАРЗ», наділеним повноваженнями керівника (органу управління) банкрута, в тому числі з управління та розпорядження майном банкрута, реалізації майна банкрута для задоволення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, у порядку передбаченому діючим на час той час Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», тобто виконуючи адміністративно-господарські та організаційно-розпорядчі функції, будучи службовою особою в період виконання ліквідаційної процедури з 30.05.2017 року до 29.01.2018 року, всупереч інтересам та завданням із здійснення заходів щодо задоволення в порядку вказаного Закону вимог кредиторів, заради досягнення і вирішення яких він ними наділений, попри покладені на нього обов'язки при реалізації своїх прав та обов'язків діяти сумлінно та розумно у відповідності до вимог законодавства із врахуванням інтересів боржника, з корисливою метою незаконно збагатити іншу особу ТОВ «Сіті Інтайм», з прямим умислом та корисливим мотивом, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх діянь, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, допустив розтрату чужого майна, яке йому було ввірено, реалізувавши з порушенням вимог законодавства Товариству з обмеженою відповідальністю «Сіті Інтайм» за явно заниженою ціною у сумі 9769500,00 гривень за договором купівлі-продажу комплекс нежитлових будівель за вказаними адресами, загальною площею 25341,7 кв.м. (реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна 119477625110), без врахування вартості права користування земельною ділянкою, на якій вони розташовані, чим спричинив державі в особі Міністерства оборони України, як органу управління майном, збитки на суму не менше 9769500,00 гривень, що в шістсот і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину та є особливо великим розміром, тобто у розтраті чужого майна, яке було ввірено особі, вчиненому організованою групою, в особливо великих розмірах злочині, передбаченого

ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України. Таким чином, своїми діями ОСОБА_4 вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч.3 ст.27, ч.5 ст.191 КК України, а саме: розтрата чужого майна, яке було ввірено особі, вчинена організованою групою, в особливо великих розмірах.

Обвинувачений ОСОБА_4, будучи обізнаним, що стосовно нього розпочато кримінальне провадження, винесено повідомлення про підозру, у судові засідання не з'явився. На судові повістки (оголошення), надані до газети «Урядовий кур'єр» не прибув без поважної причини, з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Згідно ухвали Приморського районного суду м. Одеси Одеської області від 15.05.2023 року кримінальне провадження відносно ОСОБА_4 у вчиненні злочину, передбаченого ч.3 ст.27 ч.5 ст.191 КК України, проведено відповідно до ч.3ст.323 КПК України, в порядку спеціального судового провадження за відсутності обвинуваченого (in absentia).

Суд вважає, що винуватість обвинуваченого ОСОБА_4 в об'ємі, встановленому вироком, повністю доведена сукупністю наступних досліджених у судовому засіданні доказів, які ретельно перевірені та оцінені з точки зору їх належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємозв'язку для ухвалення даного процесуального рішення, які суд враховує та бере до уваги досліджені у судовому засіданні... Дослідивши матеріали справи, вивчивши представлені докази, допитавши свідків в судовому засіданні, суд прийшов до висновку. Вході судового розгляду наведеними вище процесуальними джерелами доказів (письмові докази та показання свідків), підтверджено механізм та детальні обставини вчинення обвинуваченим, за попередньою змовою з іншими невстановленими досудовим розслідуванням особами, злочину з корисливою метою. Внаслідок протиправних дій обвинуваченого та співучасників було допущено розтрату чужого майна особливо великої вартості у вигляді комплексу нежитлових будівель, розташованих за адресою на земельній ділянці загальною площею 25341,7 кв.м. (реєстраційний номер об'єкта нерухомого майна

119477625110), чим спричинено державі в особі Міністерства оборони України, як органу управління майном, збитки на суму не менше 9769500,00 гривень... За висновками суду, наведені докази не мають між собою протиріч, є узгодженими та логічно правильними, а тому суд бере їх до уваги. Суд вважає безпосередньо досліджені докази належними, допустимими, достовірними, і в сукупності достатніми для належної правової оцінки дій обвинуваченого та визнання його винуватості. ...Також суд приходить до висновку про те, що факт неможливості проведення допиту обвинуваченого ОСОБА_4, жодним чином не впливає на повноту судового розгляду і на переконання суду щодо доведеності «поза розумним сумнівом» його винуватості у вчиненні інкримінованого злочину, оскільки сукупність безпосередньо досліджених в судовому засіданні доказів прямо і опосередковано свідчить про вчинення ним вказаного протиправного діяння. Стороною обвинувачення використані всі передбачені законом можливості для дотримання прав обвинуваченого, зокрема, права на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя.

Таким чином суд, на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, підтверджених доказами, дослідженими у процесі судового розгляду й оціненими судом за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, вислухавши пояснення свідків, оцінивши вищезазначені дослідженні у судовому засіданні докази з точки зору належності, допустимості, достовірності, а їх сукупність - з точки зору достатності та взаємозв'язку, дійшов висновку, що подія злочину, у вчиненні якого обвинувачується ОСОБА_4 мала місце, винуватість обвинуваченого ОСОБА_34 в інкримінованому кримінальному правопорушенні, знайшла своє повне підтвердження під час судового розгляду і кваліфікує його дії за ч. 3 ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України, за кваліфікуючими ознаками: розтрата чужого майна, яке було ввірено особі, вчинена організованою групою, в особливо великих розмірах.

Своє рішення Суд обґрунтовує також наявною в Україні практикою ЄСПЛ, яка вже є частиною національного законодавства та активно використовується суддями для вирішення складних справ. Тому, суд, зазначив: ... відповідно до практики Європейського суду з прав людини, суд при оцінці доказів повинен керуватися критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Таке доведення може впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою (рішення у справі «Козинець проти України», заява №75520/01, п.54, від 6 грудня 2007 року із внесеними змінами від 27 лютого 2008 року, рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», заява № 42310/04, п.150, від 21 квітня 2011 року, та рішення у справі «Яременко проти України», заява N 32092/02, п.57, від 12 червня 2008 року)... Причетність ОСОБА_4 до вчинення інкримінованого злочину та його винуватість доведено сукупністю зібраних вагомих, чітких і узгоджених між собою доказів, наданих суду стороною обвинувачення, які містять відомості щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України. Поза розумним сумнівом доведено кожний з елементів, які є важливими для правової кваліфікації її діяння. Тому суд вважає необґрунтованими доводи сторони захисту щодо невинуватості ОСОБА_4. Обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання обвинуваченому ОСОБА_4 відповідно до ст. 66, 67 КК України, судом не встановлено. Враховуючи наведене, зважаючи на те, що ОСОБА_4 переховується від суду, з урахуванням ступеня тяжкості і обставин вчиненого кримінального правопорушення, особи обвинуваченого, відсутності обставин, що пом'якшують чи обтяжують покарання, суд приходить до висновку про необхідність призначення обвинуваченому покарання в межах санкції ч.5 ст.191ККУ, з конфіскацією всього майна, що на думку суду буде відповідати принципам та меті призначення покарання.

Суд ухвалив: ОСОБА_4 **визнати винним** у пред'явленому обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч.

З ст. 27, ч. 5 ст. 191 КК України, та призначити йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на 10 (десять) років, з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з діяльністю арбітражного керуючого та з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій строком на три роки та з конфіскацією всього належного йому майна. Стягнути з ОСОБА_4 на користь держави процесуальні витрати на залучення експертів у сумі 5720 (п'ять тисяч сімсот двадцять) гривень 36 копійок. Початок строку відбування покарання у вигляді позбавлення волі ОСОБА_4 рахувати з дня його затримання та приведення Вироку до виконання. Запобіжний захід обвинуваченому до набрання Вироком законної сили залишити без змін у вигляді тримання під вартою.

Наступний поширений вид кримінального правопорушення, що вчиняється арбітражним керуючими, є **стаття 365-2 КК: Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги** [148]. Згідно диспозиції статті за частиною 1: зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, уповноваженою особою або службовою особою Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, спеціаліста, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), або державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, державним виконавцем, приватним виконавцем з метою отримання неправомірної вигоди, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб.

Об'єктом даного кримінального правопорушення є суспільні відносини в сфері охорони порядку здійснення службової та професійної діяльності. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч. 1 ст. 365-2 КК [148],

характеризується наявністю таких обов'язкових елементів як: діяння, яке може бути вчинене як шляхом дії, так і бездіяльності і полягає у зловживанні особою своїми повноваженнями, які їй надані в зв'язку зі здійсненням професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; наслідки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб; причинний зв'язком між діянням та наслідками. Таким чином, ст. 365-2 КК описує злочин із матеріальним складом, який визнається закінченим з моменту настання зазначених наслідків. Відсутність вказаних наслідків може свідчити про незакінчений злочин за умови спрямованості діяння на досягнення цих наслідків або про адміністративний чи дисциплінарний проступок.

Зловживання повноваженнями визначається як протиправне використання особою наданих їй повноважень у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Такі діяння можуть бути вчинені лише в межах наданих цій особі повноважень з надання публічних послуг, але всупереч тим цілям та завданням, заради досягнення і вирішення яких вона ними наділяється. Характер, зміст та обсяг повноважень, коло обов'язків, що визначають компетенцію особи, встановлюються, зокрема, законами, постановами, наказами, положеннями, інструкціями, актами індивідуальної дії та договорами [171, с. 805].

Конкретні форми зловживання повноваженнями особами, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, можуть бути різноманітними і залежать від змісту наданих повноважень та сфери їх використання. Істотною шкодою, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Істотність шкоди, якщо вона полягає у заподіянні наслідків нематеріального характеру, є оціночним поняттям, зміст якого встановлюється у кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин справи. Істотна шкода може виявлятися

у таких наслідках, які поєднують у собі як матеріальні збитки, так і шкоду нематеріального характеру.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною чи змішаною формою вини. При цьому ставлення особи до діяння виявляється у прямому умислі, а до наслідків може бути як умисним, так і необережним. До обов'язкових ознак суб'єктивної сторони також належать: а) корисливий мотив; б) спеціальна мета – отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб (див. коментар до ст. 364-1 КК [148]).

Кваліфікуючими ознаками за ч. 2 ст. 365-2 КК [148] є вчинення діяння стосовно: а) неповнолітньої особи; б) недієздатної особи; в) особи похилого віку або г) повторно. Тут відмітимо лише наступне: порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлюється ст.ст. 236-241 ЦПК [173]; особами похилого віку визнаються особи, які досягли пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [174] та також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року згідно ст. 10 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [175].

Окремо слід звернути увагу на ознаки повторності, які встановлюються відповідно до положень ст. 32 КК [148] з урахуванням роз'яснень, наведених у Постанові пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 4 червня 2010 р. № 7 [176]. Із змісту Постанови зрозуміло: якщо особа, що надає публічні послуги, вчинила два зловживання повноваженнями, ознаки яких охоплюються ч. 1 ст. 365-2 КК, і за вчинення попереднього її не було засуджено, кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінальноправової оцінки. Це означає, що перший злочин, який входить до повторності, понеобхідно кваліфікувати за ч. 1 ст. 365-2 КК, а другий – за ч. 2

ст. 365-2 КК з урахуванням повторності як кваліфікуючої ознаки цього злочину.

Якщо ж кожен зі злочинів, що утворюють повторність, спричинив тяжкі наслідки, то їх кваліфікація здійснюється лише за ч. 3 ст. 365-2 КК. Однак до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 365-2 КК особа може бути притягнута лише за умови, якщо вона усвідомлювала в момент вчинення злочину наявність хоча б однієї із зазначених у цій частині статті кваліфікуючих ознак.

Зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги, при помилковому уявленні про присутність таких кваліфікуючих ознак, тоді як насправді вони були відсутні, повинно кваліфікуватись як замах на вчинення даного злочину – за ст. 15 і ч. 2 ст. 365-2 КК. В той же час за ч. 3 ст. 365-2 КК карається те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки.

За ч. 3 ст. 365-2 КК [148] слід кваліфікувати й зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги, яке не тільки спричинило тяжкі наслідки, а й має одну чи декілька кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 365-2 КК, мова йде як раз про арбітражного керуючого в тому числі.

Суб'єкт злочину спеціальний - особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг. Такою особою може бути аудитор, нотаріус, оцінювач, експерт, арбітражний керуючий, незалежний посередник, член трудового арбітражу, третейський суддя (під час виконання цих функцій).

Крім того, суб'єктом такого злочину може бути й інша особа, яка: 1) не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування; 2) здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, які зокрема, характеризуються такими ознаками: а) вони спрямовані на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків юридичних або фізичних осіб; б) порядок та форма їх надання визначені органами держави чи місцевого самоврядування; в) результати надання цих послуг, як правило,

оформлюються офіційним документом; г) такі послуги породжують наслідки правового характеру.

Тобто законодавець прямо відносить арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) – фізична особа, яка має ліцензію, видану в установленому законодавством порядку, та діє на підставі ухвали господарського суду.

Проведений нами аналіз судових рішень за даною категорією справ, де в якості підсудного перебував арбітражний керуючий дав позитивний результат, а тому наведемо їх стислий виклад:

Вироком Київського районного суду м. Полтави 10.07.2015р. [177] у відкритому судовому засіданні було розглянуто кримінальне провадження про обвинуваченню: ОСОБА_8, уродження с. Мала Перещепина, Новосанжарського району, Полтавської області, українця, громадянина України, освіта вища, одруженого, має на утриманні двоє малолітніх дітей 2004 р.н. та 2010 р.н., працюючого фізичною особою-підприємцем, раніше не судимого, проживаючого за адресою: АДРЕСА_1, у вчиненні злочину, передбаченого ст.365-2 ч.3 КК України. Під час розгляду кримінального провадження в суді, суд встановив наступне: ОСОБА_8, маючи ліцензію арбітражного керуючого № 600827 серії АВ від 15.06.2012 року, видану згідно наказу Міністерства юстиції України від 05.06.2012 року № 824/5, будучи призначеним, відповідно до постанови господарського суду міста Полтави від 04.12.2012 року у справі №18/257 ліквідатором боржника Відкритого акціонерного товариства «Бурова компанія «Букрос» (ідентифікаційний код 00143136, 36000, м. Полтава, вул. Монастирська, 12), та наділений повноваженнями керівника (органів управління) банкрута, в тому числі з управління та розпорядження майном банкрута, реалізації майна банкрута для задоволення вимог, включених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», тобто виконуючи адміністративно - господарські та організаційно - розпорядчі

функції, в період ліквідаційної процедури з 04.12.2012 р. до 19.03.2013 р. всупереч цілям та завданням із здійснення заходів щодо задоволення в порядку вказаного Закону вимог кредиторів шляхом продажу майна боржника, заради досягнення і вирішення яких він ними наділений, попри покладені на нього обов'язки при реалізації своїх прав та обов'язків діяти сумлінно та розумно з урахуванням інтересів боржника та його кредиторів, додержуватися вимог Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 року № 3206-VI щодо обмеження використання своїх повноважень з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, одержання дарунків (пожертв), діючи з прямим умислом та корисливим мотивом, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з метою надання неправомірної вигоди для ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» у вигляді набуття за договором купівлі-продажу даною юридичною особою права власності на 12 свердловин за ціною в 852500 грн., яка є нижчою станом на 01.03.2013 за мінімальну ринкову на 471400447 грн. *(автор.: частину рішення суду з мотивів збереження таємниці ми не освітлюємо)*... Таким чином за даним договором відчужено 12 свердловин за загальною ціною в 852500 грн. без ПДВ, при мінімальній ринковій вартості даного майна на час укладення договору в розмірі 472252947 грн., з огляду на що ТОВ «Інвест-Нафтогазвидобування» одержано неправомірну вигоду у вигляді набуття права власності на 12 свердловин за ціною на 471400447 грн. нижче за мінімальну ринкову, а для ВАТ «Бурова компанія Букрос» спричинено тяжкі наслідки у вигляді майнової шкоди в розмірі 471400447 грн., що в 821971 раз перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

У судовому засіданні ОСОБА_8, вину в скоєному злочині визнав повністю... Представник потерпілого ОСОБА_5, в судовому засіданні пояснив, що являється головою правління ВАТ «Бурова компанія «Букрос», злочинними діями ОСОБА_8, компанії було завдано матеріальної шкоди в

розмірі 471400447 грн. На даний час згідно постанови Київського апеляційного господарського суду від 21.11.2013 року договір купівлі-продажу 12 свердловин визнано недійсним, а майно повинно бути повернуто у власність ВАТ «БК «Букрос». При призначенні покарання обвинуваченому вважає, що ОСОБА_8, завдав значних збитків підприємству, а тому його слід покарати суворо. Крім показань обвинуваченого, який винуваченого у вчиненні даного кримінального правопорушення визнав в повному обсязі, його вина підтверджуються сукупністю доказів, досліджених в ході судового розгляду справи (*автор. - далі по тексту Вироку міститься перелік доказів*).

Дослідивши докази, на підставі викладеного суд кваліфікує дії ОСОБА_8 за ст.365-2 ч.3 КК України, як зловживання своїми повноваженнями особою, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг арбітражного керуючого, з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, що спричинило тяжкі наслідки.

У силу ст. 66 КК України обставиною, що пом'якшує покарання обвинуваченого є щире каяття, знаходження на утриманні двох малолітніх дітей. У силу ст. 67 КК України обставини, що обтяжують покарання обвинуваченого відсутні. По справі представником цивільного позивача заявлено цивільний позов, який розгляду не підлягає в зв'язку з відсутністю підтверджуючих документів на вказану суму позовних вимог. При обранні міри покарання, на підставі викладеного, враховуючи час вчинення кримінального правопорушення, положення ст. 5 КК України щодо зворотної дії в часі закону про кримінальну відповідальність в тій частині, що пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи відповідно до яких і встановленого ч. 2 ст. 53 КК України співвідношення між покараннями у вигляді позбавлення волі та штрафом застосуванню підлягає чинна санкція ч. 3 ст. 365-2 КК України та ст. 75 КК України в редакції із змінами, внесеними згідно із Законом № 4652-VI від 13.04.2012 року, але без врахування змін внесених Законом № 1698-VII від

14.10.2014 р., а також враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу обвинуваченого, який щиро розкаюється у скоєному злочині, характеризується позитивно, працює, має на утриманні двох малолітніх дітей, завдані збитки фактично відшкодовані в зв'язку з поверненням зазначених свердловин у власність ВАТ «Бурова компанія Букрос» згідно постанови Київського апеляційного господарського суду від 21.11.2013 року, суд приходять до висновку про можливість призначення ОСОБА_8 покарання у виді позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з іспитовим строком, без конфіскації майна та спеціальної конфіскації відповідно до ст.77, 96-1 КК України, у зв'язку з відсутністю підстав до їх застосування. Керуючись ст. ст. 373, 374 КПК України, суд, **засудив:** ОСОБА_8 визнати винним у вчиненні злочину, передбаченого ст. 365-2 ч.3 КК України і призначити йому покарання у виді 5 років позбавлення волі., з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з наданням публічних послуг строком на 1 рік, без конфіскації майна та спеціальної конфіскації. На підставі ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_8 , від відбування призначеного покарання у виді позбавлення волі, якщо він протягом 3 років не вчинить нового злочину. На засудженого протягом іспитового строку покладається обов'язок періодично з'являтися для реєстрації в органи кримінально-виконавчої системи і повідомляти зазначені органи про зміну місця проживання та роботи, не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції. Запобіжний захід ОСОБА_8 до набрання Вироком законної сили залишити у виді особистого зобов'язання. Цивільний позов представника потерпілого ВАТ «Букрос» - залишити без розгляду. Стягнути з ОСОБА_8 , на користь держави витрати на проведення будівельно-технічних та судово-економічної експертизи на загальну суму 31180,5 грн.

Наступним показовим, на наш погляд, є Вирок від 11.03.2024 по справі № 991/10969/23 Вищого антикорупційного суду України [179] за звинуваченням арбітражного керуючого за ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2

ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України. Стислий виклад Вироку суду: Вищий антикорупційний суд 11 березня 2024 року м. Київ у складі колегії суддів, розглянувши у відкритому підготовчому судовому засіданні обвинувальний акт та угоду про визнання винуватості у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі - ЄРДР) за № 52023000000000608 від 08.12.2023 р., за обвинуваченням: ОСОБА_11, який народився у м. Дніпропетровськ УкрРСР, громадянина України, зареєстрованого за адресою: АДРЕСА_1, є особою, щодо якої здійснювався особливий порядок кримінального провадження відповідно до ст. 480-482 КПК України - адвокатом, з вищою освітою, раніше не судимого, у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України, встановив: ... Правова кваліфікація дій ОСОБА_11: дії ОСОБА_11 кваліфіковано стороною обвинувачення за: ч. 2 ст. 28 ч. 3 ст. 365-2 КК України за зловживання своїми повноваженнями арбітражним керуючим, з метою отримання неправомірної вигоди, вчиненому за попередньою змовою групою осіб, що спричинило тяжкі наслідки державним інтересам; ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 366 КК України за внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, вчиненому за попередньою змовою групою осіб. Зміст укладеної угоди про визнання винуватості (*стисло*): ... 2.1. Судом встановлено, що прокурор третього відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора ОСОБА_36 (далі - прокурор САП ОСОБА_36) 18.12.2023 р. уклав угоду про визнання винуватості з ОСОБА_11, який обвинувачується за ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України, за участі захисника - адвоката ОСОБА_9 (том 1 аркуші 58-107). 2.2. У цій угоді зазначено істотні обставини, які враховані прокурором при вирішенні питання про можливість її укладення. 2.3. Ступінь і характер сприяння ОСОБА_11 у проведенні кримінального провадження відносно нього та інших осіб, а саме:

беззастережне визнання своєї винуватості в інкримінованих йому кримінальних правопорушеннях; надання 18.12.2023 р. під час допиту у процесуальному статусі підозрюваного у кримінальному провадженні № 52023000000000608 від 08.12.2023 р. правдивих показань стосовно своєї участі у вчиненні злочинів; надання під час досудового розслідування у кримінальному провадженні № 52023000000000608 від 08.12.2023 р. підтверджених іншими показами викривальних показань стосовно участі ОСОБИ 1, ОСОБА_13 , ОСОБА_14 , ОСОБИ 2, ОСОБИ 4 і інших осіб у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст. 28 - ч. 2 ст. 364, ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України... 2.6. В угоді також зазначено, що обставинами, які пом'якшують покарання ОСОБА_11 згідно зі ст. 66 КК України, є щире каяття, активне сприяння розкриттю злочинів, а також те, що він добровільно призваний на військову службу по мобілізації до лав ЗСУ та приймає безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з агресією російської федерації проти України. Обставиною, яка обтяжує покарання обвинуваченого ОСОБА_11 згідно зі ст. 67 КК України, є вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. При узгодженні виду і розміру покарання ОСОБА_11 в угоді враховано обставини, які пом'якшують його покарання, а також позитивну пост кримінальну поведінку, яка свідчить про те, що він критично переоцінив свої дії, внаслідок чого в нього відбулись суттєві позитивні зміни соціальних орієнтирів, що знижує рівень його соціальної небезпечності; дані про особу обвинуваченого, який на обліку у лікарів нарколога та психіатра не перебуває, за місцем проживання характеризується позитивно, має на утриманні неповнолітню дитину ІНФОРМАЦІЯ_5, вперше притягується до кримінальної відповідальності. В угоді про визнання винуватості, укладеній прокурором САП ОСОБА_37 з обвинуваченим, також зазначено, що ОСОБА_11 повністю та беззастережно визнає свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення в обсязі висунутого обвинувачення та

зобов'язується беззастережно визнати свою винуватість в судовому провадженні. ... При цьому, сторони угоди про визнання винуватості узгодили вид та розмір покарання в межах, визначених в ч. 3 ст. 68 КК України. Сторони угоди погодились на призначення обвинуваченому ОСОБА_11 покарання у межах санкції ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України - у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю, пов'язаних з наданням публічних послуг строком на 1 рік 6 місяців без конфіскації майна; ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України - у виді обмеження волі на строк 3 роки з позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю, пов'язаних з наданням публічних послуг строком на 1 рік. Сторонами угоди також узгоджено звільнення ОСОБА_11 від покарання, призначеного за ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України згідно ч. 5 ст. 74 та п. 2 ч. 1 ст. 49 КК України. Сторонами узгоджено звільнення ОСОБА_11 на підставі ч. 2, 3 ст. 75 КК України від відбування покарання з випробуванням із встановленням йому іспитового строку тривалістю 1 рік 6 місяців.

Обвинувачений ОСОБА_11 у судовому засіданні повідомив, що в повному обсязі розуміє характер обвинувачення та погоджується з його формулюванням, зазначеним в угоді, повністю та беззастережно визнає свою вину у вчинених кримінальних правопорушеннях та щиро розкаюється, просить суд затвердити угоду. При цьому обвинувачений зазначив, що він цілком розуміє, що має право на повний судовий розгляд, у якому прокурор має довести усі обставини кримінального правопорушення, а також, що він під час такого розгляду має право мовчати, допитувати свідків обвинувачення, подавати клопотання про виклик свідків і подавати докази, що свідчать на його користь. Проте, все одно обвинувачений просив суд затвердити укладену з прокурором угоду, зазначивши при цьому, що він повністю усвідомлює вид покарання, узгодженого в угоді про визнання винуватості, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі її

затвердження. Крім цього, обвинувачений повідомив, що укладення угоди про визнання винуватості є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угодах... Керуючись ст. 373, 374, 475 КПК України, суд, у х в а л и в: 1. Затвердити угоду про визнання винуватості, укладену 18.12.2023 року між прокурором третього відділу управління процесуального керівництва, підтримання публічного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора ОСОБА_37 та обвинуваченим ОСОБА_11 за участі захисника - адвоката ОСОБА_39 у кримінальному провадженні № 52023000000000608 за обвинуваченням у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2, ч. 2 ст. 28 - ч. 1 ст. 366 КК України. Таким чином ОСОБА_11 визнати винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28 - ч. 3 ст. 365-2 КК України, та призначити йому покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років з позбавленням права обіймати посади чи займатися певною діяльністю, пов'язаних з наданням публічних послуг строком на 1 рік 6 місяців без конфіскації майна. На підставі ч. 2, 3 ст. 75 КК України звільнити ОСОБА_11 від відбування призначеного покарання з випробуванням, встановивши іспитовий строк тривалістю 1 рік 6 місяців. Відповідно до п. 1, 2 ч. 1 ст. 76 КК України та п. 2 ч. 3 ст. 76 КК України покласти на ОСОБА_11 обов'язки: 1) періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; 2) повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи або навчання; 3) не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації. Строк відбування покарання у виді позбавлення волі із застосуванням звільнення від відбування покарання на підставі ст. 75 КК України рахувати з дня постановлення Вироку.

Ще одним розповсюдженим видом кримінального правопорушення серед арбітражних керуючих є отримання неправомірної вигоди, ст. 368 та

ст. 369 КК [148]. Про дану проблематику вголос говорять як практикуючі юристи, так і працівники прокуратури та Служби безпеки України. Так, ми зустрічаємо непоодинокі публікації на офіційних сайтах правоохоронних органів України щодо затримання арбітражних керуючих в момент отримання неправомірної вигоди [179]. Із змісту повідомлення прокуратури міста Києва вбачається, що арбітражний керуючий отримав 300 тис. доларів США неправомірної вигоди від представника сільськогосподарського підприємства за закінчення процедури санації та приховування недоліків у фінансово-господарській діяльності вказаного товариства. Крім того, за вказану винагороду службовець пообіцяв прискорити процедуру банкрутства та ліквідації цього підприємства. Чоловіка затримали під час передачі йому обумовленої суми. Наразі арбітражному керуючому повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч.3 ст.368-4 КК України «Одержання неправомірної вигоди особою, яка надає публічні послуги» та ч.4 ст. 190 КК України «Шахрайство». Прокуратура Києва звернулася до суду з клопотанням про обрання підозрюваному міри запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Проте суд ухвалив рішення відпустити його під заставу у 340 тис. гривень. Не погоджуючись з такою позицією суду, прокуратура Києва оскаржуватиме рішення щодо міри запобіжного заходу в апеляційному порядку.

Залишаючись вірними конституційному принципу ст. 62 «Презумпція невинуватості» [105], вважаємо за недоцільним аналізувати деталі даних повідомлень, однак маємо необхідність здійснити кримінально-правовий аналіз даного правопорушення.

О.А. Пушкар [181, с.230-231] вивчаючи особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК відмічає, що воно є одним із видів корупційних та одночасно службових правопорушень.

Стаття 368 КК. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [148]. Диспозиція частини 1: прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою

неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Об'єктом даного кримінального правопорушення є неправомірна вигода, під якою визнається незаконна винагорода майнового характеру, що являє собою: а) майно, у тому числі вилучене з вільного обігу (гроші, іноземна валюта, цінні папери, інші матеріальні цінності); б) право на майно (документи, що дають право на отримання, володіння, користування та розпорядження майном чи право вимагати виконання майнових зобов'язань); в) будь-які дії майнового характеру, зокрема, передача майнових вигод, відмова від них або від прав на майно, безоплатне надання послуг матеріального характеру, санаторних чи туристичних путівок, здійснення будівельних чи ремонтних робіт тощо.

Послуги, пільги та переваги, які не мають майнового характеру (похвальна характеристика, позитивна рецензія у засобах масової інформації, надання престижної роботи тощо), не можуть визнаватися предметом неправомірної вигоди. Тому одержання службовою особою таких послуг, пільг чи переваг може розглядатися як прагнення задовольнити інші особисті (некорисливі) інтереси при службовому зловживанні та за наявності до того підстав підлягає кваліфікації за відповідною частиною ст. 364 КК [171, с. 814].

Оскільки предмет неправомірної вигоди має майновий характер і від його розміру залежить кваліфікація злочину, він повинен отримати грошову оцінку в національній валюті України, що є необхідним і у випадках, коли як неправомірну вигоду було одержано майно, яке з тих чи інших причин не купувалося (викрадене, подароване, знайдене тощо). При визначенні вартості предмета хабара слід виходити з мінімальних цін, за якими в даній місцевості на час вчинення злочину можна було вільно придбати річ або одержати

послуги такого ж роду та якості. Виходячи з того, що мінімального розміру неправомірної вигоди закон не встановлює, при кваліфікації дій за ч. 1 ст. 368 КК слід виходити з конкретних обставин справи із урахуванням при цьому положень ч. 2 ст. 11 КК [148].

Однак, судова практика йде наступним шляхом: посиляючись на Окрему думку судді у провадженні №11-кп/991/65/23 від 13 грудня 2023 року справа № 303/1425/18 [182], можна дійти висновку про визначення розміру неправомірної вигоди в кожній конкретній справі окремо із урахуванням всіх обставин кримінального провадження. Так, суддя зауважує: відповідно до ст.368 КК України значним розміром неправомірної вигоди є та, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому - у двісті і більше, в особливо великому - у п'ятсот і більше. Розмір неправомірної вигоди від 1 до 134200 гривень на сьогоднішній день є незначним, від 134200 до 268400 гривень - значним, а від 268400 до 671000 гривень великим. Відповідальність за ч.3 ст.368 КК України службової особи, яка займає відповідальне становище, настає у разі, якщо вона одержала неправомірну вигоду у розмірі від 1 до 671000 гривень.

Суд визнав доведеним одержання ОСОБА_2 неправомірної вигоди у розмірі 2000 гривень. Наведена обставина та положення ст.368 КК України дають мені підстави стверджувати, що розмір одержаної обвинуваченим неправомірної вигоди є не тільки не значним, а знаходиться біля межі малозначності, оскільки істотно наближений до мінімального рівня не значного розміру. Підкреслюю, я не стверджую про малозначність діяння, що полягає в одержанні суддею неправомірної вигоди в розмірі 2000 гривень. Однак таке діяння, на мій погляд, містить низький ступінь тяжкості, виходячи з розміру неправомірної вигоди, незалежно від того, яке становище займає службова особа. Розмір неправомірної вигоди має правове значення і впливає на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, оскільки закон про кримінальну відповідальність передбачає різні покарання в залежності від її розміру (не значний, значний, великий, особливо великий).

Продовжимо. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 368 КК, полягає в активній поведінці, тобто в діях, які являють собою: а) одержання (прийняття); б) у будь-якому вигляді незаконної винагороди майнового характеру; в) за виконання чи невиконання; г) в інтересах хабародавця або третьої особи; ґ) будь-яких дій; д) з використанням влади чи службового становища.

Законодавець наголошує на тому, що отримання неправомірної вигоди може здійснюватися в будь-якому вигляді, що для кваліфікацій вчиненого за ст. 368 КК не має значення, чи була неправомірна вигода одержана винним особисто (безпосередньо) або через посередників, чи отримувала його службова особа для себе особисто або для інших осіб. Не мають також значення і способи одержання неправомірної вигоди, які можуть бути досить різноманітними. Проте всі вони можуть бути зведені до двох основних форм: а) проста (відкрита) та б) завуальована (прихована).

Відповідальність за ст. 368 КК настає у тому випадку, коли отримання неправомірної вигоди було зумовлене виконанням чи невиконанням будь-якої дії в інтересах давача неправомірної вигоди або третьої особи.

Відповідальність за одержання неправомірної вигоди настає лише за умови, якщо службова особа одержала його за виконання (невиконання) будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Звідси випливає, що діяння, які обумовлені неправомірною вигодою, службова особа могла або повинна була вчинити з використанням наявних у неї владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, інакше кажучи, діяння, вчинене винним за неправомірну вигоду, має бути зумовлене його службовим становищем і пов'язане з його владними чи службовими повноваженнями.

Для кваліфікації діяння за ст. 368 КК не має також значення, одержала службова особа неправомірну вигоду за виконання (невиконання) правомірних чи протиправних дій. Проте, якщо діяння, які службова особа виконала у зв'язку з одержанням неправомірної вигоди, містять ознаки

складу іншого злочину (наприклад, службового зловживання, перевищення влади, службового підроблення), вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Суб'єктивна сторона одержання неправомірної вигоди характеризується лише прямим умислом та наявністю корисливого мотиву, причому особливість суб'єктивної сторони цього злочину полягає в тому, що між умислом одержувача та особою, яка дає неправомірну вигоду є тісний, нерозривний зв'язок, бо і той, хто дає, і той, хто його неправомірну вигоду, усвідомлює, що має місце саме давання-одержання такої. Умислом одержувача в усіх випадках має охоплюватися, крім іншого, і та обставина, що й сам давець неправомірної вигоди розуміє сутність того, що відбувається, і тим самим усвідомлює, що незаконна винагорода передається службовій особі й приймається останньою саме як хабар.

Суб'єктом одержання неправомірної вигоди є виключно службова особа публічного права. Проте співучасником одержання неправомірної вигоди (організатором, підбурювачем, посібником) може бути й будь-яка інша особа. При цьому питання про кваліфікацію дій такої особи як співучасника чи в одержанні (ст. 368 КК), чи в даванні (ст. 369 КК) неправомірної вигоди має вирішуватися з урахуванням спрямованості її умислу та виходячи з того, у чиїх саме інтересах, на чиєму боці та з чиєї ініціативи – одержувача або давця неправомірної вигоди вона діяла.

До кваліфікованих та особливо кваліфікованих видів злочину, передбаченого ст. 368 КК [148], закон відносить одержання: за ч. 2 ст. 368 КК отримання неправомірної вигоди у значному розмірі; за ч. 3 ст. 368 КК вчинення діяння, передбаченого ч. 1 або ч.2 статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної вигоди; за ч. 4 ст. 368 КК вчинення діяння, передбаченого ч. 1, ч. 2 або ч. 3 статті, предметом

якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище.

Огляд судової практики від Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2024 року) [183, с. 30] свідчить про те, що неправомірну вигоду належить визнавати одержаною за попередньою змовою групою осіб, якщо на момент передачі неправомірної вигоди між співучасниками вже була досягнута змова на її одержання.

Підводячи підсумки кримінально-правового аналізу підстав та конкретних прикладів з судової практики застосування кримінальної відповідальності до арбітражного керуючого, слід наголосити на окремих причинах зокрема, одержання неправомірної вигоди останнім.

Практикуючи юристи та адвокати до першопричин вчинення саме арбітражними керуючими кримінальних правопорушень за ст. 368 КК вбачають подекуди неадекватно низькій оплаті праці арбітражних керуючих [184]. І дійсно, з аналізу норм ст. 30 КУпБ [4] вбачається: грошова винагорода арбітражного керуючого складається з основної та додаткової грошових винагород, де розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень розпорядника майна або ліквідатора визначається в розмірі середньомісячної заробітної плати керівника боржника за останніх 12 місяців його роботи до відкриття провадження у справі, але не менше трьох розмірів мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень.

Н.В. Загришева [94, с. 346] справедливо наголошує на важливості адекватної та справедливої оплати праці арбітражного керуючого. Забезпечення ефективного проведення процедури банкрутства в сучасних соціально-економічних умовах є проявом незалежності та професійності інститут арбітражного керуючого.

Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого санацією встановлюється зборами кредиторів під час схвалення плану санації і не може бути меншим за чотири

розміри мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень (ч. 2 ст. 30 КУпБ [4]). Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реструктуризацією становить п'ять розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожен місяць виконання арбітражним керуючим повноважень. Розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень керуючого реалізацією становить три розміри прожиткового мінімуму для працездатних осіб за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень.

Станом на 31 грудня 2025 р. розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становив 3028 грн. [185], а це означає, що розмір основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним повноважень не може бути меншим за $3028 \cdot 3 = 9084$ грн. Ми не вважаємо за необхідне коментувати адекватність оплати праці арбітражного керуючого, адже це вкрай мізерна оплата праці за обсяг його повноважень та відповідальності з огляду на проведене нами дослідження.

Отже, проведений короткий аналіз теоретичних та практичних аспектів кримінальної відповідальності арбітражного керуючого дозволяє зробити наступні висновки.

Об'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються арбітражним керуючим, в залежності від розміщення норми у КК України, виступають суспільні відносини в сфері власності, в сфері охорони порядку здійснення службової та професійної діяльності. Об'єктивна сторона виражається в активних діях, за окремими складами кримінальних правопорушень вимагається наявність усіх обов'язкових елементів. Суб'єктивна сторона характеризується умисною чи змішаною формою вини, при цьому ставлення особи до діяння виявляється у прямому умислі, а до наслідків може бути як умисним, так і необережним. До обов'язкових ознак суб'єктивної сторони часто відносять корисливий мотив, спеціальну мету (отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб).

Суб'єкт або загальний або спеціальний (виключно службова особа публічного права, особа, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, в тому числі й арбітражний керуючий). До кваліфікуючих ознак відносять вчинення кримінального правопорушення значного розмірі; у великому розмірі; за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням.

Висновки до другого розділу:

1. Чинним законодавством України по відношенню до арбітражного керуючого, передбачена можливість застосування дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності на умовах та підставах, прямо передбачених у законі.

2. Встановлено, що на арбітражного керуючого не поширюється загальна дисциплінарна відповідальність, передбачена трудовим законодавством, оскільки він не є працівником у традиційному розумінні цього терміну. Його діяльність регулюється спеціальним законодавством з можливістю настання юридичної відповідальності за порушення професійних обов'язків у вигляді дисциплінарних, адміністративних або інших санкцій, визначених профільними нормами.

Особливістю дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих є те, що рішення про застосування відповідного стягнення приймає не регулятор, а дисциплінарна комісія.

Рішення про дисциплінарну відповідальність оформлюються у вигляді протоколу засідання і не вважаються офіційними актами Міністерства юстиції. Серед недоліків діяльності Дисциплінарної комісії відмічаються відсутність належної форми рішення, часто вона складається тільки з мотивувальної частини.

Доведено, що проблемною залишається юридична невизначеність щодо строків притягнення арбітражних керуючих до дисциплінарної

відповідальності є наслідком наявності колізій між нормами законодавства в сфері банкрутства та процедурними аспектами. Як результат, відбувається порушення строків на оскарження рішення про накладення на арбітражного керуючого дисциплінарного стягнення.

3. В питаннях цивільно-правової відповідальності законодавець виходить із твердження: шкода, заподіяна особі внаслідок умисних дій чи бездіяльності арбітражного керуючого, відшкодовується арбітражним керуючим.

4. Аналіз незначної практики застосування цивільно-правової відповідальності до арбітражного керуючого в державах Європи засвідчує: законодавство неоднозначно підходить до вирішення питання про цивільно-правову відповідальність арбітражного керуючого, подекуди арбітражні керуючи взагалі користуються значною мірою імунітету від застосування по відношенню до них цивільно-правової відповідальності.

5. Серед адміністративних правопорушень, що вчиняються арбітражним керуючим, найбільш розповсюдженими є різноманітні порушення корупційного законодавства та незаконне використання інсайдерської інформації.

6. Нами виокремлено ряд статей Кримінального кодексу України, за якими можливе настання кримінальної відповідальності для арбітражного керуючого: ст.ст. 191, 194, 212, 219, 358, 365-2, 368-4 КК. Однак, аналіз судової практики застосування кримінальної відповідальності до арбітражного керуючого засвідчив відсутність окремої статистики щодо даної категорії осіб, а отже й незначну кількість рішень суду.

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ

3.1 Проблеми, що виникають в діяльності арбітражного керуючого

Здійснюючи професійну та незалежну діяльність, арбітражний керуючий виконує важливу соціально-економічну функцію врегулювання суперечливих питань, що виникли в процесі здійснення господарської діяльності, коли мова йде про банкрутство фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, або неправильного розподілу фінансових ресурсів, коли вирішується питання про банкрутства фізичної особи.

Залежно від правового статусу, що його набуває арбітражний керуючий на кожному з етапів справи про банкрутство, характеризується й коло його специфічних повноважень, які й об'єднуються, в решті, в єдиний правовий інститут.

В сучасних соціально-економічних умовах останнього десятиліття, коли і світова, і вітчизняна економіки зазнають перманентних стресів, закономірним наслідком стає банкрутство суб'єктів господарювання через їх неспроможність виконати договірні зобов'язання перед кредиторами, іншими контрагентами, працівниками тощо. Саме тому дослідницька проблематика інституту арбітражного керуючого та проблем, що виникають і його діяльності, є невичерпною.

Проте, як і бідь який вид діяльності, професійна діяльність арбітражного керуючого не позбавлена проблем. Так, за даними соціологічного дослідження у сфері неплатоспроможності та діяльності арбітражних керуючих, проведеного компанією Human Research за підтримки Проекту ЄС «Право-Justice» [186], найбільш частими порушеннями прав останнього є:

- випадки безпричинного відсторонення арбітражного керуючого від процесу;

- неузгодженість діяльності між органами влади та управління в частині надання відповідей на запити арбітражного керуючого, що є необхідними для швидкого та ефективного розгляду справи про банкрутство;
- окремі питання в діяльності виконавчої служби;
- недосконалість теоретичного розуміння та практичної реалізації процедури банкрутства фізичних осіб;
- проблеми щодо визначення критеріїв фінансової платоспроможності юридичної особи;
- окремі порушення законодавства з боку керівництва підприємством-банкрутом, що тягнуть ускладнення реалізації самої процедури банкрутства;
- відсутність уніфікованих підходів до звітності тощо.

Проаналізуємо деякі з вище перелічених проблем.

Перш за все, за недовгу практику функціонування інституту арбітражного керуючого в нашій державі, практично відсутні випадки, коли арбітражний керуючий за власною ініціативою припиняв свої повноваження в конкретній справі про банкрутство. Відповідно до законодавства (ч. 4 ст. 28 КУзПБ) [4] відсторонити останнього від виконання повноважень має право суд, в провадженні якого знаходиться справа.

Також відсторонення можливе за зверненням комітету кредиторів із відповідною заявою до суду. Однак в такому випадку підстави відсторонення мають бути чітко обґрунтовані кредиторами.

І.Ю. Бурцева [187], як практикуючий арбітражний керуючий, звертає увагу на те, що при розгляді клопотань від кредиторів на предмет відсторонення арбітражного керуючого від повноважень у справі, суд приймає до уваги не лише причини, через які, на думку кредиторів, арбітражний керуючий має бути відсторонений. В першу чергу суд з'ясовує дотримання порядку та черговості скликання та проведення загальних зборів комітете кредиторів на предмет зловживання ними своїми процесуальними правами.

О.О. Банасько [188], аналізуючи актуальну судову практику Верховного Суду України в справах про банкрутство, приходять до висновку про те, що само по собі звернення комітету кредиторів до суду з клопотанням про відсторонення арбітражного керуючого дійсно передбачене КУпБ. Однак, на думку автора, воно не повинно носити характер зловживання правом.

Що стосується мотивів відсторонення арбітражного керуючого від виконання обов'язків у справі, то тут прослідковується різноманіття: тиск кредиторів, судовий контроль, нагляд з боку регулятора.

Наступним негативним фактором, що прямо впливає на ефективність діяльності арбітражного керуючого є відсутність згоди кредиторів на створення спецфондів, де могли б накопичуватись для подальшої сплати винагороди арбітражному керуючому. Зрозуміло, що фахівець, який виконує надскладні та відповідальні повноваження, і не отримує за це належної оплати праці, винагороди, в певний момент може допустити або халатність, або просто небажання завершити справу з користю для всіх учасників.

Судова практика щодо цього питання єдина в оцінці ситуації, про що зазначено Постанові ВГСУ від 29.09.2015 року у справі №14/2082 [189], де зокрема, йдеться про узагальнення практики, зокрема: суд приходять до висновків про можливість здійснення оплати праці арбітражного керуючого за рахунок пропорційної участі усіх кредиторів. Проте це може відбуватись лише у випадках нестачі майнових активів банкрута.

Негативним в практиці функціонування інститут арбітражного керуючого також є часта його зміна або вихід арбітражного керуючого із конкретного провадження. З точки зору ефективності вбачається неправильною зміна керуючого, який тривалий час вже вів справу та володіє всією повнотою інформації.

Судова практика також неоднозначно вирішує питання щодо неоплати праці арбітражному керуючому, який тривалий час в процесі, та заміні його на нового з причин відсутності фінансування для оплати праці. Так, у Постанові Касаційного господарського суду Верховного суду України від

06.02.2020 року у справі №20/5007/703-Б/12 [190] було сформовано позицію, згідно якої у разі заміни одного арбітражного керуючого на іншого, новопризначений має право на належне ознайомлення із матеріалами справи у визначені строки. Новопризначений арбітражний керуючий також зобов'язаний виконувати свої повноваження в межах закону.

Вважаємо за доцільне вказати на сучасну можливість арбітражних керуючих обирати спрощену систему оподаткування з метою ефективного виконання своїх повноважень та ведення звітності отриманих коштів в оплату праці.

В.І. Курило, В.В. Мушенко В.В. та А.В. Карнаух [233, с. 82-84] розглядаючи пріоритетні завдання регулювання економічних відносин в державі вказують на важливості їх побудови через ефективну систему оподаткування. Нормативно-правове закріплення загальної та спрощеної систем оподаткування автори розглядають як позитивний стимулюючий вплив на усі групи та види платників податків.

Відносячи арбітражного керуючого до платників податків загальної системи обліку та звітності, колектив авторів все ж знаходить аргументи для можливого віднесення окремих представників незалежних професій, в тому числі й арбітражного керуючого, до платників податків за спрощеною системою другої групи. Для цього необхідним є зміна податкового законодавства.

Наступне важливе питання функціонування інститут арбітражного керуючого це його реальна корисність та ефективність в конкретній справі. І тут важливо відмітити факт відсутності в діючому законодавстві чітких критеріїв оцінки. В той же час Постановою КГСВС від 16.01.2020 у справі №904/5948/16 [191], суд сформував правову позицію, згідно якої на арбітражного керуючого прямо було покладено обов'язок сумлінно виконувати свої повноваження для досягнення поставленої мети в частині виявлення активів боржника. Суд наголосив на такому важливому аспекті в діяльності арбітражного керуючого як ефективність без сумнівів.

Таким чином, повертаючись до вище окресленого питання клопотання комітету кредиторів до суду про заміну арбітражного керуючого, можна стверджувати, що саме комітет має надати докази непрофесійності діяльності арбітражного керуючого.

Як ми вже відмічали вище, суттєвою проблемою функціонування інституту арбітражного керуючого в Україні є оплата його послуг. Через недостатню правову визначеність, чинне законодавство відсилає розв'язання питання до напрацювань судової практики. В той же час слід справедливо визнати, що частково позитивні зрушення визначені в КУпБ, де зрештою, прямо закріплені положення щодо розмірів основної та додаткової винагороди арбітражного керуючого, а також джерела її отримання.

З урахуванням описаних нами вище проблем, та існуючих досліджень від Проекту ЄС «Право-Justice» [192], практиками пропонуються такі пропозиції щодо необхідних змін у процедурі банкрутства в цілому:

- удосконалення існуючих програм та комунікаційних платформ для арбітражних керуючих;
- надання доступу до усіх існуючих реєстрів;
- об'єднання та інтеграція існуючих реєстрів;
- спрощення доступу арбітражним керуючим до інформації, якої вони потребують у рамках виконання своїх повноважень;
- розширення повноважень самоврядної організації арбітражних керуючих, повна передача функцій перевірки, навчання, проведення іспиту, підвищення кваліфікації та призначення арбітражних керуючих;
- зменшення кількості та частоти звітності;
- зниження податків для арбітражних керуючих;
- чітка позиція з боку законодавства і практики Верховного Суду при проведенні будь-якої процедури, а саме розпорядження майном, санація, ліквідація або реструктуризація боргів фізичної особи;
- популяризація процедури банкрутства фізичних осіб в українському суспільстві;

- активне залучення арбітражних керуючих до законотворчого процесу, розробки реформ;
- проведення форумів, конференцій, круглих столів, як в онлайн, так і в офлайн форматі.

Таким чином, всебічне висвітлення наболілих проблем діяльності арбітражних керуючих на сучасному етапі розвитку українського суспільства, однозначно свідчить про те, що він, як фахівець, не тільки оцінює фінансові ризики підприємства, але також пропонує ряд правових заходів по відновленню платоспроможності підприємства, захисту активів і виведення підприємства з кризи. Як посадова особа підприємства, арбітражний керуючий має обов'язок взяти на себе функції щодо забезпечення господарської діяльності компанії та документообігу, а також виконувати вимоги, що стосуються виявлення кредиторів, проведення санації, організації процесу продажу майна боржника та ліквідаційної процедури, а в разі виявлення порушень закону, повинен повідомити представників правоохоронних органів. Правова підтримка процесу відновлення платоспроможності боржника розглядається, як з боку боржника, так і з боку кредитора.

3.2 Національні особливості страхування відповідальності арбітражних керуючих

Арбітражний керуючий, як представник незалежної професії, здійснює свої професійні обов'язки та виконує повноваження в межах відповідальності за ризики та власні помилки, що в решті, можуть мати негативні наслідки для всіх учасників справи. До того, як ми аналізувати вище в підрозділах 1.3 та 2.1 дисертаційного дослідження, та у відповідності до КУпБ [4] - арбітражний керуючий несе всю повноту юридичної відповідальності за

невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків у справі про банкрутство, спричинення шкоди або вчинення інших правопорушень. Саме тому, як ми вже окреслювали в попередніх наукових фахових публікаціях [97, с. 11-19], питання страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого має суттєве запобіжне та убезпечувальне значення як для практичної, так і для науково-теоретичної сфери.

У науковій літературі та юридичній практиці питання юридичної відповідальності арбітражних керуючих в цілому досліджуються такими відомими вітчизняними вченими як: І.В. Булижин [25; 29], І.А. Бутирська [30], В.В. Джунь [16], Б.М. Полякова [1; 2; 26; 28], Я. Г.Рябцева [78], Ю.В. Чорна [19].

Визначаю теоретичну та практичну складову категорії страхування відповідальності арбітражних керуючих, ми вважаємо за необхідне відмітити, по-перше, замалу кількість страхових компаній, які мають право та відповідні ліцензії на здійснення даного виду страхування професійної відповідальності на національному ринку.

По-друге, науковці, які вивчають особливості страхування арбітражних керуючих, так само підходять переважно в рамках власної практичної діяльності, зокрема: А.І. Данілов [193], О.О. Лобова [196] Ю.В. Кабенюк [31], О.О. Хорватова [194; 195] та ін.

Зважаючи на таку незначну ситуацію в сфері теоретичного надбання, практика застосування теж є неоднозначною. В той же час, аналізуючи позитивний міжнародний досвід практичної реалізації системи страхування відповідальності арбітражних керуючих [97, с. 11-19], ми впевнено можемо заявити, що питання правового регулювання даної сфери в національній практиці залишається вельми актуальним для України. Обґрунтуємо.

В.М. Нікіфорак [197, с. 4], вивчаючи основи договірних відносин у сфері страхування, приходить до висновку про те, що одним з важливих видів страхування с умовах сьогодення є страхування відповідальності. Автор наголошує, що кількість укладених договорів відповідальності щороку

збільшується завдяки усвідомленню громадянами своїх законних прав; покращенню благоустрою населення і, як наслідок, збільшення загальної суми платоспроможності і розмірів збитку; збільшенню числа факторів, що викликають збитки, пов'язані з індустріалізацією суспільства, розвитком техніки та технологій; широкому тлумаченню в судочинстві категорії збитку і, як наслідок цього, отримання права на відшкодування збитків.

Н.Б. Пацурія [198, с. 54] в контексті дослідження методологічних питань страхування та перестрахування, ґрунтуючись на теорії та приймаючи до уваги практику страхового ринку, стверджує, що саме за допомогою страхових інструментів можливо забезпечити фінансову безпеку держави, без якої, в свою чергу, не відбуватиметься нормальний соціально-економічний розвиток держави, неможливе ефективне функціонування суб'єктів господарювання.

Л.Ю. Чекмарьова [199; 200, с. 207], досліджуючи особливості страхування професійної відповідальності адвоката, в цілому приходить до наступного висновку важливості страхування професійної відповідальності. Автор підходить до важливості страхування професійної відповідальності через багатогранність шкоди, що може бути завдана представником незалежної професії при виконання професійних обов'язків. Вирішення даної проблеми автор вбачає через укладання договору страхування професійної відповідальності.

І с правді, професійна діяльність людини, як фахівця певної галузі чи то професії, є різновидом суспільної діяльності і пов'язана з ризиком завдання шкоди клієнтам – споживачам певних послуг. Здійснюючи професійну діяльність особа внаслідок причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру може заподіяти майнової шкоди інтересам клієнтів. Саме страхування професійної відповідальності покликане захистити майнові інтереси суб'єктів, що здійснюють певні види професійної діяльності та є реальним працюючим інструментом відшкодування шкоду, заподіяної під час здійснення професійної діяльності.

Звертаючись до витоків страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого слід вказати, що в Україні даний вид страхування в обов'язковому виді вперше було запроваджено Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 13.07.2002 р. Парадоксом національної правової системи ХХІ століття на нашу думку, є той факт, що страхування професійної відповідальності успішно працює в Україні, однак Цивільний кодекс України [132] не містить детальних норм про нього, спираючись більше на загальні принципи страхування майнового інтересу та спеціальні закони, такі як Закон України «Про страхування» [201]. Воно регулюється загальними положеннями цивільного законодавства про договір страхування, КУпБ та Закон «Про страхування», покриваючи ризики заподіяння шкоди третій стороні внаслідок професійних помилок.

Серед видів страхування професійної відповідальності окреме місце належить страхуванню відповідальності арбітражного керуючого. Важливість даного виду страхування, як не дивно, підтверджується й судовою практикою в сфері банкрутства. Так, з аналізу рішення Київського окружного адміністративного суду №116515757 від 22.01.2024 р. [202; 203, с.12] можна зробити висновок про важливість існування на боці арбітражного керуючого конкретного та ефективного захисту учасників справи про банкрутство від ймовірного завдання ним шкоди.

Дієвим елементом захисту арбітражного керуючого від ймовірних фінансових витрат, що можуть настати внаслідок спричинення шкоди під час виконання професійних обов'язків, на нашу думку, висловлену раніше [203, с. 11-19] дійсно є страхування його професійної відповідальності. Отже, проаналізуємо сутність та підстави даного виду страхування.

Законодавство України, а саме Цивільний кодекс України [132] в частині ст.ст. 979-985, де закріплено основні вимоги до договору страхування; Закон України «Про страхування» 2021 р. [201] у частині п.13 ст. 4, де закріплено право арбітражного керуючого на страхування

відповідальності через клас 13 страхування іншої відповідальності; Загальні умови страхування від страховиків (страхових компаній) [204; 205] - це основні нормативні акти щодо регулювання страхування в цілому, та відповідальності арбітражного керуючого зокрема.

Варто наголосити на тому, що укладення договору страхування відповідальності арбітражного керуючого є його правом, а не обов'язком. І тут слід навести приклади європейської практики страхування даного виду, що можуть слугувати еталоном. Так, у Великобританії [206] арбітражними керуючими та медіаторами з метою підвищення свого рівня впізнаності та компетентності, достатньо давно прийнято укладати договори страхування цивільно-правової відповідальності. Розміри страхового відшкодування встановлюються в межах від 1 до 2 мільйонів фунтів стерлінгів, в окремих випадках страхова сума може бути в межах від 5 до 10 мільйонів фунтів стерлінгів. Для порівняння: в гривневому еквіваленті за курсом Національного Банку України станом на 01 квітня 2026 року [207] такі суми могли би становити: страхування цивільної відповідальності арбітражних керуючих та медіаторів за шкоду, заподіяну майну на суму від 58 до 116 мільйонів гривень, у першому випадку та від 290 до 580 мільйонів у другому.

В Україні, відповідно до ч.1 ст. 24 КУпБ [4], арбітражний керуючий має право укласти із страховиком договір страхування відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок неумисних дій або помилки під час здійснення повноважень арбітражного керуючого, за класом страхування 13.

На нашу думку та з урахуванням практичного досвіду, однією з важливих складових даного виду страхування є забезпечення арбітражного керуючого від ймовірних фінансових ризиків своєї діяльності.

Вважаємо за необхідне здійснити правовий аналіз загальних умов та порядку укладання договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого.

Основні положення укладання договору страхування визначені у статтях 979-985 ЦК [132], де до істотних умов належить предмет договору

страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства.

В теорії та практиці цивільного права до предмету договору страхування прийнято відносити конкретні ризики, що передаються страхувальником страховику за визначену плату та які прямо пов'язані з об'єктом страхування.

В межах нашого дисертаційного дослідження та в частині важливості страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого наголосимо, що цивільно-правова відповідальність і тільки вона, становить об'єкт за договором страхування даного виду. В урахування покриття ризиків приймається шкода, яку арбітражним керуючим може бути заподіяно майну або майновим інтересам третіх осіб при виконанням своїх професійних обов'язків.

Звертаючись до Загальних умови страхування від страховиків - національних учасників страхового ринку [97, с. 11-19; 204; 205] можна констатувати, що страхувальник наділяється низкою якостей, зокрема, це фізична особа, дієздатна, та яка у встановленому законом порядку отримала кваліфікацію арбітражного керуючого. Тільки така особа має право безпосередньо укладати договір страхування своєї професійної відповідності зі страховиком.

Під третіми особами Загальні умови страхування професійної відповідальності [204; 205] розуміють невизначене коло осіб, які можуть зазнати збитків внаслідок здійснення страхувальником професійної діяльності арбітражного керуючого.

Законодавець через нормативно-правове регулювання ринку страхування [243] та Цивільний кодекс України [132] закріплює необхідність укладання договорів страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого виключно в письмовій формі. Факт укладення договору

страхування може посвідчуватися страховим полісом чи сертифікатом. Недодержання вимог законодавства щодо письмової форми договору страхування має наслідком визнання такого договору нікчемним.

До страхових ризиків за договором страхування відповідальності арбітражного керуючого слід віднести: спричинення матеріальної чи моральної шкоди, завдання збитків майну третіх осіб.

Загальні умови страхування професійної відповідальності [97; 204; 205] під страховим випадком для арбітражного керуючого розуміють події, що настають в період дії договору страхування внаслідок виконання арбітражним керуючим своїх професійних обов'язків, або внаслідок невиконання або неналежного виконання таких обов'язків. До переліку страхових ризиків страховики також відносять всі неумисні: порушення норм чинного законодавства, зобов'язань за договорами, дії або бездіяльність, рівно як й помилки, необережність, в результаті якої виникає обов'язок відшкодування шкоди. З рештою, в кожному конкретному випадку перелік ризиків може корегуватись індивідуально.

Договір страхування професійної відповідності арбітражного керуючого є оплатним: за послугу арбітражний керуючий сплачує страхову премію на банківські реквізити страховика.

Вважаємо за необхідне також стисло окреслити процес визнання події як страховий випадок за договором страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого. Тут необхідною умовою є встановлення сукупності таких елементів як: факт настання обставин, що спричинили заподіяння шкоди, факт звернення з вимогою про відшкодування шкоди від постраждалої особи, причому у даної особи має бути реальне право вимоги. Третє це встановлення наявності причинно-наслідкового зв'язку між діями або бездіяльністю арбітражного керуючого та фактом заподіяння шкоди третім особам.

За наявності всіх трьох елементів та подання пакету необхідних документів, страховик приймає рішення про можливість здійснити виплату

страхового відшкодування. В цілому, повний обсяг вимог щодо відшкодування шкоди внаслідок одного страхового випадку, буде вважатися заявленими з моменту подання страхувальнику першої з претензій або позовів, а також прийняття першого судового рішення.

На окрему увагу, з нашої точки зору, заслуговують такі умови договору страхування відповідальності арбітражного керуючого як ліміти страхування. Річ у тім, що договір страхуванням завжди визначає мінімальну та максимальну межу в конкретному грошовому вимірі для здійснення страхового відшкодування. Такі ліміти можуть встановлюватися як за окремими страховими ризиками, так і в частині спричинення шкоди. В усіх випадках за загальним правилом та якщо інше не передбачено договором страхування, відшкодування відбувається в межах страхової суми, прямо вказаної в договорі страхування.

Якщо звернутись до конкретних цифр для визначення лімітів страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого, та норм чинного законодавства, то тут встановлено межі від 908 тисяч грн до 2,5 мільйонів на один об'єкт страхування [205]. Додатково можуть встановлюватись виплати від 25% до 100% страхової суми по окремим ризикам чи супутнім витратам, як-то проведення експертиз, супровід експертів тощо.

Також в договорі страхування можливе застосування франшизи від 0% до 5% страхової суми та окремих страхових тарифів. Тут зробимо окремий акцент на тому, що страховий тариф є однією з істотних умов договору страхування відповідальності арбітражного керуючого. Практика страхового ринку встановлює тарифи залежно від загального розміру страхової суми, наявності чи відсутності ліміті та франшизи. В перерахунку на мову андерайтингу, страховий тариф може становити від 0,06% до 1,0%. В тім, для конкретного договору страхування завжди встановлюється свій тариф.

Не менш важливим в нашому дослідженні умов страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого є межі дії договору

страхування. Так, за загальним правилом, страхове покриття поширюється на всю територію України, де в принципі й здійснюється його діяльність. Однак, із урахуванням воєнного стану, що запроваджений в Україні з 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення рф, законодавець та страхові компанії звузили межі дії даного виду договору страхування. Тому виключення становлять території, на яких ведуться бойові дії у межах їх тривалості, рівно й як території, що тимчасово окуповані рф.

Підставою для такого звуження є Постанова Кабінету міністрів України «Про деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією» від 06.12.2022р. №1364 [210], Наказ Міністерства розвитку громад і територій «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією» № 376 від 28.02.2025 [211].

Що ж стосується інших територій, які згідно законодавства перебувають в окупації у розумінні та визначенні згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. № 1207-VII [212], а також території, що знаходяться в оточенні чи блокуванні, в тому числі й зони територій, що знаходяться під санкціями ООН, місцевості із офіційно оголошеним надзвичайним станом, а також місцевості, де є загроза стихійного лиха, райони обмеженого та забороненого доступу – тут також діють обмеження дією договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого.

Щодо терміну дії договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого, то тут діють загальні правила практики укладання ризикових договорів – 12 місяців. Втім точний строк дії зазначається безпосередньо в кожному договорі страхування окремо. Можливою є пролонгація договору або укладання нового.

Наступною істотною умов договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого є момент набрання чинності договором. Так, відповідно ст. 983 ЦК [132] договір набуває чинності (вступає в дію) або з конкретної дати, прямо вказаної в договорі, або з дня, що слідує за днем сплати страхової премії.

Тут слід приділити увагу ситуаціям, коли трапляються події, що за своїми ознаками схожі на страховий випадок: законодавець у п.43 ст.1 Закону України «Про страхування» та страховий ринок виходять з того, що дія договору страхування не поширюється на події, які настали до набрання чинності договором страхування незважаючи на наявність в них ознак страхового випадку. По суті, мова йде про незначний часовий проміжок між реальним фактом укладання договору страхування та фактом сплати страхової премії на банківський рахунок страховика.

Завершуючи аналіз істотних умов договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого, дозволимо собі зробити незначне порівняння іноземного досвіду з національною практикою в частині лімітів страхових сум. Якщо пригадати мінімальну та максимальну межу можливого ліміту відшкодування за договором страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого у Великобританії (від 1-2 мільйонів фунтів стерлінгів до 5-10 мільйонів) та порівняти із національними законодавчими обмеженнями (від 908 тисяч гривень до 2,5 мільйонів гривень), то очевидна різниця становить 232 рази. Така різниця, нажаль, призводить до неоднозначного висновку про знецінення професії арбітражного керуючого як професіонала високо рівня.

В цілому викладений стислий аналіз національних особливостей страхування відповідальності арбітражного керуючого свідчить про важливість існування даного виду страхового продукту, відповідність міжнародним нормам та окремим стандартам. В той же час наявні проблеми практичного змісту, встановлення фінансово необґрунтованих та таких, що не відповідають реальним вимогам ринку тарифів, знижують престижність

професії арбітражного керуючого в цілому, та почасти стають умовою для вчинення ним правопорушень.

А тому напрямків удосконалення окремих аспектів професійної діяльності арбітражного керуючого в Україні є достатньо. В цьому контексті слід навести й думки безпосередньо практичних представників сфери арбітражного управління.

А.І. Данілов [193, с. 698-699] в частині удосконалення окремих правових інститутів регулювання професійної відповідальності арбітражного керуючого, звертає увагу на усунення колізій між нормами КУпБ та Законом України «Про страхування», що можливо реалізувати через закріплення страхування професійних ризиків арбітражного керуючого як обов'язкового виду страхування. Реалізація даної пропозиції надасть можливість розподілити ризики на дві частини – основні та додаткові. Таким чином, на думку автора, покриттям основних ризиків матиме значення на етапі призначення арбітражного керуючого судом у справу про банкрутство, тоді як додаткове страхування відповідатиме в частині визначення ступеня майнових ризиків арбітражного керуючого, у співвідношення з розмірами грошових вимог кредиторів та вартістю активів неплатоспроможного боржника.

О.О. Лобова [193, с. 698-699], вивчаючи особливості страхування професійної відповідальності в Україні з економічних позицій, окреслює коло наступних об'єктивних факторів, що стримують розвиток страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого України: поверхневе вивчення професійної відповідальності як об'єкта страхування, відсутність емпіричних досліджень та наукових праць в сфері вивчення класифікації професійної відповідальності та ризиків кожного виду. Окремо авторка відмічає недосконалу законодавчої бази в сфері організації професійної діяльності в цілому, та окремих її видів зокрема; розшарованість основних принципів реалізації страхової діяльності страховими компаніями тощо.

Як підсумок, відмітимо наступне: в умовах сьогодення нормативно-правові акти в сфері страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого потребують негайного удосконалення.

Одним з перспективних напрямків дослідження та удосконалення фінансової складової відповідальності арбітражного керуючого має стати підвищення лімітів страхового відшкодування.

3.3 Правовий статус саморегульної організації арбітражних керуючих та пропозиції по удосконаленню національного законодавства

Конституція України [105] у ст. 36 закріплює право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації з метою захисту своїх прав і свобод, задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Користуючись конституційним правом, представники незалежних професій активно об'єднуються в професійні організації, що в сучасних умовах економічного розвитку держави, можна розглядати як рушійну силу розвитку професії, удосконалення галузевого законодавству, та й в цілому позитивно впливає на захист прав суб'єктів правовідносин.

Враховуючи положення «Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні» від 2018 р. [214] актуальним стало, по-перше, прийняття системної правової бази, здатної забезпечувати ефективне функціонування саморегульованих організацій, а по-друге, це може мати вплив на розвиток пріоритетних реформ підприємництва в Україні.

Аналіз нормативно-правової бази наразі свідчить про відсутність єдиного підходу до інституту саморегулювання. Зокрема, на нашу думку, варто відмітити відсутність системного погляду на процес створення саморегульованих організацій в державі цілому, незрозумілі цілі їх створення, а також розмиті повноваження керівного складу.

З практичної складової все ж необхідно відмітити окремі позитивні показники діяльності вже існуючих саморегульованих організацій в сфері

архітектури, професійної діяльності на ринку цінних паперів, діяльність недержавних пенсійних фондів та діяльності кредитних спілок, в туристичній та страховій сфері.

В межах нашого дослідження інституту відповідальності арбітражного керуючого, слід навести норми ст.1 та ч. 1 ст. 10 КУпБ [4], де закріплені права фізичної особи, яка отримала свідоцтво про право здійснення діяльності арбітражного керуючого та інформація про яку внесено до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України. Арбітражний керуючий, як представник незалежної професії має право бути членом професійних саморегулювних організацій. Метою участі арбітражного керуючого в самоврядуванні та самоорганізації є сприяння розвитку власне самого інституту арбітражних керуючих, покращенню самоврядування арбітражних керуючих, створення сприятливих умов для здійснення професійної діяльності, підтримання та авторитету арбітражних керуючих в суспільстві тощо.

Слід відмітити науковий доробок в сфері правового регулювання саморегулювних організацій. Так, окремі аспекти їх діяльності знайшли відображення у дослідженнях вітчизняних науковців та практиків, фахівців не лише у сфері банкрутства, а й державного управління, зокрема: І.А. Бутирська [30], Ю.В. Кабенюк [31], Д.В. Задохайло, Т.І. Швидка Т.І., В.В. Рєзнікова [72], Я.Г. Рябцева [78; 131], В.П. Козирєва, Н.В. Філик, А.П. Гаврилішин [79], Н.А. Литвин [146], М.О. Бондаренко [216], О.І. Зайцева, О.І. О.І. Гарафонова, Н.В. Ємець [217], А.І. Суббота та В.В. Мушенюк [235] та інші.

Втім, враховуючи сучасну політико-економічну ситуацію в державі, процеси євроінтеграції виникає необхідність постійного удосконалення підходів в частині правового регулювання професійної діяльності в цілому, та арбітражних керуючих зокрема.

Ще одним аргументом на підтримку розвитку саморегулювальної діяльності представників незалежних процесій є відсутність єдиного

нормативного акту, яким би комплексно регулювались їх самоврядування. З рештою, стабілізація ефективності реалізації норм законодавства поруч із підвищенням соціальної відповідальності сприятиме позитивному регулюванню незалежних професій.

До того ж слід враховувати військово-політичну ситуацію в Україні, яка прямо негативно впливає на більшість сфер життєдіяльності держави, спричиняючи особливі виклики в економіці держави.

В.В. Волинець [215, с. 158] в цьому контексті наголошує на важливості інституту банкрутства як фінансово-правового показника ринкової економіки. Автор відмічає, що через інститут банкрутства відбувається забезпечення економічної стійкості підприємницької діяльності, є можливою мінімізація втрат, а також створюються умови для стабілізації економіки в умовах щоденних воєнних ризиків та втрат.

В цьому контексті інститут банкрутства через використання правових механізмів дозволяє реагувати на фінансові труднощі підприємств, вживати заходів запобігання системним ризикам, захищати права кредиторів та боржників. Таким чином створюються умови для оздоровлення бізнесу, зберігається стабільність арбітражних процесів, процедур банкрутства та виконання цілей сталого розвитку. З огляду на майбутнє післявоєнне відновлення вже сьогодні постає закономірне питання щодо необхідності вдосконалення процедур банкрутства та формування України як держави з стійкою конкурентоспроможною та інвестиційно-привабливою економікою.

Н.А. Литвин [231, с. 5] наголошує: центральною фігурою у процедурі неплатоспроможності виступає арбітражний керуючий, який наділений широкими повноваженнями щодо управління майном боржника, відновлення його платоспроможності або ліквідації підприємства. А тому саме на нього покладається обов'язок дотримання принципів законності, об'єктивності та справедливості у відносинах між усіма учасниками провадження.

Отже, інститут банкрутства та правовий статус арбітражного керуючого, разом із перспективною системою саморегулювання діяльності

останніх, є важливою складовою повоєнної відбудови держави. То ж проаналізуємо як функціонує саморегулювання діяльності арбітражних керуючих в Україні сьогодні, та які перспективи покращення можливі.

В українській мові [216, с.1291] саморегулюванням тлумачиться як процес, що здійснюється особою або сукупністю осіб самостійно та з конкретною метою. В правозастосуванні та інших галузях похідними від саморегулювання стали поняття саморегулівний, саморегульований, саморегулювальний, саморегулюючий.

Не вдаючись в деталі етимології категорії саморегулювання, відмітимо лише той факт, що в науковій літературі дискусії тривають.

М.О. Бондаренко [217, с.44-45], вивчаючи галузеві особливості саморегулювання крізь призму механізму публічного управління, а також колектив науковців О.І. Зайцева, О.І. Гарафонова та Н.В. Ємець [218, с.261], в частині аналізу трансформації управлінських концепцій в умовах ринкової самоорганізації, приходять до висновку про те, що категорію самоорганізації слід розуміти як постійний процес здійснення управління певним підприємством. Через гнучкість та відносну автономію виникає можливість здійснювати регулювання внутрішніх процесів з подальшою адаптацією до зовнішнього середовища.

А.О. Сошников [219, с. 46] робить висновок про те, що не зовсім вірно ототожнювати саморегульованість з різноманіттям форм регулювання в цілому, наприклад, зі стандартами професійної діяльності. Не слід плутати саморегульованість із соціальною відповідальністю бізнесу та галузевими практичними напрацюваннями.

Враховуючи наведені вище теоретичні надбання, можна припустити, що запровадження сучасних механізмів взаємодії держави і бізнесу з одного боку, та бізнесу і суспільства з іншого, можливим стає досягнення взаємної відповідальності усіх учасників суспільного життя. Схожий висновок можна зробити також й зі змісту «Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до

2030 року» [220], де через стале економічне зростання та інтеграційні процеси приєднання є похідними соціально-економічного розвитку, індексу задоволення населення держави життям у поєднанні із суспільною відповідальністю.

В цьому сенсі актуальності набуває категорія соціально відповідального бізнесу як фактор позитивної поведінки суб'єктів підприємництва, бізнесу та господарювання. Відповідність законодавству і міжнародним нормам, інтегрованість в господарську діяльність, відповідальність бізнесу в процесі виробничої діяльності за навколишнє природне середовище, наряду із впливом прийнятих рішень на суспільство, - все окреслене має за мету сприяння сталому розвитку суспільства та забезпеченню добробуту населення.

Саме тому розвиток соціально відповідального бізнесу є добровільною діяльністю суб'єктів підприємництва, де кінцевою метою має стати дотримання високих стандартів всіх видів діяльності. З іншої сторони покращенню результативності бізнесу, зменшення шкідливих впливів на навколишнє природне середовище, збільшення показників прибутковості у коротко строковій та довгостроковій перспективі є можливим за умови існування в державі високих соціальних стандартів якості роботи з персоналом. З цією метою необхідним стає заснування довіри до бізнесу з боку суспільства та суттєва державна підтримка.

З огляду на тему нашого дослідження, важлива роль в контексті соціальної відповідальності належить саморегульованій діяльності арбтражних керуючих.

Слід погодитися з думкою О.М. Гончаренко [221, с. 55] про те, що тільки через глибоке розуміння ринкових особливостей, прозоре регулювання, гнучкість, інноваційність і адаптивність встановлених на ринку правил можна зрозуміти переваги створення та діяльності саморегулювних організацій. Не останню роль має відігравати зрозумілий нагляд та контроль за діяльністю учасників ринку та за дотриманням ними правил. Дослідниця

також стверджує, що виключно через ефективне конкурентне середовище та підвищення доходів бізнесу стає можливим результативність діяльності саморегулювальних організацій.

На окрему увагу заслуговує врегулювання та дотримання морально-етичні норм, що часто виникає на ґрунті недобросовісної конкуренції при здійсненні професійної діяльності. Вирішення даної проблеми вбачається можливим через створення організацій саморегулювання, обмін інформацією між ними та регуляторами, а також постійне підвищення кваліфікації та навчання.

З практичної точки зору інститут саморегулювання є складним, і складається буквально з двох частин: «само-» та «регулювання», що трактується як робити щось самому на підставі визначених правил.

І тут слід згадати також категорію правового регулювання, під якою розуміється здійснюване громадянським суспільством або державою за допомогою правових засобів упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин [222, с. 274].

Р.Б. Тополевський Р. Б. та Н.В. Федіна [223, с. 237] до суб'єктів правового регулювання крізь доктринальні положення теорії права відносять державу та громадянське суспільство. Автори дотримуються думки про те, що оскільки фактично процес саморегулювання здійснюється фізичними особами, то за суб'єктним складом його можна віднести до суспільства.

М.С. Кельман та Р. М. Кельман [224, с. 13-20] характеризують саморегулювання через призму наукових підходів власне правове регулювання, акцентуючи увагу на особливому правовому режимі. Автори в особливий спосіб поєднують залучення способів, методів та типів правового регулювання для забезпечення ефективного правового регулювання.

Оскільки правовому регулюванню належить важливе місце серед структурних елементів правової системи, то на нашу думку, до найважливішим аспектом наукового пізнання на сучасному етапі залишається встановлення необхідних правил і норм через які стає можливим

окреслення меж дозволеної поведінки особи. Метою даного процесу пізнання є забезпечення безпеки, законності та правопорядку в суспільстві та державі. Найкращим результатом окресленого процесу можна вважати здатність учасників саморегулювання на власний розсуд визначати, обирати та координує власну поведінку та нести відповідальність.

Варто також погодитись із думкам В.В. Суислової [225, с. 324-330] та О.М. Гончаренко [221, с. 208-210] про різницю у правових формах та засобах регулювання діяльності саморегульованих організацій для юридичних осіб, суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб.

Досліджуючи різноманітні саморегульовані організації суб'єктів господарювання та представників незалежної професійної діяльності, автори пропонують розподілити їх статус на три види: самоврядні організації, саморегульовані організації, саморегульовані організації з делегованими державою повноваженнями. Запропоновану різницю між видами організацій автори обґрунтовують обсягом наділених повноважень конкретної організації та її органів. Відповідно, такий обсяг якісно зростає, від самоврядної до саморегульованої з делегованими повноваженнями організації, яку умовно можна назвати публічною саморегульованою.

На законодавчому рівні поняття саморегулювальної організації закріплено у п. 53 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [226], де створене відповідно до закону неприбуткове об'єднання надавачів фінансових або супровідних послуг, створене згідно вимог законодавства визнається як саморегулювальна організація.

Метою створення даного об'єднання слід вважати здійснення саморегулювання діяльності його учасників, представництво та захист їх прав та інтересів, наряду із захистом інтересів інших учасників ринку фінансових послуг з визначеним з боку регулятора обсягом повноважень.

Саморегулювальних організацій можуть створюватись в різних організаційно-правових формах, зокрема як об'єднання громадян чи громадська організація, неприбуткове добровільне об'єднання чи

неприбуткове товариство. Часто також можна зустріти саморегулівні організації, створені як асоціації, громадські професійні організації чи неприбуткові об'єднання.

Однак, вважаємо за необхідне навести окремі погляду сучасних дослідників та практиків в частині пояснення можливостей та правильного вживання тієї чи іншої назви саморегулівної організації.

Так, І. Лавриненко та Х. Файчак [227, с. 15] наголошують на частому некоректному, а подекуди й невідповідному до законодавства вживання термінології в процесі створення та реєстрації саморегулівної організації. З іншого боку, і й саме законодавство не містить єдиної організаційно-правової форми з набуттям статусу саморегулівної організації. Лише крім відповіді на окреслені питання можна віднайти в ст.ст.83, 85 Цивільного Кодексу України [132].

Частина 2 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання» [228] також містить суперечливу норму про те, що його дія не поширюється на суспільні відносини у сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення саморегулівних організацій.

Такі висновки були зроблені І. Лавриненко та Х. Файчак [227] через глибокий аналіз та інвентаризацію нормативної бази, що встановлює організаційні та правові засади діяльності саморегулівних організацій в Україні. Автори підкріпили своє дослідження емпіричним матеріалом, вивченим на базі діяльності організацій зі статусом саморегулівних.

І звичайно, варто зупинитися на положеннях Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» № 4196-IX 9 січня 2025 року [229]. Вказаним законом у ст. 6 закріплено наступні форми об'єднань юридичних осіб як асоціації, корпорації, консорціуму, концерну, іншого об'єднання юридичних осіб, передбаченого законом.

Частина 2 ст. 6 Закону № 4196-IX [229] визначає поняття асоціації як договірною об'єднання, створеного з метою постійної координації

господарської діяльності юридичних осіб, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.

Законодавець не надає права створеній асоціації втручатися у господарську діяльність юридичних осіб її учасників. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами.

Зважаючи на інститут відповідальності арбітражного керуючого як предмет нашого дослідження, для нас має важливого значення як раз саморегулівна організація арбітражних керуючих, що представлена в Україні як Національна асоціація арбітражних керуючих України. Пропонуємо здійснити стислий аналіз її правового статусу та в цілому, та значення для регулювання діяльності арбітражних керуючих як представників незалежної професійної діяльності, зокрема.

Національна асоціація арбітражних керуючих України, як саморегулівна організація, є всеукраїнською недержавною некомерційною професійною організацією, яка створена на засадах професійної належності. Метою її створення та діяльності є об'єднання арбітражних керуючих України та забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих.

Стаття 32 КУпБ [4] закріплює основні принципи саморегулівної організації арбітражних керуючих, зокрема виборність, гласність, підзвітність та обов'язковості для виконання арбітражними керуючими рішень керівних її органів.

Саморегулівна організація арбітражних керуючих утворюється з'їздом арбітражних керуючих України та не може бути реорганізована. Однак

законодавство містить підстави для її можливої ліквідації у встановленому порядку та випадках.

Саморегулівна організація арбітражних керуючих має статус некомерційної професійної організації арбітражних керуючих зі статусом юридичної особи. Забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих є основною метою її створення та діяльності.

Саморегулівної організації арбітражних керуючих діє на основі статуту, який затверджується з'їздом арбітражних керуючих України та є її установчим документом.

Учасниками самоврядної організації та керівниками можуть бути лише арбітражні керуючі, відомості про яких внесені до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України [93]. Важливою ознакою учасника є його дійсна діяльність, тобто така, що не припинена у встановленому законодавством порядку. Членство арбітражного керуючого в саморегулівній організації можливо з дня внесення інформації про нього до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України та за умови сплати членських внесків.

До органів саморегулівної організації арбітражних керуючих належать: з'їзди та Рада арбітражних керуючих регіону; голова ради арбітражних керуючих регіону; з'їзд арбітражних керуючих України та ревізійна комісія. В разі необхідності саморегулівна організація арбітражних керуючих може утворювати інші органи, необхідні для виконання її повноважень.

З наведеного вище можна зробити висновок про те, що вищим органом самоврядування арбітражних керуючих є з'їзд арбітражних керуючих України. Порядок проведення з'їзду арбітражних керуючих детально визначено у Наказі Міністерства юстиції України № 3190/5 від 17.10.2019 «Про затвердження Порядку проведення установчого з'їзду арбітражних керуючих України» [230].

Черговість скликань з'їзду не повинна бути рідшою одного разу на два роки. Однак, в разі наявної вимоги державного органу з питань банкрутства або не менше 10% загальної кількості членів саморегулівної організації

арбітражних керуючих, або не менше 1/3 рад арбітражних керуючих регіонів, з'їзд арбітражних керуючих України також може бути скликано. В усіх випадках повноваження щодо скликання та організації проведення з'їзду належать до компетенції ради арбітражних керуючих України.

До кола повноважень з'їзду арбітражних керуючих України, зокрема, віднесено: утворення Ради арбітражних керуючих України, обрання Голови Ради арбітражних керуючих України та його заступників, їх дострокове відкликання із посад; розробка та затвердження Положення про Раду арбітражних керуючих України; затвердження статуту саморегульованої організації арбітражних керуючих та подальше необхідне внесення до нього зміни; затвердження Кодексу професійної етики арбітражного керуючого [106]; створення ревізійної комісії та затвердження Положення про ревізійну комісію.

Також до повноважень з'їзду відносяться всі питання затвердження кошторису організації та її керівних органів, рівно й як затвердження звітів про їх виконання. У випадках створення ревізійної комісії, з'їзд також розглядає та затверджує висновки ревізійної комісії.

Окреслені в статуті функції саморегульована організація арбітражних керуючих реалізує із дотриманням ст. 33 КУпБ [4] та через здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих в частині дотримання ними законодавства України, Кодексу професійної етики арбітражного керуючого та інших нормативно-правових актів. Організація приймає активну участь у розробленні нормативно-правових актів та заходів, що відносяться до способів удосконалення процедури відновлення платоспроможності боржника.

А.І. Суббот та В.В. Мушенюк [235, с. 289] з огляду на досить широкі функції контролю за діяльністю арбітражних керуючих з боку саморегульованої організації, приходять до висновку про те, що таким чином відбувається формування практики недопущення найменших порушень чинного законодавства. Автори справедливо стверджують, що завдяки дотриманню

принципів професійної етики арбітражним керуючим, наряду з необхідністю постійного підвищення кваліфікації, стає можливим належне виконання ними своїх професійних обов'язків під час врегулювання банкрутства зокрема, та реалізація державної політики запобігання неплатоспроможності в цілому.

До функцій також слід віднести здійснення представництва арбітражних керуючих у відносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форми власності; взаємозв'язки та координація роботи з громадськими об'єднаннями та міжнародними організаціями.

В той же час захист професійних права арбітражних керуючих, поруч із забезпеченням високого професійного рівня, напрямками розвитку сфери арбітражного управління через втілення незалежну професійну діяльність стає можливим через реалізацію функцій саморегулювальної організації арбітражних керуючих.

- До специфічних та суто професійних функціональних напрямків діяльності саморегулювальної організації арбітражних керуючих слід віднести забезпечення престижності професії арбітражних керуючих та надання консультацій з підготовки методичних рекомендації щодо питань професійної етики арбітражних керуючих на базі застосування прогресивного міжнародного досвіду.

У випадках оприлюдненої інформації, що принижує честь, гідність та ділову репутацію арбітражних керуючих, саморегулювальна організація наділена повноваженнями щодо організації перевірки даної інформації на виявлення ознак достовірності та наступне вжиття заходів для її спростування в рамках діючого законодавства.

Таким чином можна зробити висновок: представникам незалежної професійної діяльності з метою саморегулювання діяльності учасників ринку, представництва і захисту їх прав та інтересів важливо об'єднуватися в самоврядні організації. Саморегулювальна організація арбітражних керуючих

виконує важливу професійну, стабілізаційно-економічну, організаційно-розпорядчу та репутаційну функцію.

Практичний досвід діяльності арбітражних керуючих та правове регулювання самоврядних організацій в умовах сьогодення потребують оперативного реагування на виклики сучасності, вдосконалення законодавства на підставі запозичення позитивного міжнародного досвіду. Разом з тим позитивними є тенденції щодо практичної реалізації існуючих норм та реальної діяльності Національної Асоціації арбітражних керуючих України, зокрема. Наукове осмислення проблеми дає підстави для розробки системних рішень на основі кращого досвіду європейських держав.

Висновки до третього розділу:

1. Арбітражний керуючий, як висококваліфікований спеціаліст та представник незалежної професії, при здійсненні своїх повноважень, є незалежним. В силу своєї освіти, навичок та компетентності від має здатність ефективно керувати процедурою банкрутства, ефективно та раціонально планувати робочий процес, здійснювати управлінський контроль.

2. Як і будь який вид діяльності, професійна діяльність арбітражного керуючого не позбавлена проблем. Серед пропозицій щодо покращення діяльності арбітражного керуючого удосконалення можна відмітити: - необхідність удосконалення існуючих програм та комунікаційних платформ для арбітражних керуючих; - надання доступу до існуючих реєстрів; - спрощення доступу арбітражним керуючим до інформації, якої вони потребують у рамках виконання своїх повноважень; - розширення повноважень самоврядної організації арбітражних керуючих, повна передача функцій перевірки, навчання, проведення іспиту, підвищення кваліфікації та призначення арбітражних керуючих; - активне залучення арбітражних керуючих до законотворчого процесу, розробки реформ.

3. Страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого є важливим фактором їх професійної діяльності, а різноманіття майнової шкоди, яка може бути завдана професіоналом своєму клієнту, зумовлює проблему її фінансової компенсації, яка може бути вирішена саме за допомогою страхування професійної відповідальності.

Порядок та умови здійснення страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого визначаються законодавством, загальними правилами страхування, реальним станом економіки та ринкової конкуренції. Укладання договору страхування цивільно-правової відповідальності для арбітражного керуючого, як страхувальника та професіонала, є своєрідною гарантією його доброчесності.

4. Саморегулювання представників професійної діяльності в сучасних умовах економічного розвитку держави є необхідною складовою правового регулювання і виступає як функція, що притаманна правовій системі в цілому та здатна сприяти розвитку суспільства, науки, бізнесу, покращенню законодавству, захисту прав суб'єктів правовідносин.

Проблемним аспектом є відсутність в національному законодавстві єдиних підходів до саморегулювання, відсутність системного та комплексного порядку утворення та діяльності саморегулювних організацій. Залишаються не визначеними мета та цілі здійснення саморегулювання як суб'єктів господарювання, так і представників незалежних професій.

ВИСНОВКИ:

Проведене нами комплексне дослідження відповідальності арбітражного керуючого на підставі норм національного та міжнародного права, із використанням глибокого аналізу доктринальних положень теорії в поєднанні з судовою практикою, дає змогу зробити наступні висновки.

1. Актуальність та важливість ефективного управління процедурою банкрутства чи санації неплатоспроможного суб'єкта залежить напряду від кваліфікації арбітражного керуючого, який, поглиблюючись в усі процеси виробництва, обліку та оподаткування, внутрішні соціальні взаємозв'язки між працівниками боржника, має змогу правильно оцінити необхідність чи то ліквідації неплатоспроможного учасника, чи його відродження через процедуру санації.

Формування правового статуту арбітражного керуючого та його відповідальності нерозривно пов'язана із становленням та розвитком інститут банкрутства, або як його ще часто називають в іноземній літературі та міжнародному праві - конкурсної процедури. Конкретні види юридичної відповідальності для арбітражного керуючого залежать від держави, її законодавства та визначеної моделі банкрутства.

2. Історія інституту банкрутства та осіб, які допомагали вирішити питання фінансової неспроможності демонструє взаємозв'язок права з основними етапами економічного розвитку суспільства. Сьогодні існує чітка залежність між ступенем ефективності національної моделі процедури неплатоспроможності та банкрутства з динамікою й прогресивною структуризацією економічної системи країни.

Витоки правовідносини щодо неплатоспроможності, способів їх вирішення, правовий статус та повноваження учасників даної процедури зароджуються ще за часів римської імперії, де зобов'язання існувало як це складне юридичне поняття та у поєднанні із становленням зобов'язальних правовідносин.

Нами виділено три основні періоди розвитку інституту відповідальності арбітражного керуючого: період середньовіччя, період активного розвитку індустрії, економіки, банківської сфери в поєднанні із запровадженням гуманістичних способів вирішення проблем банкрутства, період сучасності.

Перший період, 13-18 століття, відмічається активним розвитком законодавства в сфері неплатоспроможності, зокрема, в Німеччині, Італії та Франції через запровадження посади управляючого процедурою банкрутства як представника судової влади. В означених країнах відбувається активний розвиток торгівельних відносин, а, відповідно трапляються випадки банкрутства.

Новий час та законодавство Франції початку 19-го століття вводить такого учасника як «попечитель» (піклувальник) над майном боржника, він призначався судом, володів та управляв майном боржника; допускалось призначення кількох піклувальників з солідарною відповідальністю кожного.

Зроблено висновок про те, що Франція має найбільш сучасну модель регулювання питань в сфері банкрутства та неплатоспроможності серед країни Європи. Важливим суб'єктом процесу є інститут повіреного, що нагадує мікс медіатора та арбітражного керуючого.

Констатовано, що 20-е сторіччя характеризується тотальним державним втручанням у господарську діяльність в усіх державах. Інститут банкрутства починає активно розвиватись поряд із системою законодавства, з'являється такий учасник як керуючий. Основним мотивом процедури банкрутства та діяльності керуючого, врешті, стало збереження бізнесу.

Зроблено висновок про те, що законодавство сучасної Німеччини закріпило правовий статус арбітражного керуючого у Кодексі про неплатоспроможність Німеччини 1994 р.. Керуючий обирається серед претендентів, що подають заявки на управління у справі; з моменту призначення отримує відповідне посвідчення про призначення, яке повертає до суду з питань неплатоспроможності після завершення своїх повноважень.

Підставами відповідальності керуючого у справі про неплатоспроможність в Німеччині є спричинення сторонам збитків, внаслідок невиконання своїх обов'язків чи порушення норм законодавства.

До особливостей юридичної відповідальності керуючого у справах про неплатоспроможність в Німеччині, на основі здійсненого аналізу законодавства держави, необхідно віднести: здійснення судом з питань неплатоспроможності нагляду, накладення штрафних санкцій; звільнення керуючого з посади з поважних причин; іншу юридичну відповідальність здійснює суд з питань неплатоспроможності, який має право в будь-який час витребувати від останнього необхідну інформацію або звіт про стан провадження у справі та її рух. В разі встановлення фактів невиконання керуючим своїх обов'язків, суд має право накладення штрафу після попередження; максимальний розмір такого штрафу не повинен перевищувати двадцять п'ять тисяч євро. Штраф може бути оскаржений керуючим у встановленому законом процесуальному порядку.

Аргументовано на підставі аналізу законодавства Польщі в сфері банкрутства існування можливості щодо забезпечення виконання зобов'язань через майно боржника та шляхом призначення тимчасового судового керуючого. Таке забезпечення відбувається під час розгляду справи про банкрутство, саме рішення щодо призначення тимчасового судового керівника, його звільнення або зміну оголошуються під час судової процедури. Тимчасовий керівник звітує перед судом про фінансовий стан боржника, його активи та щодо інших питань, в межах справи про банкрутство.

Зроблено висновок про те, що в Бельгії, під час процедури банкрутства, за необхідності призначається керуючий з питань банкрутства, яким може бути призначена особа, зі спеціального переліку та відповідною кваліфікацією. Законодавство держави відносить до таких осіб виключно юристів, які зареєстровані у переліку Бельгійської колегії адвокатів, пройшли спеціальну підготовку, мають практичні навички у процедурах ліквідації.

Доведено, що законодавство означених держав Європи включно до кінця 20-го століття практично не мало такої фігури в процедурі банкрутства, і було переважно спрямоване на задоволення вимог кредиторів.

3. Авторі дійшов висновку про те, що державам англосаксонської системи права притаманна своєрідна унікальність. З метою ефективного нагляду за процедурою банкрутства, а також з метою вчасного задоволення вимог кредиторів, запроваджуються спеціальні державні програми довірчих осіб. Аргументовано, що довірчий керуючий призначається з моменту подачі до суду справи про банкрутство, до його повноважень належить контроль та адміністрування справи про банкрутство. В США в залежності від штату, де розглядається справа про банкрутство, є два основних суб'єкта подібних до арбітражного керуючого в українському розумінні: адміністратор з питань банкрутства та керуючий з питань банкрутства. В США інститут арбітражного управління має фігуру офіційного керуючого зі статусом державного службовця, а основна його функція полягає в обслуговуванні банкрутства згідно вимог законодавства США.

Аналіз відповідальності тимчасових керуючих з питань банкрутства в США дає змогу зробити висновок про те, що їх діяльність констатує схильність до шахрайства. Причинами поширення такого негативного явища вважають занадто велику кількість тимчасових керуючих, які, з одного боку, приймають управління величезними обсягами та фондами майна, однак, обмежені в ресурсах, доступних для проведення перевірок і звітів.

Зроблено висновок про те, що Канада, як держава, орієнтована на залучення інвестицій, має особливий цікавий досвід та ефективно збалансовані повноваження ключових суб'єктів обслуговування неплатоспроможного підприємства - судових органів, державного органу з питань банкрутства та арбітражного управляючого, який має широкий спектр повноважень.

У Великобританії існують три статуси спеціалістів, які керують майном в процесі банкрутства: арбітражний управляючий, конкурсний керуючий,

розпорядник або ліквідатор. Всі вони є практикуючими спеціалістами в сфері фінансів, неплатоспроможності та банкрутства, а їх діяльність підлягає ліцензуванню. Важливим тут є той факт, що отримати ліцензію конкурсного керуючого можливо, якщо особа, що подала заявку, є членом самоуправної організації арбітражних керуючих та має дозвіл на провадження відповідної діяльності, виданий такою організацією. Ліцензія, що дає право бути практикуючим спеціалістом з неплатоспроможності, видається на три роки. Британське законодавство має достатньо лояльну та гнучку систему банкрутства, де арбітражні керуючі мають різне правове становище залежно від застосованої процедури, а отже й рівень відповідальності залежить від переліку повноважень.

4. На підставі аналізу історичних джерел національного права, зроблено висновок про те, що становлення та розвиток інституту арбітражного керуючого в Україні має тривалу історію. Правовий статус арбітражного керуючого в сучасному розумінні сформувався не відразу, та зазнав впливу позитивного правового досвіду таких провідних держав світу в цьому питанні як Великобританія, США, Канада, Німеччина, Франція, Італія та Польща.

Відлік сучасного тлумачення та розуміння правового статусу арбітражного керуючого починається з моменту проголошення державою незалежності у 1991 році та наступним реформуванням всього законодавства в сфері підприємницької діяльності. До перших осіб, які допомагали вирішувати справи про банкрутство юридичних осіб належали санатори.

Доведено, що законодавство того часу не передбачало залучення незалежних професійних осіб для надання послуг у справі про банкрутство, а розпорядником майна найчастіше виступав представник обслуговуючого банку.

Вперше закріплення інституту арбітражного керуючого відбувається із оновленням законодавства у 1999 році.

обов'язковою умовою здійснення діяльності якого була наявність офіційно зареєстрованого статусу суб'єкта підприємницької діяльності та відповідної ліцензії.

5. Доведено вплив на формування та процес удосконалення правової регламентації інституту арбітражного керуючого євроінтеграційними процесами, завдяки яким парламентом було прийнято низку законодавчих актів для ефективного проведення процедур банкрутства із залученням професіоналів. Сюди слід віднести прийняття Кодексу України з питань банкрутства у 2019 році.

6. На підставі глибокого аналізу норм законодавства констатовано, що арбітражним керуючим має право бути фізична особа, яка отримала відповідне свідоцтво про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого та інформація про яку внесена до Єдиного реєстру арбітражних керуючих України.

Аргументовано, що арбітражний керуючий є суб'єктом незалежної професійної діяльності, що є важливим показником його належності при прийнятті рішень в процесі. Законодавство забороняє будь-який незаконний вплив, тиск або втручання в діяльність арбітражного керуючого, що в решті, є важливою гарантією його повноцінної та неупередженої діяльності.

Підкреслено, що дотримання основних принципів діяльності арбітражного керуючого та правил етики забезпечує ефективність та прозорість його діяльності, сприяє швидкому розгляду справ про банкрутство, наряду із підвищенням авторитету професії, утвердженням поваги та довіри до професії арбітражного керуючого в цілому.

Доведено на підставі емпіричного аналізу, що порушення існуючих в професійному середовищі арбітражних керуючих етичних правил часто є причиною застосування до останнього юридичної відповідальності. Основними видами відповідальності арбітражних керуючих є дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна.

7. На підставі аналізу судової практики, зроблено висновок про те, що застосування дисциплінарної відповідальності до арбітражного керуючого має низку проблем від відсутність єдиного нормативно-правового акту, який би регулював дисциплінарну відповідальність арбітражних керуючих до суб'єктивності окремих підходів у визначенні, власне, самого дисциплінарного проступку.

Встановлено, що дисциплінарна відповідальність арбітражних керуючих в Україні має змішаний, тобто гібридний характер, і за своєю суттю є дисциплінарно-адміністративною відповідальністю.

Доведено, що наявність подвійної юрисдикції контролюючих органів створює проблеми в процесі оскарження рішень про застосування дисциплінарного стягнення до арбітражного керуючого. Виявлено потребу удосконалення законодавства в питаннях чіткого визначення окремих положень під час прийняття рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності арбітражного керуючого та чіткого врегулювання повноважень органів, відповідальних за це.

8. Встановлено, що у випадках невиконання або неналежного виконання арбітражним керуючим своїх обов'язків у процедурі банкрутства, що спричинили матеріальну чи моральну шкоду, виникають підстави для вирішення питання про притягнення арбітражного керуючого до цивільно-правової відповідальності. Обов'язковими підставами для застосування відповідальності за спричинену шкоду є наявність вини в діях чи бездіяльності арбітражного керуючого, наслідки та причинно-наслідковий зв'язок.

Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що вимоги про відшкодування шкоди, заявлені у справі про банкрутство особою, яка вважає, що шкоду завдано арбітражним керуючим, є вимогами майнового характеру, містять ознаки спору, а тому підлягають розгляду за правилами позовного провадження в межах справи про банкрутство.

9. Серед адміністративних правопорушень, що вчиняються арбітражним керуючим, найбільш розповсюдженими є порушення корупційного законодавства та незаконне використання інсайдерської інформації.

10. На підставі вивчення кримінально-правової статистики, матеріалів ЄДРСР та обвинувальних вироків суду в частині притягнення арбітражного керуючого до кримінальної відповідальності зроблено висновок про невелику кількість рішень по кримінальних провадженнях, де суб'єктом вчинення кримінального правопорушення є арбітражний керуючий як представник професії. До найбільш розповсюджених кримінальних правопорушень відносяться привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; випадки зловживання службовими повноваженнями та кримінальні правопорушення, пов'язані із неправомірною вигодою.

11. Констатовано, що практична діяльність арбітражного керуючого, не позбавлена проблем. Частими є встановлені випадки порушення прав самого арбітражного керуючого при виконанні ним своїх повноважень у справі, серед яких нами виявлено, зокрема, відсторонення арбітражного керуючого комітетом кредиторів вдів виконання повноважень без пояснення причин; складнощі щодо виплати винагороди; окремі питання оподаткування та можливості бути платником єдиного податку; перманентна зміна законодавства.

12. Доведено, що питання страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого є вагомим суспільним та професійним способом убезпечення його від непередбачуваних негативних фінансових витрат, що можуть наступити під час виконання повноважень у справі.

Констатовано, що існуюча модель та практика страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого є недосконалою через практичну відсутність страхових компаній на ринку, які мають право та відповідні ліцензії щодо страхування означених ризиків.

Договір страхування професійної відповідальності за шкоду, заподіяну внаслідок неумисних дій або помилки під час здійснення повноважень арбітражного керуючого укладається за класом страхування 13, в письмовій формі, недотримання якої тягне наслідком визнання його нікчемним. Факт укладення договору страхування посвідчується страховим полісом чи сертифікатом. Договір страхування носить індивідуальний характер, що визначається рівнем професійності та практичним досвідом арбітражного керуючого як страхувальника.

13. Зроблено висновок про те, що створення та діяльність саморегулювальної організації арбітражних керуючих відіграє вагомим значення в утвердження професії. Національна асоціація арбітражних керуючих України, як саморегулювальна організація арбітражних керуючих створена у формі всеукраїнської недержавної некомерційної професійної організації з метою об'єднання всіх арбітражних керуючих, забезпечення реалізації завдань самоврядування арбітражних керуючих. Керівними принципами та засадами діяльності саморегулювальної організації арбітражних керуючих є професійність, незалежність, законність. Організація приймає безпосередню активну участь в законотворенні та процесах підготовки арбітражних керуючих, поруч із постійним проведенням навчання з метою підвищення рівня кваліфікації арбітражних керуючих.

Таким чином інститут відповідальності арбітражного керуючого є вагомим джерелом не лише для подальших теоретичних досліджень, а й для процесів удосконалення національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поляков Б.М. Право неспроможності (банкрутство) в Україні: підруч. для студ. вищ.навч.закл. / Б. М. Поляков. – К.: Ін Юре. 2011. – 560 с.
2. Поляков Б.М. Удосконалення правового регулювання відносин неспроможності (банкрутства) в Україні. Донецьк, 2001. С. 156.
3. Поляков Р.Б. Характеристика інституту визнання правочинів недійсними у процедурі банкрутства України. Право України. № 1. 2022. С. 203-219.
4. Кодекс України з процедур банкрутства № 2597-VIII від 18 жовтня 2018 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74.
5. Господарський процесуальний кодекс України № 1798-XII від 6 листопада 1991 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
7. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23 лютого 2012 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст.564.
8. Про інститути спільного інвестування: Закон України № 5080-VI від 5 липня 2012 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 29, ст.337.
9. Про іпотечні облігації: Закон України № 3273-IV від 22 грудня 2005 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 16, ст.134.
10. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23 лютого 2006 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268.
11. Про міжнародне приватне право: Закон України № 2709-IV від 23.06.2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32. Ст. 422.
12. Про державну таємницю: Закон України № 3855-XII 21 січня 1994 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст.93.
13. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст.650.

14. UNCITRAL Model Law on Cross-Border Insolvency (1997): date of adoption: 30 May 1997. United Nations Commission On International Trade Law. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/insolvency/modellaw/cross-border_insolvency

15. Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceedings (recast)/ EU LAW. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R0848>.

16. Джунь В.В. інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К.: Юридична практика. 2006. 384 с.

17. Агафонов С. А. Римське право: навч.-метод. посіб. / Сергій Анатолійович Агафонов. – К. : КНЕУ, 2005. – 143 с.

18. Сінянський К.П. Зобов'язання як теоретико-правова категорія. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2016. Серія Право. Випуск 39. Том 2. С. 25-31.

19. Чорна Ю.В. Світові системи банкрутства: господарсько-правовий аспект: дис. ... к.ю.н. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ. 2018. 292 с.

20. Чорна Ю.В. Римське приватне право як джерело пізнання стародавнього конкурсного процесу. Європейська юридична освіта: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: Київський університет права НАН України, 2012. С. 110 – 112.

21. Бондарєва М., Васирина Н. Конструкція фраздаторного правочину в судовій та нотаріальній практиці: окремі аспекти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 5(124)/2022. С. 18-24.

22. Марченко В.Б. Обов'язок кредитора запобігати власним збиткам: принцип вирішення господарських спорів щодо упущеної вигоди чи сталінський анархізм? Юридичний науковий електронний журнал: електр.

наук. фах. вид. Запоріз. нац. ун-т; [редкол.: Т.О. Коломоєць (голов.ред.) та ін.]. Електрон. текст. дані. Запоріжжя, 2024. № 5. С. 223-226.

23. Дяченко Ю.В. Юридична природа моделей банкрутства. Санація та банкрутство. 2011. № 3-4. С. 140-146.

24. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів. Харків: Право, 2011. 584 с.

25. Булижин І.В. Історичний розвиток неплатоспроможності та банкрутства: компаративний аналіз світового й українського досвіду. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція. 2015. № 17, Том 2. С. 55-58.

26. Поляков Р. Б. Розвиток німецького конкурсного процесу в XIII-XVII ст.ст. Юридичний Вісник, № 3. 2022. С. 20-27.

27. Thaller E. Des Faillites en Droit Compare. Paris: Librairie nouvelle de droit et de jurisprudence, 1887. Tome Premier. 414 p.

28. Поляков Р. Б. Проблемні аспекти підготовчого засідання у процедурі неспроможності (банкрутства) за правом Англії. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 5, 2023. С. 20-33.

29. Булижин І. В. Історичний розвиток неплатоспроможності: компаративний аналіз світового й українського досвіду. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція, 2015. № 17. Том 2. С. 55-58.

30. Бутирська І. А. Б 93 Правовий статус учасників справи про банкрутство: Монографія. Чернівці : Технодрук, 2017. 184 с.

31. Кабенюк Ю. В. Правове регулювання арбітражного управління в процедурі банкрутства в Україні: дис. ... к.ю.н. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ. 2018. 242 с.

32. Барановська Т., Шпиталенко Г., Ліпська-Романченко Г. Становлення та розвиток державно-правових механізмів протидії доведенню до банкрутства: вітчизняний та зарубіжний досвід. Суспільство та безпека. № 1 (1), 2023. С. 88-93.

33. Мамутов В.К., Чувпило О.О. Господарче право зарубіжних країн: підруч. для студ. юр. спец. ВНЗ. Київ: Ділова Україна, 1996. 352 с.
34. Тищенко Н.П. Світові стандарти банкрутства: порівняння з українським законодавством. NOBILI. Офіційний сайт. URL: <https://nobili.ua/news/publications/svitovi-standarty/>.
35. Insolvenzordnung (InsO): InsO Ausfertigungsdatum: Bundesjustizamt 05.10.1994. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html#BJNR286600994BJNG005900000>.
36. Булижин І. В. Правове регулювання процедур банкрутства у країнах європейського союзу. Приватне та публічне право, № 4. 2017. С. 44-48.
37. Prawo upadłościowe 28.02.2003. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-upadlosciowe-17021464>.
38. Maeyer B., Ryelandt S., Vermeiren D. New Belgian insolvency rules. URL: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2017/11/new-belgian-insolvency-rules.pdf>.
39. Insolvency litigation. Belgium. Lexology. Getting The Deal Through. Generated on: November 21, 2023. 24 p. URL: <https://www.loyensloeff.com/belgium----insolvency-litigation-20232.pdf>.
40. Сарнацький М.А. Використання зарубіжного досвіду у формування та реалізації державної політики у сфері банкрутства в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 32 (71) № 1 2021. С. 79-85.
41. Гуртовий В.В. Банкрутство в США: огляд процедур. Національна асоціація адвокатів України. URL: Офіційний сайт. <https://unba.org.ua/publications/9250-bankrutstvo-v-ssha-oglyad-procedur.html>.
42. U.S. Code: Table Of Contents. Cornel Law School. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>.

43. Federal Rules of Bankruptcy Procedure. Effective August 1, 1983, as amended to Dec. 1, 2025. URL: <https://www.law.cornell.edu/rules/frbp>.

44. The Bankruptcy Administration Improvement Act (BAIA). United States Courts. 12.01.2021. URL: <https://www.congress.gov/116/bills/s4996/BILLS-116s4996enr.pdf>.

45. Девід П. Каррі Конституція Сполучених Штатів Америки. Посібник для всіх. Київ, «Веселка». 1993. 198 с.

46. Bankruptcy Judges, United States Trustees, and Family Farmer Bankruptcy Act of 1986, Pub.L.No.99-554, 100 Stat. 3119, 3123, § 302(d)(3)(I). The Bankruptcy administrator program, USA. 1986. Congress.GOV. URL: <https://www.congress.gov/bill/99th-congress/house-bill/5265>.

47. Local Loan Co. v. Hunt, 292 U.S. 234 (1934). Justia. U.S Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/292/234/>.

48. Коваль М.В. Реформування системи банкрутства в Україні: використання іноземного досвіду. Київ: КНЕУ, 2008. 316 с.

49. Миронов В.В. Специфіка державних органів деяких країн щодо банкрутства [Текст] / В. В. Миронов // law-property. – Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua/articles/57-mironov-vv-specificity-some-states-governmentbankruptcy.html>

50. Federal Rules of Civil Procedure 01.12.2024: United States Court. URL: <https://www.uscourts.gov/forms-rules/current-rules-practice-procedure/federal-rules-civil-procedure>.

51. Debtor in possession. Legal Information Institute: URL: https://www.law.cornell.edu/wex/debtor_in_possession.

52. Willis L., Giusti R., Goetsch S., Walker P., Trapp N., Tehas V., Nicoloff C. Bankruptcy trustees: oversight improved, but extent of trustee fraud is unknown. NCJRS Virtual Library. 1993. #143258. 27 p. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/bankruptcy-trustees-oversight-improved-extent-trustee-fraud-unknown>.

53. Former Bankruptcy Trustee Sentenced to 18 Months in Federal Prison for Stealing from Estates. The Federal Bureau of Investigation. District of Connecticut(203) 821-3700. U.S. Attorney's Office July 10, 2012. URL: <https://archives.fbi.gov/archives/newhaven/press-releases/2012/former-bankruptcy-trustee-sentenced-to-18-months-in-federal-prison-for-stealing-from-estates>.

54. Bankruptcy and Insolvency Act. R.S.C., 1985, c. B-3. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/b-3/page-1.html>.

55. Bank Act. S.C. 1991, c. 46. Assented to 1991-12-13. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/B-1.01/FullText.html>.

56. Companies' Creditors Arrangement Act. R.S.C., 1985, C-36. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-36/page-1.html>.

57. Canadian Payments Act. R.S.C., 1985, c. C-21. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-21/page-1.html>.

58. Canada Business Corporations Act. R.S.C., 1985, c. 21. R.S.C., 1985, c. C-44. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-21/page-1.html>.

59. Bezant K. Canada - Bankruptcy & Insolvency: Session Overview. 23.04.2021. «Gardiner Roberts LLP». URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/CJ_1.pdf.

60. Гой В.В. Деякі особливості використання іноземного досвіду державного регулювання інституту банкрутства в українських умовах. Інвестиції: практика та досвід № 20/2013. С. 80-84.

61. Supreme Court Judgments 1999-09-17 № 26451. Supreme Court of Canada. URL: <https://decisions.scc-csc.ca/scc-csc/scc-csc/en/item/1736/index.do>.

62. Храпкіна В.В., Чучко О.П. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні. Technology audit and production reserves. № 1/7(21), 2015. С. 42-49.

63. Insolvency Act 1986. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.
64. Company Directors Disqualification Act 1986. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/46/contents>.
65. Companies Act 1985. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/6/contents>.
66. Anderson H. An Introduction to Corporate Insolvency Law. Plymouth Law and Criminal Justice Review (2016)-1. P. 15-47. URL: <https://pearl.plymouth.ac.uk/cgi/viewcontent.cgi?article=1088&context=plcjr>.
67. Бутирська І.А. Міграція банкрутів: зарубіжний досвід та перспективи для України: Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації : матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 23 жовтня 2020 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 136-138.
68. Пінк Ф. Професія фахівця з питань банкрутства та законодавство у Великобританії / Ф. Пінк; [пер. з англ. О.Г. Тарасенко]. К.: Преса України, 2000. С.117-131.
69. Kempson E. Review of Insolvency Practitioner Fees: Report to the Insolvency Service. July 2013. URL: <https://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/geography/migrated/documents/pfrc1316.pdf>.
70. Guide to Bankruptcy: Full guidance on what happens when you're made bankrupt. The Insolvency Service. 2015. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/guide-to-bankruptcy>.
71. Кобзева Т.А., Заїка К.П. Концептуальні підходи до розвитку та становлення інституту банкрутства в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», №2 (2024). С. 468-473.
72. Задихайло Д.В., Швидка Т.І., Резнікова В.В. Політико-правовий зв'язок інститутів забезпечення економічної конкуренції та банкрутства в

системі господарювання. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 75: частина 3. 2023. С. 227-233.

73. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посіб. / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв ; вступ. сл. В. Я. Тація. 2-ге вид., змін. та допов. Харків : Право, 2017. 392 с.

74. Радзивілюк В.В. Іманентні характеристики провадження у справах про банкрутство. Слово Національної школи суддів України, № 2 (43) 2023. С. 141-154.

75. Радзивілюк В.В. Проблеми впровадження інструментів раннього попередження відповідно до Директиви (ЄС) 2019/1023. Право України, 2024. № 9. С. 74-86

76. Джунь В.В. Проблема процесуального плюралізму у справах про неспроможність: [відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом]. Вісн. госп. судочинства. 2005. № 1. С.216-223.

77. Корнілова Л.І. Правове регулювання іпотечних правовідносин в контексті банкрутства фізичних осіб. Підприємництво. Господарство і право, № 8. 2019. С. 16-20.

78. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. 140 с.

79. Козирєва В. П., Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Право». К.: Видво Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 296 с.

80. Хомко Л. В., Яновицька А. В. Правове регулювання банкрутства : навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 280 с.

81. Тюріна Ю.Є. Становлення й розвиток законодавства щодо продажу майна банкрута. Юридичний вісник. 2020. № 2. С. 282.

82. Думич Х. М. Цивільне судочинство у Галичині за австрійським Цивільним процесуальним кодексом 1895 р.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. ЛНУ ім. І. Франка. Львів, 2016. 214 с.

83. Володін А.В. Історія та перспективи розвитку сучасного законодавства про банкрутство. Форум права. 2009. № 3. С. 115.

84. Бірюков О.М. Банкрутство: від римського *manus injectio* до транскордонних банкрутств. Актуальні проблеми держави і права. 2008. С. 21-25.

85. Бірюков О. М. Розвиток концепції законодавства про банкрутство в Україні на зламі віків. Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2012. Вип. 105, ч. 1. С. 17.

86. Бірюков О. М. Транскордонні банкрутства. Київ: Алерта, 2025. 226 с.

87. Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство: Закон України від 30.06.1999 р. № 784-XIV. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

88. Синьогубов О.В. Правові рамки превентивної реструктуризації в ЄС: досвід для України та сучасному етапі. Вісник Національної академії правових наук України Том 31, № 4, 2024С. 101-127.

89. Синьогубов О.В. Системи раннього попередження в країнах ЄС: пошук балансу між моніторингом та самодіагностикою і перспективи для України. Нове українське право, Вип. 4, 2025. С. 161-178.

90. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: 21 березня 2014. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top

91. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 1678-

VII від 16 вересня 2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021.

92. Directive (EU) 2019/1023 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on preventive restructuring frameworks, on discharge of debt and disqualifications, and on measures to increase the efficiency of procedures concerning restructuring, insolvency and discharge of debt, and amending Directive (EU) 2017/1132 (Directive on restructuring and insolvency) (Text with EEA relevance.). European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1023/oj/eng91>.

93. Єдиний державний реєстр арбітражних керуючих: Вебпортал електронних сервісів автоматизованої системи «Банкрутство та неплатоспроможність». URL: <https://asbn.minjust.gov.ua/ak/list>.

94. Загришева Н.В. Правова природа винагороди арбітражного керуючого. Наукові записки. Серія: Право, (19), 2025. С. 343-348.

95. Сущенко Володимир. Проблема професійної відповідальності юриста (нотатки філософсько-правового аналізу). Українське право. 2005. № 1. С. 163-172.

96. Россомахіна О.А. Професійна етика та моральна відповідальність юристів в умовах війни. Європейський Правничий Часопис. 2024. Вип. 4 с. 20-29.

97. Боярчуков С.Г. Правова регламентація страхування відповідальності арбітражного керуючого. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 46/2025. С. 11-19.

98. Файєр О.А. Поняття та умови настання професійної відповідальності медичних працівників. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». № 1 (2024). С. 243-247.

99. Податковий Кодекс України: Закон України № 2755-VI від 2 грудня 2010 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112.

100. Сазонова О.А. Виконання фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність, конституційного обов'язку щодо сплати податків і зборів. Юридичний Вісник, 2021/3. С. 163-170.

101. Порядок встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності в рамках проведення оцінювання повсякденного функціонування особи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 05 червня 2012 року № 420 (в редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 10 грудня 2024 року № 2067. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2024 року за № 1932/43277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1932-24#Text>.

102. Критерії встановлення ступеня стійкої втрати професійної працездатності в рамках проведення оцінювання повсякденного функціонування особи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 420 від 05.06.2012. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2012 р. за № 1388/21700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1388-12#Text>.

103. Деякі питання запровадження оцінювання повсякденного функціонування особи: Постанова КМУ № 1338 від 15 листопада 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1338-2024-%D0%BF#Text>.

104. Про державну службу: Закон України № 889-VIII від 10 грудня 2015 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст.43.

105. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

106. Кодекс професійної етики арбітражного керуючого: Затверджено З'їздом арбітражних керуючих України, Протокол Установчого з'їзду арбітражних керуючих України від 20.11.2019 р. Національна Асоціація арбітражних керуючих України. URL: <https://unita.community/about-association/>.

107. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056.

108. Ярмоленко О.С. Принципи банкрутства в Україні: міжнародний досвід та національні особливості. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2025. С. 60-66.

109. Окрема думка судді Верховного Суду Банасько О. О. від 15.04.2021 у справі № 904/3325/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97770839>.

110. Жорнокуй В.Г. Юридична відповідальність: сім доктринальних піходів до розуміння сутності. Право і безпека – Law and Safety. 2024. № 1 (92). С. 90-100.

111. Терещук М.М. Юридична відповідальність у публічному праві: дис.: к.ю.н. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 211 с.

112. Про затвердження Порядку здійснення контролю за діяльністю арбітражних керуючих: Наказ Міністерства Юстиції України № 3928/5 від 06.12.2019, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2019 р. за № 1228/34199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1228-19#Text>.

113. Донков С., Соколик Д., Мірошніченко А. Аналіз застосування заходів дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих [Текст]: вид-во ПРАВО-JUSTICE. 2020. 42 с.

114. Doing business in Ukraine Economy, Business, and Investments. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/en/pages/tax/articles/doing-business-in-Ukraine.html>

115. Investment activity in Ukraine (2022). Ministry of Economy. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=en-GB&id=8d61973a-5cac-4a90-b34e-0a9b774c3607&title=InvestmentActivityInUkraine-2022->.

116. Боярчуков С.Г. Окремі аспекти дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих (порівняльний аналіз України і Сполучених Штатів Америки). Збірник наукових праць молодих вчених та аспірантів «Актуальні проблеми сучасної юридичної науки та практики в умовах воєнного стану. 2023. С. 280-285.

117. Кодекс закон про працю України: затверджено Законом України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375.

118. Про судоустрій та статус суддів: Закон України № 1402-VIII від 2 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.

119. Розгляд в межах провадження у справі про банкрутство спорів, які виникають у трудових правовідносинах, а також щодо оплати праці, соціального захисту та пенсійного забезпечення працівників боржника (тематичний огляд висновків судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС). Верховний суд України. 33с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_Bankr_trud_spir_oplata_praci_pens_zabezpech.pdf.

120. Постанова Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 13 березня 2018 року у справа № Б8/180-10. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=72882334&red=1000037e7d9aa32ac62dadce7646026427ced1&d=5>.

121. Проєкт ЄС «Право-Justice». Офіційний сайт. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua>.

122. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, справа № 460/23895/23 від 29.04.2025. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=126961446>.

123. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенцію ратифіковано 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

124. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України № 475/97-ВР 17 липня 1997 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 40, ст.263.

125. Орел Л. В., Калашник О. М. Цивільне право та процес: навч. посіб. Харків: Право, 2021. 423 с.

127. Канзафарова І. С. Теорія цивільно-правової відповідальності: монографія. Одеса, 2006. 246 с.

128. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Оновлення (кодифікації та рекодифікації) Цивільного законодавства України: досвід, проблеми та перспективи: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 462 с.

129. Дзера І. О. Санкції у цивільному праві України: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2022. 540 с.

130. Твердохліб Ю. В. Правове регулювання дисциплінарної та цивільно-правової відповідальності у сфері арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства в Україні. Часопис Київського університету права. 2014. № 2. С. 216-218.

131. Рябцева Я. Г. Відповідальність арбітражного керуючого. Юридичний журнал. 2004. № 5. С. 42–43.

132. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40-44. Ст. 356.

133. Piers M., Ongenaе K., Boiko M. Liability in arbitration / Ghent University. Gent, Belgium, 2021. 66 p.

134. Spain's New Arbitration Act 2003 (Ley 60/2003 de 23 de diciembre, de Arbitraje). URL:

https://arbitrationlaw.com/sites/default/files/free_pdfs/Spain%20Arbitration%20Act.pdf.

135. Spanish Supreme Court, Civil chamber, Award № 102/2017 of February 15, 2017. URL: <https://cjc.eui.eu/data/data/data?idPermanent=121&trial=1>.

136. The French Code of Civil Procedure in English, 2005 (Translated in English by Christian Dodd). Oceana Publications, 2005. 350 p.

137. Cass. 1e civ., 6 December 2005: 2006 Jur. P. 274, note P-Y. Gautier. Ch. Jarosson, 'Note sous Cour de cassation (1re Ch. Civ.), 6 December 2005' (2006).

Rev. arb. 127–138. URL:

<https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000007051461/>.

138. Про міжнародне приватне право 1987 року: Федеральний закон Швейцарії. URL:

http://www.andreasbucher-law.ch/images/stories/pil_act_1987_as_amended_until_1_7_2014.pdf

139. Federal Act on the Amendment of the Swiss Civil Code (Part Five: The Code of Obligations) of 30 March 1911 (Status as of 1 January 2024). The publication platform for federal law of Swiss Confederation. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/27/317_321_377/en.

140. Вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної особі арбітражним керуючим, підлягають розгляду у справі про банкрутство за правилами позовного провадження: Правовий висновок Верховного Суду України 23 серпня 2024 р. Верховний Суд України: база правових позицій. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1655936/>.

141. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06 лютого 2024 року у справі № 910/21840/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117040363>.

142. Постанова у провадженні № 22-ц/803/3729/20 справа № 201/12077/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90613808>.

143. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Постанова Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07.12.84, ВВР 1984, додаток до № 51, ст.1123 Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122.

144. Дрофич Ю.В. Поняття та основні ознаки адміністративної відповідальності: аналіз сучасної адміністративно-правової літератури. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 73: частина 2. С. 18-26.

145. Комарницька І. І. Адміністративна відповідальність: теоретико-правові аспекти. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». Т. 7, № 2, 2020. с. 155-161.

146. Литвин Н.А. Правове забезпечення державного та громадського контролю за діяльністю арбітражних керуючих в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Том 2 № 6 (2025). С. 340-345.

147. Луценко О.Є. Суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції». Право та інновації № 2 (18) 2017. С. 63-68.
148. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
149. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України № 1698-VII від 14 жовтня 2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст.2051.
150. Про доступ до публічної інформації: Закон України № 2939-VI від 13 січня 2011 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314.
151. Савченко О. М. Виникнення та протидія корупції: історико-правові аспекти. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. 2024. С. 9-17.
152. Антикорупція на пузі: Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. #CPI2024. Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
153. Кіщак Д. С. Напрями уніфікації процедури банкрутства для мінімізації корупції. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня. 2024 р.); у 2-х ч. - Ч. II. - Дніпро: ДДУВС, 2024. С. 272-273.
154. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України № 3249-IX від 13 липня 2023 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 84, ст.314.
155. Громов О. Зміни до процедур банкрутства: нагальність вчасна. Урядовий Кур'єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/zmini-do-procedur-bankrutstva-nagalnist-vchasna/>.
156. Про затвердження Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих: Наказ Міністерства Юстиції України № 2536/5 від 13.08.2019. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 15 серпня 2019 р. за

№ 926/33897. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-19/sp:head:max25#Text>.

157. Про затвердження Порядку тимчасового зупинення права на здійснення діяльності арбітражного керуючого: Наказ Міністерства Юстиції України № 3192/5 від 17.10.2019, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 жовтня 2019 р. за № 1122/34093. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-19#Text>.

158. Яринко Б.В. Адміністративна відповідальність арбітражного керуючого. Підприємництво, господарство і право, 8/2018. С. 128-132.

159. Долгополова М.О. адміністративно-правовий статус арбітражного керуючого у сфері банкрутства. Прикарпатський юридичний Вісник. Випуск 3 (56), 2024. С. 163-167.

160. Матеріали розширеної наради суддів Касаційного господарського суду, апеляційних та місцевих господарських судів, присвяченої річниці введення в дію Кодексу України з процедур банкрутства: Верховний суд України, 06.11.2020. 251с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Narada_06_11_2020.pdf.

161. Рішення Волинського окружного адміністративного суду № 119687348 від 12.06.2024. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/119687348/>.

162. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Зловживання владою або службовим становищем: кримінально-правова характеристика (ст. 364 Кримінального Кодексу України). Законодавство України. Науково-практичні коментарі. 2005. № 2. С. 16-42.

163. Васильцева О.О. Суб'єкти кримінальних банкрутств. Вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2002. Вип.2. С.202-214.

164. Гуторова Н.О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України: дис. ... д-ра юрид.наук. Х. 2001. 429.

165. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. К. 2003. 924с.
166. Болдар Г.Є. Кримінально-правовий статус арбітражного керуючого. Підприємництво, Господарство і Право. 2006. № 3 (123). С. 110-114.
167. Гришук В.К. Вибрані наукові праці: у 4-х кн. Книга 3./ Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. – Хмельницький: Видавництво ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2025. 983 с.
168. Огляд судової практики Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Верховний Суд України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KGS_11_2023.pdf. 57 с.
169. Ключик Ю.В. До проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 220-2 КК України. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 2(27), 2019. С. 90-94.
170. Кримінальне право України. Загальна та особлива частина. : навчальний посібник / за заг. ред. В.М. Стратонова. Київ : Істина. 2007. 400с.
171. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
172. Кримінальне судове провадження 1-кп/522/1483/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121281709>.
173. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492.
174. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 9 липня 2003 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 49-51, ст. 376.

175. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України № 3721-XII від 16 грудня 1993 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994. № 4. Ст. 18.

176. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного суду України № 7 від 4 червня 2010 р. Вісник ВСУ. 2010. № 7.

177. Єдиний державний реєстр судових рішень Справа №552/2170/15-Провадження № 1-кп/552/172/15, вирок Київського районного суду м. Полтава від 10.07.2015. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/46588255>.

178. Єдиний державний реєстр судових рішень справа № 991/10969/23 провадження 1-кп/991/132/23, Вищий антикорупційний суд України, Вирок від 11 березня 2024 року м. Київ. URL: <https://zakononline.ua/court-decisions/show/117575751>.

179. Прес-служба прокуратури міста Києва: у Києві арбітражного керуючого викрито на одержанні \$300 тис хабара та шахрайстві. Київська міська прокуратура. Офіційний веб-сайт. URL: https://kyiv.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=127749&fp=8680&s=print.

180. Арбітражного керуючого викрили на одержанні неправомірної вигоди: Генеральна прокуратура України. Офіційний сайт. 09.06.2020. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/news_office.html?_m=publications&_t=rec&id=274518&fp=2360.

181. Пушкар О.А. Особливості складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 368 кримінального кодексу України. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 34 (73) № 3 2023. С. 230-235.

182. Окрема думка судді у справі № 303/1425/18 провадження №11-кп/991/65/23 від 13 грудня 2023 року. URL:

<https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=115922360&red=1000036aa8eccdae7b875c7ea32adecf170180&d=5>.

183. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика): рішення, внесені до ЄДРСР, за травень 2024 року. Верховний Суд України. 66 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KKS_05_2024_1.pdf.

184. Глушко С. Зловісна кома у справі про винагороду арбітражного керуючого: «Гарантувати не можна виплатити». BORG.EXPERT. 21.09.2021. URL: https://borgexpert.com/ru/vlada-i-liudy/naaku/zlovisna-koma-u-spravi-pro-vynahorodu-arbitrazhnoho-keruiuchoho-harantuvaty-ne-mozhna-vyplatyty#google_vignette.

185. Прожитковий мінімум для працездатних осіб - 2025: корисна інформація. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novny/prozhytkovyy/>.

186. Проблеми, з якими стикається спільнота арбітражних керуючих України. Юридична Газета online. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/problemi-z-yakimi-stikaetsya-spilnota-arbitrazhnih-keruyuchih-ukrayini.html>

187. Бурцева І.Ю. Відсторонення арбітражного керуючого: за і проти. Юридична газета online. №7 (713). 13.04.2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-87restrukturizaciya/vidstoronennya-arbitrazhnogo-keruyuchogo-za-i-proti.html>.

188. Банасько О.О. Актуальна судова практика Верховного Суду в справах про банкрутство. Верховний Суд України. Офіційний сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Banasko_sud_forum_02_06_2023.pdf.

189. Постанова ВГСУ від 29.09.2015 року у справі №14/2082. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_vgsu_vid_29_09_2015_roku_u_spravi_910_9258_14/.

190. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду України від 06.02.2020 року у справі №20/5007/703-Б/12. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_06_02_2020_roku_u_spravi_20_5007_703_b_12/.

191. Постанова Касаційного господарського суду Верховного суду України від 16.01.2020 у справі №904/5948/16. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/87056178>.

192. Проєкт ЄС «Право-Justice» сприяє розвитку верховенства права в Україні у відповідності до європейських стандартів та кращого порівнюваного практичного досвіду. Офіційна сторінка. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua>.

193. Данілов А.І. Шляхи вдосконалення правового інституту страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого / Артем Іванович Данілов/ Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 696-699.

194. Khorvatova O., Chasovnykov D. Legal Regulation of Medical Expense Insurance: International Experience and Prospects for Development in Ukraine. JOURNAL OF INSURANCE MEDICINE. J Insur Med 2025;00:000–000. American Academy of Insurance Medicine/ 2025, Journal of Insurance Medicine, № 2, p.74-84.

195. Хорватова О.О. Страхування життя та здоров'я в Україні: правові роздуми та очікування в контексті війни. Theoretical and practical scientific achievements: research and results of their implementation: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the VIII International Scientific and Theoretical Conference, February 21, 2025. Liverpool, England, United Kingdom: International Center of Scientific Research. P. 72-76.

196. Лобова О.О. Особливості страхування професійної відповідальності в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. 3(168)/2015. С. 62-67.

197. Никифорак В.М. Договір страхування відповідальності. Чернівці: Рута, 2002. 248 с.
198. Правове регулювання діяльності у сфері страхування та перестрахування: проблеми теорії та практики: монографія / Н. Б.Пацурія, І. М. Войцеховська, А. С. Головачова. К.: Видавництво Ліра-К, 2017. 256 с.
199. Чекмарьова Л.Ю. Страхування професійної відповідальності адвоката: дис.. ... канд.. юрид наук: 12.00.10 / Чекмарьова Лариса Юріївна. Одеса, 2021. 210 с.
200. Чекмарьова Л.Ю. Правовий статус сторін за договором страхування професійної відповідальності адвоката. Підприємництво, господарство і право, 2019. № 8. С. 207-213.
201. Про страхування: Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 12-13, ст.28.
202. Рішення Київського окружного адміністративного суду № 116515757, 22.01.2024 р. Каталог судових рішень. <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/116515757/>.
203. Боярчуков С.Г. Сучасне розуміння правового статусу арбітражного керуючого за законодавством України. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 95-річчю від дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І., Ломжа – Харків, 29 березня 2024 року. / Наукова редакція: Александра Енглєр-Якубяк, Олена Коваленко, Пьотр Якубяк. Ломжа: Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі, Республіка Польща; Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна. Видавництво: MANS w Łomży – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2024. С. 393-396. PDF-формат; мережеве видання; інституційний депозитарій; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11065711>. (Aktualne problemy prawa prywatnego i publicznego: materiały VI

Міжнародowej Konferencji NaukowoPraktycznej poświęconej 95. rocznicy urodzin członka korespondenta Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy, akademika Międzynarodowej Akademii Kadr, Honorowego Naukowca Ukrainy, doktora hab. nauk prawnych, profesora O. Procewskiego, Łomża – Charków, 29 marca 2024 r: Aleksandra Engler-Jakubiak, Olena Kovalenko, Piotr Jakubiak. Łomża: Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży, Rzeczpospolita Polska; Charków: Charkowski Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. H .S. Skovorody, Ukraina. Wydawnictwo: MANS w Łomży – Charków: ChNUP im. H. S. Skovorody, 2024. 796 s. Format PDF; publikacja internetowa; depozytariusz instytucjonalny.

204. Загальні умови страхового продукту «Страхування відповідальності перед третіми особами»: Страхова компанія «ББС ІНШУРАНС. URL: <https://bbs.ua/wp-content/uploads/2024/06/liability-insurance-conditions.pdf>.

205. Інформаційний документ про стандартний страховий продукт «Страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого», код 23-AK: Страхова компанія «Альфа-Гарант». URL: <https://alfagarant.com/23ak>.

206. Mediators Insurance. Professional Saver. URL: <https://professionalsaver.co.uk/about-us/>.

207. Курс англійського фунта стерлінгів до гривні: Міністерство Фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/gbp/>.

208. Insurance for your small business. The Association of British Insurers. abi.org.uk. URL: <https://www.abi.org.uk/products-and-issues/choosing-the-right-insurance/business-insurance/liability-insurance/professional-indemnity-insurance/>.

209. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України № 228 від 2 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

210. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією:

Постанова КМУ від 06.12.2022р. № 1364 (станом на 14.01.2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text>.

211. Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією: Наказ Міністерства розвитку громад і територій № 376 від 28.02.2025: Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 березня 2025 року за № 380/43786. URL: rada.gov.ua/laws/show/z0380-25#Text. 212. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII 15 квітня 2014 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.892.

213. Лобова О.О. Особливості страхування професійної відповідальності в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Економіка. 3(168)/2015. С. 62-67.

214. Про схвалення Концепції реформування інституту саморегулювання в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 308-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80#n10>.

215. Волинець В.В. Інститут банкрутства як складова правового регулювання ринкової економіки в Україні. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 45/2025. С. 151-158.

216. Великий тлумачний словник української мови. К.; Ірпінь. ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

217. Бондаренко М.О. Секторальне саморегулювання в інституційному механізмі публічного управління: дис. ... доктора філософії/ 281 Публічне управління. Національний університет «Одеська політехніка». Одеса, 2025. 329 с.

218. Зайцева О.І., Гарафонова О.І., Ємець Н.В. Трансформація управлінських концепцій в умовах ринкової самоорганізації. Теоретичні і

практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2014. Вип. 1(1). С. 258-263.

219. Сошников А.О. Саморегулювання та соціально відповідальне господарювання: точки дотику. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 2. С. 45-53.

220. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>.

221. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418с.

222. Гіда Є. О. Теорія держави та права: підруч./ Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний. К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

223. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.

224. Кельман М.С., Кельман Р. М. Доктринальні підходи до розкриття поняття «правове регулювання». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки» № 3 (39), 2023. С. 13-20.

225. Суслowa В. В. Окремі концептуальні засади господарсько-правового регулювання саморегульованої діяльності. Держава і право: Зб. науков. праць. 2011. № 1(51). С. 324-330.

226. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України № 1953-IX від 14 грудня 2021 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 3-4, ст.10.

227. Лавриненко І., Файчак Х. Зелена книга «Саморегулювання в Україні»: Офіс ефективного регулювання. 2017. 80 с. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ZK-Samoregulyuvannya-v-Ukrai-ni.pdf>.

228. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22 березня 2012 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1.

229. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України № 4196-IX 9 січня 2025 року. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2025, №№ 28-29, ст.94.

230. Про затвердження Порядку проведення установчого з'їзду арбітражних керуючих України: Наказ Міністерства юстиції України № 3190/5 від 17.10.2019: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 жовтня 2019 р. за № 1123/34094. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1123-19#Text>.

231. Литвин Н.А. Правовий статус арбітражного керуючого: теоретико-правовий аналіз. Право.UA. № 4, 2025. С. 5-10.

232. Мушенок В.В., Бісюк О.С. Дисциплінарна відповідальність арбітражного керуючого у системі юридичної відповідальності: підстави та порядок притягнення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 2. Випуск 93. С. 55-61.

233. Курило В.І., Мушенок В.В., Карнаух А.В. Спрощена система оподаткування як альтернатива нормативно-правового фіскального впливу держави на діяльність арбітражних керуючих. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки», № 2 (96). 2026. С. 80-87.

234. Бісюк, О. С. Незалежність та безсторонність арбітражного керуючого: міжнародні стандарти та українська практика. Наукові записки. Серія: Право, (19), 31-40.

235. Мушенок В.В., Суббот А.І. Юрисдикційні повноваження публічних органів та діяльність саморегулівних організацій щодо арбітражних керуючих в Україні. Наукові записки. Серія: Право, (19). 2025. С. 285-290.

236. Литвин Н.А. Правове забезпечення державного та громадського контролю за діяльністю арбітражних керуючих в умовах воєнного стану та

надзвичайних ситуацій. Том 2 № 6 (2025): Аналітично-порівняльне правознавство. С. 340-345.

237. Литвин Н.А. Роль саморегулювних організацій у забезпеченні доброчесності арбітражних керуючих. Наше право. № 1.2026. С. 246-254.

238. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. В. В. Комаров. Х.: Право, 2012. 624 с.

239. Данченко Т.В., Боярчуков С.Г. Правове регулювання самоврядних організацій арбітражних керуючих в Україні в сучасних умовах. Європейський правничий часопис: науковий журнал / редкол.: П.В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ: Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2025. Випуск 11. С. 11-18.

240. Боярчуков С.Г. Особливості цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого: національна практика та міжнародний досвід. Європейський правничий часопис: науковий журнал / редкол.: П. В. Цимбал (голов. ред.) та ін. Київ: Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», 2024. Випуск 4. С. 47-52.

241. Боярчуков С.Г. Правові особливості дисциплінарної відповідальності арбітражних керуючих в системі законодавства України. НАШЕ Право. № 1. 2025. С. 95-101.

242. Боярчуков С.Г. Особливості здійснення правового контролю за діяльністю арбітражних керуючих. Траєкторія розвитку бізнесу, управління та права в умовах глобальних ризиків: збірник тез міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 23-24 травня 2024 р.) / за заг. ред. к.е.н., доцента Безпаленко О. В. Київ: ВНЗ «Київський університет ринкових відносин». Київ 2024. С. 263-265.

243. Про страхування: Закон України № 1909-IX від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 12-13, ст.28.

244. Суббот, А. І., Бісюк, О. С. (2025). Арбітражна угода в світлі договірної теорії правової природи арбітражу: pro et contra. Академічні візії, № 39, 2025. С.1-7.

245. Суббот, А. І., Бісюк, О. С. Окремі аспекти арбітражного розгляду «морських спорів»: зарубіжна практика. Академічні візії, № 40, 2025. С. 1-7.

246. Боярчуков С.Г. Окремі проблеми, що виникають в діяльності арбітражного керуючого. «Часопис Київського університету права», № 2, 2024р. С. 96-99.

ДОДАТКИ

РАДА АРБІТРАЖНИХ КЕРУЮЧИХ МІСТА КИСВА

Код ЄДРПОУ 43526492
 01133, м. Київ, вул. Коновальця Євгена, 36Д, офіс 4-Г
 kyiv.unita@gmail.com

Вих. № 01/05-2026
 Від 01.05.2026р.

В спеціалізовану Вчену раду
 із захисту дисертацій

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Боярчукова Сергія Григорович
«Відповідальність арбітражного керуючого:
національний та міжнародний аналіз»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»
у просвітницьку діяльність організації

Відокремлений підрозділ Національної асоціації арбітражних керуючих України «Рада арбітражних керуючих міста Києва» підтверджує, що результати дисертаційного дослідження Боярчукова Сергія Григоровича були використані в просвітницькій роботі асоціації. Зокрема, окремі теоретичні положення, концептуальні висновки та прикладні рекомендації дисертації були безпосередньо використані під час реалізації низки освітніх та професійних програм з підготовки та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих міста Києва.

Використання напрацювань дисертаційного дослідження мало місце в частині підвищення обізнаності арбітражних керуючих щодо необхідності неухильного дотримання правил професійної етики, участі у самоврядній організації. Окрему увагу було приділено важливості укладання договору страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого як сучасної, цивілізованої та необхідної компоненти забезпечення себе від негативних фінансових ризиків, що можуть мати місце при виконанні професійних обов'язків та спричинити цивільно-правову відповідальність.

У рамках означених тем в просвітницькій роботі з арбітражними керуючими було використано науково-теоретичне та практичне обґрунтоване авторське бачення цивільно-правової відповідальності арбітражного керуючого та необхідності відшкодування шкоди у випадках невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків у процедурах банкрутства. Слухачам роз'яснено, що цивільна відповідальність арбітражного керуючого може мати як індивідуальний, так і солідарний характер; акцентовано увагу на позитивній практиці страхування професійної відповідальності з метою забезпечення ризиків; на практичних прикладах підтверджено, що саме договір страхування професійної відповідальності арбітражного керуючого носить запобіжне та забезпечувальне значення як для практичної, так і для науково-теоретичної сфери; підкреслено, що

страхування арбітражним керуючим своєї професійної відповідальності є його правом, а не обов'язком.

Таким чином результати дисертаційного дослідження Боярчукова С.Г. мають чітко виражене прикладне значення та були успішно інтегровані в практику навчання та підвищення кваліфікації арбітражних керуючих міста Києва. Їх застосування сприяло підвищенню науково-методичного рівня розроблюваних Радою арбітражних керуючих міста Києва аналітичних матеріалів та рекомендацій у сфері підвищення професійного рівня арбітражних керуючих в цілому, та запобігання вчиненню ними правопорушень зокрема.

Голова
Ради арбітражних керуючих
м. Києва

Артур МЕГЕРЯ

**КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Україна, м. Київ-03179,
вул. Львівська, 49
Тел.: (044) 594-03-04
(063) 594-03-04
(097) 594-03-04

<http://www.kvmu.edu.ua>
e-mail: info@kvmu.edu.ua

**KYIV INTERNATIONAL
UNIVERSITY**

49, Lvivska str.
03179-Kyiv; Ukraine
Tel.: (044) 594-03-04
(063) 594-03-04
(097) 594-03-04

<http://www.kvmu.edu.ua>
e-mail: info@kvmu.edu.ua

14.09.26 № 318

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший віцепрезидент
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
доктор філософії з права
Володимир Хачатурян
« 14 » _____ 2026 року

АКТ

про впровадження в освітній процес

ПЗВО «Київський міжнародний університет»

результатів дисертаційного дослідження

Боярчукова Сергія Григоровича на тему

«Відповідальність арбітражного керуючого: національний та міжнародний
аналіз» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю

081 «Право»

Комісія у складі: голови – проректора з навчально-виховної роботи, кандидата юридичних наук, доцента Тетяни Володимирівни Данченко; членів комісії – директора Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права, кандидата юридичних наук, доцента Олени Сергіївни Бісюк, завідувача кафедри публічного та європейського права, доктора юридичних наук, професора Анатолія Івановича Суббота склали цей акт про те, що здобувач

третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти ПЗВО «Київський міжнародний університет» підготував дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам унаслідок війни», результати якого, були використані під час розробки та викладання дисциплін «Адвокатська діяльність: міжнародний та національний аспекти», «Конституційні та міжнародні правові засади захисту прав людини», «Теоретико-правові засади діяльності Європейського суду з прав людини».

Висновки та рекомендації, що містяться у зазначеному дисертаційному дослідженні обговорювалися на:

- засіданнях наукових гуртків «Цивілістичні конструкції», «Актуальні проблеми державотворення»;
- круглих столах та науково-практичних семінарах Навчально-наукового інституту міжнародних відносин та права за участю здобувачів.

Голова комісії

проректор з навчально-виховної роботи

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

кандидат юридичних наук

Тетяна ДАНЧЕНКО

Члени комісії

директор Навчально-наукового інституту

міжнародних відносин та права

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

кандидат юридичних наук, доцент

Олена БІСЮК

завідувач кафедри публічного та європейського права

ПЗВО «Київський міжнародний університет»,

доктор юридичних наук, професор

Анатолій СУББОТ

INTEREULAWEAST

Journal for the International and European Law,
Economics and Market Integrations

Zagreb, 12th January 2026

CONFIRMATION

OF PAPER ACCEPTANCE FOR PUBLICATION

This is to confirm that the paper titled "International legal regulation of liability of insolvency receiver" by authors **Serhii G. Boiarchukov, Oleksandr L. Zinevych, Maryna O. Dei, Herasym A. Dei & Kyrylo Anisimov** has been accepted for publication as a **Preliminary Communication** in **Volume 13, No. 1** (June, 2026) of the journal *INTEREULAWEAST – Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations* (ISSN 1849-3734), published by the **Faculty of Economics & Business, University of Zagreb**.

This confirmation is issued for the purpose of academic and professional advancement and may not be used for any other purposes.

Associate professor Dora Naletina
Coeditor

INTEREULAWEAST - Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations

Faculty Faculty of Economics and Business University of Zagreb
Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb, Croatia
phone: + 385 1 238 3380 / + 385 1 238 3140
e-mail: interewelaweast@net.efzg.hr
web: www.efzg.unizg.hr/iele

